๔๑. ติลักขณาทิคาถา (ต่อ)

๗ สิงหาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

กณฺหํ ธมฺมํ วิปฺปหาย สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺฑิโต
โอกา อโนกมาคมฺม วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ
ตตฺราภิรติมิจฺเฉยฺย หิตฺวา กาเม อกิญฺจโน
ปริโยทเปยฺย อตฺตานํ จิตฺตเกฺลเสหิ ปณฺฑิโต
เยสํ สมฺโพธิยงฺเคสุ สมฺมา จิตฺตํ สุภาวิตํ
อาทานปฏินิสฺสคฺเค อนุปาทาย เย รตา
ขีณาสวา ชุติมนฺโต เต โลเก ปรินิพฺพุตาติ ฯ

ณ บัดนี้อาตมภาพจะได้แสดงใน**ปกิณกเทศนา**ตามลำดับ ในสัปดาห์ก่อนมาที่แสดงไปแล้ว วันนี้จะเริ่มต้นในบัณฑิตชนละธรรมดำเสีย ยังธรรมขาวให้เจริญขึ้น อนุสนธิต่อสัปดาห์ก่อนมา เมื่อละธรรมดำเสียแล้วจะยังธรรมขาวให้เจริญขึ้น ธรรมขาวเป็นธรรมสำคัญ ธรรมดำเป็นธรรมฝ่ายของพญามารแท้ ๆ ไม่ใช่ของพระ ของพระเป็นฝ่ายธรรมขาวแท้ ๆ ไม่ใช่ธรรมดำ ตรงกันข้ามดังนี้ แต่ว่าผู้ประพฤติปฏิบัติในพระธรรมวินัยของพระศาสดา ทั้งภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ไม่รู้จักชัดว่าปฏิบัติดังนี้เป็นธรรมดำ ปฏิบัติดังนี้เป็นธรรมขาว ไม่รู้ชัด จะรู้จักชัด ต้องขัดกาย วาจา ใจ ออกไปเป็นขั้น ๆ ทุจริตกาย วาจา จิต นั่นเป็นธรรมดำ สุจริตด้วยกาย วาจา จิต นั่นเป็นธรรมขาว ทำใจให้ผ่องใสนั่นเป็นธรรมขาว ถ้าใจมืดมัวขุ่นหมองนั่นเป็นธรรมดำ นี่เป็นธรรมดำธรรมขาวมีลักษณะอย่างนี้ ชั่วเป็นฝ่ายดำทั้งนั้น ดีเป็นฝ่ายขาว

ทีนี้ฝ่าย**ธรรมดำ ใจมนุษย์มี อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ** นี่ฝ่ายธรรมดำ กายมนุษย์ ตลอดกายมนุษย์ละเอียด **กายทิพย์ มีธรรมดำ โลภะ โทสะ โมหะ** ตลอดกายทิพย์ละเอียดนี่เป็นฝ่ายธรรมดำ **กายรูปพรหม**ทั้งหยาบทั้งละเอียดมี **ราคะ โทสะ โมหะ** นี้เป็นฝ่ายธรรมดำ ตลอดจนรูปพรหมละเอียด **กายอรูปพรหมมีกามราคานุสัย ปฏิฆานุสัย อวิชชานุสัย**

ทั้งหยาบทั้งละเอียด นี้เป็นฝ่ายธรรมดำ ฝ่ายธรรมขาว **ให้ทาน เมตตา สัมมาทิฏฐิ นี่กายมนุษย์**ทั้งหยาบทั้งละเอียด **กายทิพย์ ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง** ไม่โลภตั้งอยู่ในความให้ ไม่โลภอยากได้ของเขา ให้ของตนแก่เขา ไม่โกรธตั้งอยู่ในเมตตา ไม่หลงตั้งอยู่ในความเห็นชอบ นี่เป็นฝ่ายธรรมขาว ไม่กำหนัด ไม่ขัดเคือง ไม่หลงงมงาย ไม่กำหนัดคือคลายกำหนัดเสียแล้ว ไม่มีกำหนัด ไม่ขัดเคืองมีความเมตตา เป็นปุเรจาริก ไม่หลง รู้แจ้งเห็นจริงดังนี้ นี้เป็นธรรมฝ่ายขาว **กายรูปพรหม ปฐมมรรค มรรคจิต มรรคปัญญา** นี้เป็นธรรมฝ่ายขาว ไม่ใช่ฝ่ายดำ ให้รู้จักคลองธรรมดังนี้ นี่คลองธรรมดังนี้นัยหนึ่ง

อีกนัยหนึ่ง คลองธรรมที่เป็นธรรมดำธรรมขาวน่ะ นี่ลึกซึ้งสว่างไสว ปฏิบัติลงไปแล้ว เห็นดวงใสดุจกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า **เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เห็นดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** เห็นกายมนุษย์ละเอียด กายมนุษย์ละเอียดก็สว่างไสว เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เห็นกายทิพย์ กายทิพย์ก็สว่างไสว เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เห็นชัดทีเดียว เห็นชัดดังนั้น นี้เป็นธรรมขาว ถ้าเห็นกายทิพย์ละเอียด กายทิพย์ละเอียดก็เห็นดุจเดียวกัน เข้าถึงกายรูปพรหม กายรูปพรหมก็เห็นดุจเดียวกัน เข้าถึงกายรูปพรหมละเอียด กายรูปพรหมละเอียดก็เห็นดุจเดียวกัน เข้าถึงกายอรูปพรหม ๆ ก็เห็นดุจเดียวกัน เข้าถึงกายอรูปพรหมละอียด ๆ ก็เห็นดุจเดียวกัน เข้าถึงกายธรรม ๆ ก็เห็นดุจเดียวกัน เข้าถึงกายธรรมละเอียด กายธรรมโสดา กายธรรมโสดาละเอียด กายสกทาคา กายสกทาคาละเอียด **กายธรรมอนาคา กายธรรมอนาคาละเอียด กายธรรมพระอรหัต กายธรรมพระอรหัตละเอียด** เป็นลำดับขึ้นไปดังนี้ นี่เรียกว่าซีกธรรมขาว ไม่ใช่ซีกธรรมดำ ถ้าไม่เห็นดังนี้ อยู่ในซีกธรรมดำ เป็นธรรมของพญามาร เป็นบ่าวของพญามารไป เป็นทาสของพญามารไป เขาบังคับใช้สอยเหมือนเด็ก ๆ เล็ก ๆ เหมือนทาสกรรมกรไปอยู่ในกำมือของมาร นี้ให้รู้จักหลักฐานธรรมดำธรรมขาวดังนี้

เมื่อรู้จักธรรมดำธรรมขาวดังนี้แล้ว ก็คอยฟังต่อไป จึงจะเข้าใจในเรื่องธรรมดำธรรมขาว **โอกา อโนกมาคมฺม** เมื่อมีธรรมขาวเช่นนั้นแล้ว อาศัยนิพพาน ไม่มีอาลัย จากอาลัย **โอกา** เขาแปลว่า จากอาลัย **อโนกมาคมฺม อาคมฺม** เขาแปลว่าอาศัย **อโนก**ตัวนั้นเขาแปลว่า ไม่มีอาลัย อาศัยนิพพานไม่มีอาลัย จากอาลัย นิพพานเป็นตัวยืนนะ อาศัยนิพพานไม่มีอาลัย จากอาลัย **วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ** ยินดีได้ด้วยยาก ในพระนิพพานอันสงัดใด นิพพานสงัดนัก ยินดีได้ด้วยยากในพระนิพพานอันสงัดใด เข้าถึงพระนิพพานแล้วสงัดนักหละ เงียบ

ทีเดียว **ตตฺราภิรติมิจฺเฉยฺย หิตฺวา กาเม อกิญฺจโน** ละกามทั้งหลายเสียไม่มีกังวลอะไร ปรารถนาความยินดีจำเพาะในพระนิพพานนั้น นี้มุ่งถึงพระนิพพานเทียว ไม่เกี่ยวข้องด้วยกาม ละกามเทียว ละกามทั้งหลายเสีย ไม่มีความกังวลอะไร ปรารถนาความยินดีจำเพาะในพระนิพพานนั้น **ปริโยทเปยฺย อตฺตานํ จิตฺตเกฺลเสหิ ปณฺฑิโต** บัณฑิตผู้ดำเนินด้วยคติของปัญญา ละกิเลสทั้งหลายเสียแล้ว บัณฑิตคือดำเนินด้วยคติของปัญญา ชำระตนให้ผ่องแผ้วแล้ว จากกิเลสเครื่องเศร้าหมองของจิตทั้งหลาย ผู้ดำเนินด้วยคติของปัญญา ละกิเลส ชำระตนให้ผ่องแผ้วแล้ว จากกิเลสเครื่องเศร้าหมองของจิตทั้งหลาย **เยสํ สมฺโพธิยงฺเคสุ สมฺมา จิตฺตํ สุภาวิตํ** จิตอันบัณฑิตทั้งหลายเหล่าใด อบรมดีแล้ว ในองค์เป็นเหตุตรัสรู้ทั้งหลาย จิตอันบัณฑิตทั้งหลายเหล่าใด อบรมดีแล้วในองค์เป็นเหตุเครื่องตรัสรู้ทั้งหลาย **อาทานปฏินิสฺสคฺเค อนุปาทาย เย รตา** บัณฑิตทั้งหลายเหล่าใด ไม่ถือมั่น ยินดีแล้วในการสละการถือมั่น **ขีณาสวา ชุติมนฺโต เต โลเก ปรินิพฺพุตา** บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้น เป็นผู้ไม่มีอาสวะ มีความโพลง ดับสนิทในโลกด้วยประการดังนี้ **บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้น เป็นผู้ไม่มีอาสวะ มีความโพลง ดับสนิทในโลกด้วยประการดังนี้** นี่เนื้อความของพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาพอได้ความเท่านี้

ต่อจากนี้จะได้อรรถาธิบายขยายเนื้อความเป็นลำดับไป นี้เป็นธรรมลึกซึ้งนักนะ ยากที่เราจะสดับยิ่ง เทศน์ก็ยากที่จะเทศน์จริง สดับก็ยากที่จะสดับจริง เพราะเป็นธรรมลึกซึ้ง พูดถึงนิพพานไม่ใช่พูดถึงสิ่งอื่น ๆ ต้องรู้จัก**อายตนะ**เสียก่อน จึงจะฟังธรรมเรื่องนี้ออก ที่เขาเรียกว่า**โลกายตนะ**มันดึงดูด **นิพพานายตนะ**ก็ดึงดูดเหมือนกัน **โลกายตนะ**หรือ**โลก**มันดึงดูด รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส รูปที่ชอบใจมันก็ดึงดูดมา ให้ไปติดกับมัน หรือเอาไปติดกับตา หรือเอาไปติดกับรูป เสียงที่ชอบใจมันก็ดึงดูดหู หรือหูดึงดูดเสียงเอามา กลิ่นที่ชอบใจก็ดึงดูดจมูก หรือจมูกก็ดึงดูดกลิ่นเอามา รสที่ชอบใจมันก็ดึงดูดลิ้น หรือลิ้นก็ดึงดูดมันมา สัมผัสที่ชอบใจ มันก็ดึงดูดกาย หรือกายไปดึงดูดเอามันมา มันดึงดูดอย่างนี้ มนายตนะ ส่วนใจ ธรรมารมณ์ที่ชอบใจ มันก็ดึงดูดใจหรือใจก็ไปดึงดูดเอามันมา นี้มันดึงดูดกันอย่างนี้ ดึงดูดแน่นทีเดียว หลุดไม่ได้ทีเดียว ไม่ว่าแก่เฒ่าชรา หญิง ชาย ภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ชนิดใดละ ถูกอายตนะของโลกดึงดูดเข้าอย่างนี้ก็อยู่หมัด ไปไหนไม่ไหวหละ อยู่หมัดทีเดียว อายตนะโลกมันดึงดูดอย่างนี้ ไม่ใช่ดึงดูดพอดีพอร้าย อายตนะดึงดูดเหล่านี้ผิวเผินนะ ดึงดูดลงไปกว่านี้อีก อายตนะของโลก

ถ้าว่าสัตว์ในโลก มีธรรมดำล้วน ไม่ได้มีธรรมขาวเข้าไปเจือปนเลย เท่าปลายผมปลายขน ดำล้วนทีเดียว แตกกายทำลายขันธ์ โน่น **อายตนะโลกันต์**ดึงดูด ต่ำกว่าภพสามลง

ไปนี้ เท่าภพสาม ส่วนโลกันต์เท่ากับภพสามนี้ แต่ต่ำกว่าภพสามลงไปอีก ๓ เท่าภพสามนี้ นั่นมันอายตนะโลกันต์ดึงดูด ดึงดูดโน่นไปอื่นไม่ได้ อายตนะโลกันต์มีกำลังกว่า พอถูกกระแสถูกสายเข้าแล้ว- จะเยื้องยักไปทางอื่นไม่ได้ อายตนะของโลกันต์ก็ดึงดูดทีเดียว ไปติดอยู่ในโลกันต์โน่น กว่าจะครบกำหนดออกน่ะมันไม่มีเวลา เวลาน่ะนานนัก ไม่ต้องนับเวลากันหละเข้าถึงโลกันต์แล้ว กว่าจะได้ออก **อจินฺเตยฺโย** ไม่ควรคิด ไม่มีกำหนดกัน นั่นแน่นดึงดูดติดขนาดนั้น นั่นอายตนะโลกันต์หนา

อายตนะอเวจี ถ้าจะไปตกนรกอเวจี ก็ฆ่าพระพุทธเจ้า ฆ่าพระอรหันต์ ฆ่าพระพุทธเจ้าหรือฆ่าพระอรหันต์ ทำลายโลหิตพระพุทธเจ้าให้ห้อขึ้น ยุยงให้สงฆ์แตกจากกัน เหล่านี้ ปิตุฆาต มาตุฆาต ฆ่าบิดา ฆ่ามารดา เหล่านี้ แตกกายทำลายขันธ์ ต้องไปตกอเวจีอ้ายนี้อยู่ในภพ ขอบภพข้างล่างขอบภพข้างล่างพอดี อเวจี สี่เหลี่ยม เหล็กรอบตัวสี่ด้าน สี่เหลี่ยมทีเดียว ไปอยู่ในห้องขังนั้น ในห้องขังอเวจีนั้น แดงก่ำเหมือนกับเหล็กแดงทั้งวันทั้งคืน อะไรไม่ต่างกันหละ **ตัวเทวทัตแดงเป็นเหล็กแดงทีเดียว ไหม้เป็นเหล็กแดงทีเดียว แต่ไม่ตาย กรรมบังคับให้ทนอยู่ได้** นั่นไปตกอเวจีหละ ทำถึงขนาดนั้น **อนันตริยกรรม**เข้า พอแตกกายทำลายขันธ์กุศลอื่นไม่มีกำลัง สู้อเวจีไม่ได้ อเวจีดึงดูดวูบทีเดียว สู่โยคเผด็จของตน ไปเกิดในอเวจีโน่น หย่อนขึ้นมากว่านั้น ไม่ถึงกับฆ่ามารดา บิดา ทำลายโลหิตพระพุทธ-เจ้า ไม่ถึงยุยงพระสงฆ์ ทำลายพระสงฆ์ ยุยงให้สงฆ์แตกจากกัน ปิตุฆาต มาตุฆาต อรหันต-ฆาต ฆ่าพระอรหันต์ ยังสงฆ์ให้แตกจากกันเหล่านี้ ไม่ถึงขนาดนั้น หย่อนกว่านั้นลงมาเพียงแต่ว่าเกือบ ๆ จะฆ่ากันแหละ แต่ว่าไม่ถึงกับฆ่า ไม่ถึงตาย เมื่อแตกกายทำลายขันธ์จากมนุษย์โลก ไปอยู่**มหาตาปนรก**โน้น มหาตาปนรกโน่น มหาตาปน่ะ ร้อนเหลือร้อน แต่ว่าหย่อนกว่าอเวจีหน่อยขึ้นมา ถ้าว่าไม่ถึงขนาดนั้นทำชั่วไม่ถึงขนาดนั้น หย่อนกว่ามหา-ตาปนรก ก็ไปอยู่**ตาปนรก** นั่นก็ร้อนพอร้อน แต่ว่าร้อนหย่อนกว่านั้นขึ้นมาหน่อย หย่อนกว่านั้นขึ้นมายิ่งกว่าเรื่อยขึ้นไป ถ้าว่าทำหย่อนขึ้นไปกว่านั้น ความชั่วหย่อนขึ้นไปกว่านั้น เข้าไปอยู่ใน **มหาโรรุวนรก** ร้องไห้ร้องครางกันเถอะ ไม่มีเวลาหยุดกันหละ มหาร้องไห้ทีเดียว ถ้าหย่อนกว่านั้นขึ้นมา อยู่ใน **โรรุวนรก** ก็ร้องไห้ไปเถอะ ไม่มีหยุดเหมือนกัน แต่ว่าถ้าหย่อนกว่า ถ้าไม่ถึงขนาดโรรุวนรก หย่อนกว่านั้นขึ้นมา ก็ไปอยู่**สังฆาฏนรก** ถ้าหย่อนกว่านั้นขึ้นมาอีก ก็ไป**กาฬสุตตนรก** หย่อนกว่านั้นขึ้นมาอีก ก็ไป **สัญชีวนรก** รวม ๘ ขุม นี่นรกขุมใหญ่หรือ **มหานรก**

ถ้าหย่อนกว่านั้นขึ้นมา ก็ไปอยู่ในบริวารนรก เรียกว่า **อุสสทนรก** อยู่รอบมหานรก

ทั้ง ๔ ด้าน ๆ ละ ๔ ขุม แต่ละมหานรก จึงมีนรกบริวาร หรืออุสสทนรก ๑๖ ขุม มหานรก ๘ ขุม ก็มีนรกบริวารรวม ๑๒๘ ขุม

หย่อนกว่านั้นขึ้นมาอีก ก็ไปอยู่ในบริวารนรก ซึ่งอยู่รอบนอกของมหานรกออกมาอีก ทั้ง ๔ ด้าน เรียกว่า **ยมโลกนรก** แต่ละด้านของมหานรก ก็จะมียมโลกนรกด้านละ ๑๐ ขุม นรกบริวารรอบนอกของมหานรกทั้ง ๘ ขุม จึงมี ๓๒๐ ขุม

มหานรก ๘ ขุม กับนรกบริวารรอบในคือ**อุสสทนรก**อีก ๑๒๘ ขุม และนรกบริวารรอบนอก คือ**ยมโลกนรก**อีก ๓๒๐ ขุม รวมเป็น ๔๕๖ ขุม นี่อายตนนรกดึงดูดอย่างนี้

ไม่ถึงขนาดนั้น ความชั่วด้วยกาย ชั่วด้วยวาจา ชั่วด้วยใจ ความชั่วด้วยกายวาจาไม่ถึงนรก แตกกายทำลายขันธ์ ไปเกิดเป็น**สัตว์เดรัจฉาน ที่เราเห็นตัวปรากฏอยู่นี่ นั่นมนุษย์แท้ ๆ มนุษย์ทั้งนั้น อ้ายสัตว์เดรัจฉานน่ะ ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานเสีย อ้ายตัวข้างในเป็นมนุษย์ทั้งนั้นแหละ อ้ายกายละเอียดข้างใน แต่ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน น่าเกลียดน่าชังจริง นั่นเพราะทำชั่วของตัวไปเกิด มันดึงดูด อายตนะของสัตว์เดรัจฉานดึงดูด** ดึงดูดอย่างไรล่ะ อ้าวก็ดึงดูดเข้าไปเกิดในท้องสุนัขน่ะซี ท้องหมูบ้าง ท้องสุนัขบ้าง ตามยถากรรมของมันซี ท้องเป็ด ท้องไก่โน้น ดึงดูดเข้าไปอย่างนี้แหละ ดึงดูดเข้าไปได้แรงนักทีเดียว ความดึงดูดนั่น ให้รู้จักอายตนะดึงดูดอย่างนี้ อ้ายที่มันดึงดูดในพวกเหล่านี้

ถ้าว่าหย่อนขึ้นมากว่านี้ ไปเกิดเป็น**เปรต** ไฟไหม้ติดตามตัวไป **อสุรกาย**หย่อนกว่านั้นขึ้นมา นี่พวกอบายภูมิทั้งนั้น นรก สัตว์เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย ๔ อย่างนี่ อบายภูมิทั้งนั้น

แต่นี้ชั่วไม่ได้ทำ ทำแต่ดี ทำแต่ดีก็อายตนะฝ่ายดีดึงดูด บริสุทธิ์ด้วยกาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ด้วยใจ ไม่มีร่องเสียเลย อายตนะอื่นดึงดูดไม่ได้ **อายตนะมนุษย์**ดึงดูด ดึงดูดอย่างไรล่ะ เกิดเป็นมนุษย์กันถมไปนี่อย่างไรล่ะ เห็นโด่ ๆ มันดึงดูดเข้าไปติดอยู่ในขั้วมดลูกมนุษย์นั่นแหละ มันดึงดูดอย่างนั้นแหละ นี่อายตนะมนุษย์ดึงดูดเข้ามาติดอยู่ในขั้วมดลูกของมนุษย์ นี่เพราะทำความบริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ ถ้าว่าบริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น **อายตนะทิพย์**ดึงดูด ติดอยู่ในกำเนิดทิพย์เป็นกายทิพย์ เป็นกายทิพย์เป็นลำดับขึ้นไป จาตุมหาราช ดาวดึงสา ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตตี อายตนะดึงดูดทั้งนั้น นี่ในกามภพ ๑๑ ชั้น คืออบายภูมิ ๔ สวรรค์ ๖ เป็น ๑๐ มนุษย์อีก ๑ รวมเป็น ๑๑ ใน ๑๑ ชั้นนี่เรียกว่ากามภพทั้งนั้น

ถ้าว่าจะไปในรูปภพ จะไปเกิดในรูปภพ อายตนะของรูปภพดึงดูด เพราะได้ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน แล้วฌานนั้นไม่เสื่อม เห็นเป็นดวงใสวัดเส้นผ่า

ศูนย์กลาง ๒ วา หนาคืบหนึ่ง กลมเป็นวงเวียน กลมเป็นกงเกวียน กลมเป็นวงเวียนทีเดียว รอบตัวหนาคืบหนึ่ง กลมข้างนอก แต่ว่าไม่กลมรอบตัว กลมเป็นวงเวียน เป็นกงจักรทีเดียว เป็นวงเวียนทีเดียว เป็นแผ่นกระจกชัด ๆ หนาคืบหนึ่งวัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒ วา กลมนั่นปฐมฌาน ติดอยู่กลางกายมนุษย์ มีทุติยฌานอยู่ในกลางดวงปฐมฌาน มีตติยฌานอยู่ในกลางดวงทุติยฌาน มีจตุตถฌานอยู่ในกลางดวงตติยฌาน เป็นลำดับขึ้นไป ฌานเหล่านี้เมื่อไม่เสื่อม แล้วแตกกายทำลายขันธ์ อายตนะของรูปพรหมก็ดึงดูดเป็นชั้น ๆ ไป พรหมปาริสัชชา พรหมปุโรหิตา มหาพรหมา นี่**ปฐมฌาน**ดึงดูด ปริตตาภา อัปปมาณาภา อาภัสสรา นี่**ทุติยฌาน**ดึงดูด ปริตตสุภา อัปปามาณสุภา สุภกิณหา นี่**ตติยฌาน**ดึงดูด เวหัปผลา อสัญญสัตตา นี่**จตุตถฌาน**ดึงดูดไปติดอยู่ในรูปพรหม อายตนะรูปพรหมดึงดูดไปทางอื่นไม่ได้ อายตนะเหล่านี้ไม่ยอมเด็ดขาด มีกำลังกว่า

ถ้าว่าสูงขึ้นไปกว่านี้ **อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ** นี่อายตนะของอรูปพรหม ได้อรูปฌาน ดวงโตเท่ากัน แต่ว่าอากาสาณัญจายตนะก็กลมขนาดเดียวกัน วิญญาณัญจายตนะก็กลมขนาดเดียวกัน แต่ว่าละเอียดกว่า อากิญจัญญายตนะก็กลมขนาดเดียวกัน เนวสัญญานาสัญญายตนะก็กลมขนาดเดียวกัน แต่ว่าไม่กลมรอบตัวนะ กลม ๆ อย่างเดียวกับรูปฌาน นี่เมื่อได้อรูปฌานไม่เสื่อมแตกกายทำลายขันธ์ อรูปพรหมดึงดูดไป เกิดอื่นไม่ได้เด็ดขาด อยู่ในอรูปภพนี่แหละ ออกจากภพนี้ไม่ได้ นี่อายตนะดึงดูดอย่างนี้นะ ถูกอายตนะดึงดูดอย่างนี้ เขาเรียกว่า**โลกายตนะ**ที่กล่าวแล้วนี้โลกายตนะทั้งนั้น โลกันต์โน่น โน่นก็เป็นโลกายตนะ อเวจีตลอดถึงเนวสัญญานา–สัญญายตนะขอบภพข้างบน นี่โลกายตนะดึงดูด ไปไม่ได้ หลุดไปไม่พ้น

ถ้าจะให้พ้นจากอายตนะเหล่านี้ ต้องไปนิพพานจึงจะพ้น **อายตนนิพพาน** ก็เป็นข้อสำคัญอยู่ ไม่ใช่พอดีพอร้าย ถ้าทำถูกส่วนเข้า เป็นอย่างไร ทำถูกส่วนเข้าก็ซึกขวาฝ่ายเดียว ขาวจนใส ขาวจนเกินขาว ขาวจนเกินส่วน ขาวจนได้ส่วนได้ที่ทีเดียว ใสหนักเข้า ๆ ๆ ใสจนไม่ใสต่อไป ใสเต็มส่วนขนาดนั้น **เมื่อใสเต็มส่วนขนาดนั้นก็ไม่มีดำเข้าไปเจือปน เท่าปลายผมปลายขนเลย วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว** ดวงนั้นใสอย่างนั้น **ขาวอย่างนั้นอยู่ในกลางกายของธรรมกาย พอแตกกายทำลายขันธ์จากมนุษย์โลก โน่น อายตนนิพพานดึงดูด อายตนนิพพานดึงดูดทีเดียว อื่นดึงดูดไม่ได้ กำลังไม่พอ อายตนนิพพานดึงดูดพอ เพราะถูกส่วนของนิพพานเข้าแล้ว อายตนนิพพานก็ดึงดูดเข้าไปสู่นิพพาน** นี่รู้จักหลักอันนี้ละก็ นี่ท่านวางไว้ว่า **อตฺถิ ภิกฺขเว ตทายตนํ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อายตนะคือนิพพานมีอยู่** ไม่ใช่อายตนะคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ **ไม่ใช่อายตนะ**

ภายนอก ภายใน เป็นอายตนะสำหรับดึงดูด ดึงดูดเหมือนอายตนะของโลกเหมือนกัน ไม่ใช่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะเครื่องดึงดูดดังกล่าวแล้ว เมื่อรู้จักอายตนะเหล่านี้ละก็ จะฟังเรื่องนิพพานนี่ออกได้ต่อไป

ต่อนี้ก็จะแสดงเรื่อง**นิพพาน** ว่า **บัณฑิตละธรรมดำเสียแล้ว ยังธรรมขาวให้เจริญขึ้น เมื่อธรรมขาวเจริญขึ้นแล้ว อาศัยนิพพาน ไม่มีอาลัย จากอาลัย หรือจากอาลัย อาศัยนิพพาน** อาลัยนะคือเป็นอย่างไรละ จากอาลัยนะ อาลัยนะซิ มันให้ตั้งบ้านตั้งเรือนเป็นกลุ่มเป็นก้อนอยู่นี่ อาลัยนะซี ถอนมันไม่ออกหนา อาลัยรูป อาลัยเสียง อาลัยกลิ่น อาลัยรส อาลัยสัมผัส อาลัยพร้อมไปหมดทีเดียว อาลัยถอนไม่ออก อาลัยนั้นถอนไม่ออก ท่านถึงได้วางตำรับตำราไว้ว่า **อาลยสมุคฺฆาโต ให้ถอนอาลัยออกเสีย ถ้าถอนอาลัยไม่ได้ ก็ไปนิพพานไม่ได้** ก็เป็น**วฏฺฏขานุ** เป็นหลักต่ออยู่ในโลก เท่านั้นไม่ไปไหน ติดอยู่ในโลกนี้ ไปไม่ได้ เพราะติดอาลัย อาลัยนั้นแหละมันทำให้ติด เพราะรู้ตัวของตัวอยู่ทุกคนนี่ ติดอยู่ด้วยอะไร อาลัยนี่เอง ทำไมเราจะถอนอาลัยอันนี้ได้ละ อาลัยเป็นอย่างไง นกกะเรียนว่ายน้ำในเปือกตม มันนิยมนักในเปือกตมนั่นนะ นกกะเรียนมันไม่ขึ้นมาจากเปือกตมนะ มันเพลิดเพลินของมันทีเดียว กว่ามันจะขึ้น มันล่องลอยไปทางซ้ายทางขวาทางหน้าทางหลัง วกไปวกมา ๆ เพลินอยู่ในเปือกตมนั่น ชุ่มชื่นของมัน ชุ่มชื่นสบายอกสบายใจของมัน รื่นเริงบันเทิงใจของมัน มันไม่อยากจะขึ้นเลยทีเดียว มันพิเร้าพิรึงอยู่กับเปือกตมของมันนั่นแหละ นี่แหละฉันใด สัตว์โลกที่ติดอาลัย ก็เหมือนอย่างกับนกกะเรียนติดเปือกตมอย่างนี้แหละ ถอนไม่ได้ ถอนก็ติดโน่นติดนี่ ติดทางนั้นติดทางนี้ ก่อนเราเกิด เขาก็ติดกันอยู่อย่างนี้แหละ เมื่อเราเกิดมาก็ติดอยู่อย่างนี้แหละ ติดอยู่เหมือนกันทั้งนั้น ก็เมื่อนี้เป็นของเราเมื่อไรเล่า ตัวก็ไม่ใช่ของเรา อ้ายลูกก็ไม่ใช่ของเรา อ้ายผัวก็ไม่ใช่ของเรา เมียก็ไม่ใช่ของเราเหมือนกัน อ้ายหลานว่านเครือก็ไม่ใช่ของเรา เงินทองข้าวของไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ทั้งนั้น เขาสำหรับภพสามของเขา เราก็มาในภพสาม ก็ใช้ของภพสามไป ร่างกายมนุษย์ก็ใช้ของภพสามเขา ไปเกิดในภพทิพย์ก็ใช้ในภพทิพย์เขา เกิดในจาตุมหาราช ดาวดึงสา ยามา ดุสิตา นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตดี ดีวิเศษขึ้นไปกว่านี้อีก ก็ถึงกระนั้นก็ติดอยู่ไม่ได้ เมื่อรู้จักความจริงเช่นนี้ อย่าได้กริ่งใจอะไร อย่าได้สงสัยอะไร ถ้ารู้จักชัดเสียเช่นนี้ แล้วก็มีธรรมกาย แล้วจะได้เห็นปรากฏหมดทุกสิ่งทุกประการ เห็นแล้วและได้รู้แล้ว ก็จะติดทำไมเล่า เมื่อติดอาลัยหรือก็ปล่อยอาลัยเสีย ฉะนั้นท่านจึงได้วางตำรับตำราไว้ว่า อาศัยนิพพาน ไม่มีอาลัย จากอาลัย อาลัยอันนั้นไม่เกี่ยวกับนิพพาน ต้องหลุดจากอาลัยอันนั้น จึงจะไปนิพพานได้ บอกชัดอย่างนี้นะ **วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ** ข้อที่สอง **วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ** ยินดีได้ด้วยยากในพระนิพพานอันสงัดใด เออ! เป็นของไม่ใช่พอดีพอร้าย

หรือจะยินดีนิพพาน ปล่อยอาลัยนั้นไม่ใช่ง่าย ๆ นะ ยินดีได้ด้วยยากในนิพพานอันสงัดใด นิพพานอันสงัดยินดีได้ยากนัก เพราะมันติดอาลัยมันจึงยินดีได้ยากนัก ปล่อยอาลัยเสียแล้ว มันก็ไม่ยาก ให้ปล่อยอาลัยเสีย จึงยินดีพระนิพพาน ไปพระนิพพานได้ อายตน–นิพพานทีเดียวดึงดูด ถ้ายังติดอาลัย พระนิพพานดึงไม่ออกเหมือนกัน ดูดไม่ไปเหมือนกัน อายตนโลกเขาก็ดึงดูดเอามา มันก็ไปนิพพานไม่ได้ **ตตฺราภิรติมิจฺเฉยฺย หิตฺวา กาเม อกิญฺจโน** คือละกามทั้งหลายเสีย **พึงละกามทั้งหลายเสีย ไม่มีกังวลอะไร** พึงละกามทั้งหลายเสีย กิเลสกาม พัสดุกามต้องละ ต้องละกิเลสกาม พัสดุกาม ไม่มีกังวลอะไรเสียแล้ว เมื่อละกิเลส กิเลสกาม พัสดุกาม ไม่มีกังวลละก็ ปรารถนาความยินดีจำเพาะในพระนิพพาน ละกามนั่นนะ ละได้ง่ายหรือ กิเลสกาม พัสดุกามนั่นนะ อะไรเราก็ยังไม่รู้จักมันเสียอีกนั่นแหละ รู้จักง่าย รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่ชอบใจ รูปที่ชอบใจ เสียงที่ชอบใจ กลิ่นที่ชอบใจ รสที่ชอบใจ สัมผัสที่ชอบใจ ที่ชอบใจนั่นแหละ นั่นแหละตัวพัสดุกามแท้ ๆ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ห้าอย่างนี้นี่แหละเป็นตัวพัสดุกาม ท่านจึงได้วางตำรับตำราไว้ว่า **ปญฺจาภิรตาปปญฺจา หมู่สัตว์เนิ่นช้าอยู่ด้วยปัญจธรรมทั้งห้า คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส** ทำให้สัตว์เนิ่นช้า นั่นเป็นตัวพัสดุกามแท้ ๆ ความไปยินดีในรูปที่ชอบใจ เสียงที่ชอบใจ กลิ่นที่ชอบใจ รสที่ชอบใจ สัมผัสที่ชอบใจ นั่นกิเลสกามแท้ ๆ ไอ้ยินดีนั่นเป็นกิเลสกาม ไอ้ที่ละกามต้องละทั้งพัสดุด้วย ละทั้งความยินดีในพัสดุนั้นด้วย ละทั้งกาม ละทั้งพัสดุกาม ละทั้งกิเลสกามนั้นด้วย เมื่อละจำพวกนี้แล้ว มันก็ไม่มีกังวลอะไร **อกิญฺจโน** ไม่มีกังวลอะไร ถ้าละพวกนี้เสียแล้วไม่มีกังวล เมื่อไม่มีกังวล ไม่ทำอะไรต่อไป ให้ปรารถนาความยินดีจำเพาะในพระนิพพานนั้น ปรารถนาความยินดีจำเพาะในพระนิพพานนั้น อย่าไปปรารถนาอื่น ใจจดใจจ่อพระนิพพานทีเดียว ปรารถนายินดีในพระนิพพานนั้น **ปริโยทเปยฺย อตฺตานํ จิตฺตเกฺลเสหิ ปณฺฑิโต** ผู้ดำเนินด้วยสติปัญญา ชำระตนผ่องแผ้วแล้ว ชำระตนผ่องแผ้วแล้ว เมื่อชำระตนให้ผ่องแผ้วจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองของจิตทั้งหลาย ชำระตนให้ผ่องแผ้วจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองของจิตทั้งหลาย สะอาด ไม่มีซึกดำ มีแต่ซึกขาวฝ่ายเดียว จากกิเลสเครื่องเศร้าหมองของจิตทั้งหลายแล้ว จิตที่บัณฑิตทั้งหลายเหล่าใด อบรมดีแล้ว อบรมดีแล้วในองค์เป็นเหตุเครื่องตรัสรู้ เมื่อสะอาดเช่นนั้น มันก็ตรัสรู้ทุกสิ่งทุกประการ รู้จริงเห็นจริงตามความเป็นจริงทั้งเรื่อง เรียกว่าในองค์เครื่องตรัสรู้ รู้เห็นตามความเป็นจริงหมด เมื่อรู้เห็นตามความเป็นจริงเช่นนั้นแล้ว **อาทานปฏินิสฺสคฺเค อนุปาทาย เย รตา** บัณฑิตทั้งหลายเหล่าใด ไม่ถือมั่นยินดีแล้วในอันสละการถือมั่น นี่ตัวนี้ตัวสำคัญ พอสะอาดเช่นนั้นก็ไม่ถือมั่น ก็ยินดีแล้วในการสละการถือมั่น ยินดีแล้วก็สละปล่อยเสียเท่านั้น ปล่อยเสียได้ ปล่อยเบญจขันธ์ทั้งห้า อ้าย

รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นนะ ปล่อยรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อ้ายเบญจกามคุณทั้งห้านะ ละทั้งตัวพัสดุด้วย ละทั้งตัวกิเลสด้วย ปล่อยเลยทีเดียว ไม่ถือมั่นใน**เบญจขันธ์**ทั้งห้าอีกต่อไป ไม่ถือมั่นในเบญจขันธ์ทั้งห้า เมื่อปล่อยเบญจขันธ์ทั้งห้าเสียได้แล้ว ถ้าว่ายังถือมั่นในเบญจขันธ์ทั้งห้า เป็นทุกข์ ท่านยืนยันเทียวว่า **ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา** ถือมั่นในเบญจขันธ์ทั้งห้าเป็นทุกข์ ถ้าปล่อยเสียละ ปล่อยเสีย มีพระนิพพานเป็นที่ไป เป็นสุขทีเดียว พอปล่อยเบญจขันธ์ทั้งห้าเสียได้เท่านั้น **ขีณาสวา ชุติมนฺโต เต โลเก ปรินิพฺพุตาติ** บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้น เป็นผู้ไม่มีอาสวะ มีความโพลง ดับสนิทในโลกด้วยประการดังนี้ นี้ไปถึงนิพพานทีเดียว อายตนนิพพานดึงดูดไปทีเดียว หมดหน้าที่นี้ แสดงมานี้เป็นข้อที่ลึกซึ้ง ไม่ใช่เป็นข้อที่ผิวเผิน ผู้แสดงก็หายาก ผู้ฟังก็หายาก ลำบากนัก ให้จำไว้เป็นเนติแบบแผนจะได้ปฏิบัติเอาตัวรอดต่อไป

ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาตามัตยาธิบายก็พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวจฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดาที่มาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมา ก็พอสมควรแก่เวลาสมมุติยุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๔๒. สุขที่สัตว์ปรารถนาจะพึงได้

๑๙ กันยายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

มตฺตาสุขปริจฺจาคา ปสฺเส เจ วิปุลํ สุขํ
จเช มตฺตาสุขํ ธีโร สมฺปสฺสํ วิปุลํ สุขนฺติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย **สุขที่สัตว์ปรารถนาจะพึงได้พึงแสวงหา** ยิ่งใหญ่นัก ไม่มีใครปฏิเสธทุกทั่วหน้า สุขนี้สมเด็จพระบรมศาสดาทรงรับสั่งด้วยพระองค์เอง เพื่อจะให้สัตว์แสวงหาสุขยิ่งขึ้นไป ไม่ใช่สุขเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้ละสุขเล็กน้อยเสีย ให้ยึดเอาความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป นี่เพราะเราท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต หญิงชายทุกทั่วหน้า เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ทุกทั่วหน้าด้วยกัน แสวงหาสุขทุกหมู่เหล่า แม้สัตว์เดียรัจฉานเล่า ก็ต้องแสวงหาสุขเหมือนกัน หลีกเลี่ยงจากทุกข์ แสวงหาสุขอยู่เนืองนิตย์อัตรา เพราะว่าสุขจะพึงได้สมเจตนานั้น ผู้แสวงหาเป็นจึงจะได้ประสบสุขยิ่งใหญ่ไพศาล ถ้าแสวงหาไม่เป็นก็ได้รับสุขเล็ก ๆ น้อย ๆ หาสมควรแก่อัตภาพที่เป็นมนุษย์ไม่ เหตุนี้ตามวาระพระบาลีพระองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า **มตฺตาสุขปริจฺจาคา ปสฺเส เจ วิปุลํ สุขํ** แปลเนื้อความว่า ถ้าบุคคลพึงเห็นสุขอันไพบูลย์ เพราะละสุขอันน้อยเสีย หรือเพราะละสุขพอประมาณเสีย ผู้มีปัญญาเมื่อเห็นสุขอันไพบูลย์ ก็พึงละสุขพอประมาณเสีย นี่เนื้อความของพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษาได้เนื้อเท่านี้

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป **สุขเล็กน้อย** กับ **สุขไพบูลย์** นี้ เป็นใจความในพระคาถานี้ **สุข** มีสุขตั้งแต่สุขเล็ก ๆ น้อย ๆ ไปเป็นลำดับ จนกระทั่งถึงสุขที่สุด สุขเล็กน้อย ก็สุขมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในสมัยทุกวันนี้ เป็นสุขเล็กน้อย สุขเทวดาก็สุขมากขึ้นไปเป็นชั้น ๆ เป็นสุขใหญ่ขึ้นไป เทวดา ๖ ชั้นก็สุขขึ้นไปเป็นลำดับ สุขมนุษย์ไม่เท่าสุขในจาตุมหาราช สุขในจาตุมหาราชไม่เท่าสุขในดาวดึงส์ สุขในดาวดึงส์ไม่เท่าสุขในชั้นยามา สุขในชั้นยามาไม่เท่าสุขในชั้นดุสิต สุขในชั้นดุสิตไม่เท่าสุขในชั้นนิมมานรดี สุขในชั้นนิมมานรดีไม่เท่าสุขในชั้นปรนิมมิตวสวัตดี สุขในชั้นปรนิมมิตวสวัตดีไม่เท่าสุขในพรหม–ปาริสัชชา สุขในชั้นพรหมปาริสัชชาไม่เท่าสุขในชั้นพรหมปโรหิตา สุขในชั้นพรหมปโรหิตา

ไม่เท่าสุขในชั้นมหาพรหมา สุขในชั้นมหาพรหมาไม่เท่าสุขในพรหมปริตตาภา สุขในชั้นพรหมปริตตาภาไม่เท่าสุขในชั้นอัปปมาณาภา สุขในชั้นอัปปมาณาภาไม่เท่าสุขในชั้นอาภัสสรา สุขในชั้นอาภัสสราไม่เท่าสุขในชั้นปริตตาสุภา สุขในชั้นปริตตาสุภาไม่เท่าสุขในชั้นอัปปมาณสุภา สุขในชั้นอัปปมาณสุภาไม่เท่าสุขในชั้นสุภกิณหา สุขในชั้นสุภกิณหาไม่เท่าสุขในชั้นเวหัปผลา สุขในชั้นเวหัปผลาไม่เท่าสุขในชั้นอสัญญีสัตตา สุขในชั้นอสัญญีสัตตาไม่เท่าสุขในชั้นอวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี อกนิฏฐา สุขในชั้นอกนิฏฐาไม่เท่าสุขในชั้นอากาสานัญจายตนะ อากาสานัญจายตนะไม่เท่าสุขในชั้นอากิญจัญญายตนะ อากิญจัญญายตนะไม่เท่าสุขในชั้นวิญญาณัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะไม่เท่าสุขในอากิญจัญญายตนะ อากิญจัญญายตนะไม่เท่าสุขในเนวสัญญานาสัญญายตนะ นี่ว่าในภพ ๓ ยังไม่ถึงนิพพาน แต่ว่าสุขเป็นลำดับไปดังนี้ ผู้แสวงหาสุขเกลียดจากทุกข์ อยากได้สุข ผู้ที่อยากได้สุขนั้นต้องละสุขพอประมาณเสีย จึงจะพบสุขอันสมบูรณ์ยิ่งใหญ่ไพศาลเป็นลำดับขึ้นไป

ละสุขเป็นประมาณเป็นไฉน มาเกิดเป็นในมนุษย์โลก เป็นหญิงก็ดี เป็นชายก็ดี จงแสวงหาเถิด ความสุขอยู่ใน **ทาน** การให้ ยิ่งใหญ่ไพศาล ความสุขอยู่ในทานการให้ หรือความสุขอยู่ใน **ศีล** รักษากายวาจาให้เรียบร้อยดีไม่มีโทษ หรือสุขอยู่ใน **การเจริญภาวนา** ให้เป็นเหตุลงไปเป็นสุขยิ่งใหญ่ไพศาล ให้อุตส่าห์ให้ทาน สมบัติเงินทองข้าวของที่เป็นวิญญาณกทรัพย์และอวิญญาณกทรัพย์ที่เราหาได้มา เก็บหอมรอมริบไว้หรือได้มรดกมาก็ดี สิ่งทั้งหลายนั้นเมื่อเรารักษาอยู่ เมื่อเรายังมีชีวิตเป็นอยู่ ก็เป็นของเราอยู่ แต่พอแตกกายทำลายขันธ์เท่านั้น,สมบัติเหล่านั้นไม่ใช่ของเราเสียแล้ว กลายเป็นของคนอื่นเสียแล้ว ไม่ใช่ของเราจริง ๆ ในมนุษยโลกเราผ่านไปผ่านมาเท่านั้นเอง ไม่ใช่เป็นบ้านเมืองของเรา ไม่เป็นถิ่นทำเลที่เราอยู่ เป็นทำเลที่สร้างบารมี มาบำเพ็ญทาน ศีล เนกขัมม์ ปัญญา วิริยะ อธิษฐาน ขันติ สัจจะ เมตตา อุเบกขา เท่านั้น นี่ข้อสำคัญรู้จักหลักนี้แล้ว ให้ละสุขอันน้อยเสีย **สุขอันน้อยนั่นคืออะไร รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส** ที่เราใช้สอยอยู่นี้ รูปที่ชอบใจ เสียงที่ชอบใจ กลิ่นที่ชอบใจ รสที่ชอบใจ สัมผัสที่ชอบใจ ติดอยู่ในกามภพ ที่ให้เราซบอยู่ในกามภพนี้โงศีรษะไม่ขึ้น ไอ้ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละเป็นสุขนิดเดียว สุขเล็กน้อยไม่ใช่เป็นสุขมาก สุขชั่วปรบมือกระพือปีกไก่เท่านั้น มันสุขน้อยจริง ๆ ให้ละสุขน้อยนั้นเสีย ให้ละ ๕ อย่างนี้ คือ รูปที่ชอบใจ เสียงที่ชอบใจ กลิ่นที่ชอบใจ รสที่ชอบใจ สัมผัสที่ชอบใจ เมื่อละได้แล้ว เรียกว่า **จาคะ** สละสุขที่ยินดีใน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั้นได้ ยินดีใน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั้นเป็นไฉน เงินทองข้าวของ **วิญญาณกทรัพย์ อวิญญาณกทรัพย์** เหล่านี้ เรียกว่า

รูปสมบัติ ที่เรายินดีในรูปสมบัตินั้นแหละ เรียกว่า **ยินดีในรูป** เสียงยกย่องสรรเสริญยกยอสรรเสริญชมเชยต่าง ๆ เหล่านี้ ที่เป็นโลกธรรมเหล่านี้นั่นแหละ **ยินดีในเสียง** ถ้าเราไปยินดีติดอยู่ในเสียงสรรเสริญอันนั้นละก็ ทำให้เพลินซบเซาอยู่ในโลกเป็นทุกข์ เป็นสุขกับเขาไม่ได้ กลิ่นหอมเครื่องปรุงต่าง ๆ อันเป็นที่ชื่นเนื้อเจริญใจนั่นแหละ **ยินดีในกลิ่น** มัวยินดีในกลิ่นอยู่เถิดจะซบเซาอยู่ในมนุษยโลก ในกามภพ ดุจคนสลบโงศีรษะไม่ขึ้น ติดรส เปรี้ยวหวานมันเค็มอยู่นี่แหละ **ยินดีในรส** ถ้าว่าติดอยู่ในรสเช่นนั้นแล้วละก็ หรือติดรสอันใดก็ช่างความติดรสอันนั้นแหละ ทำให้โงหัวไม่ขึ้น **ยินดีในความสัมผัส** ถูกเนื้อต้องตัว ถ้าเอาใจไปยินดีในสัมผัสถูกเนื้อต้องตัวเข้าแล้ว เข้าไปอยู่ในเปือกตมทีเดียว โงศีรษะไม่ขึ้นอีกเหมือนกัน ห้าอย่างนี้ให้สัตว์โลกจมอยู่ในวัฏสงสาร **ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ติดอยู่ในรูป** เสียง กลิ่น รส สัมผัส ออกจากวัฏฏะไม่ได้ กรรมวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏออกไม่ได้ ออกจากภพสามไม่ได้ ออกจากกามไม่ได้ เพราะสละละสิ่งทั้งห้าไม่ได้ ถ้าสละละสิ่งทั้งห้าอันเป็นสุขน้อยนี้เสียได้แล้ว เมื่อสละละสิ่งทั้งห้าเสียได้แล้วจะได้ประสบสุขอันไพบูลย์ ต้องประสบสุขอันไพบูลย์แท้ ๆ อันไพบูลย์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ละของมนุษย์ได้แล้ว ต้องไปติดอยู่ในชั้นจาตุ–มหาราชของทิพย์อีก ก็ต้องติดอยู่แบบเดียวกัน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ก็ได้ชื่อว่าละไม่ได้ เพราะของเป็นทิพย์เสียอีก ละชั้นจาตุมหาราชก็จะไปติดชั้นดาวดึงส์อีก ชั้นดาวดึงส์ก็ปล่อยเสียอีก ละเสียอีก จะเข้าถึงยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตตี ละได้ทั้งหมดนี้ ใครอุตส่าห์พยายามรักษาศีลมั่นจริง เมื่อสละพวกนี้ได้แล้ว ทำศีลให้มั่นขึ้น ศีลมั่นแล้วเจริญเป็นทางสมาบัติทีเดียว ให้เข้าสู่รูปฌานทั้งสี่ให้ได้ คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน จะได้ไปรับสุขยิ่งใหญ่ไพศาลไปกว่านี้ และยิ่งไปกว่านั้น เมื่อเข้าถึงฌานทั้งสี่ แตกกายทำลายขันธ์ก็ได้ไปบังเกิดในพรหม ๑๖ ชั้น ได้รับความสุขยิ่งขึ้นไปเป็นชั้น ๆ จนกระทั่งถึงขนาดถึงพรหมชั้นที่ ๑๑ หรือ ๑๒–๑๓–๑๔–๑๕–๑๖ ขึ้นไปก็ตามเถอะ **แต่ว่าอย่าติดนะ** ติดในชั้นพรหมไม่ได้ ละเสียได้เป็นสุข ให้ละสุขในรูปภพนี้เสีย แม้จะได้ไปครองสุขในอรูปภพต่อไปอีก ยึดเอาอะไรไปครองสุขในอรูปภพต่อไป อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ สุขแค่นั้นจะเพียงพอแล้วหรือ ถ้าเราต้องการประสบสุขอันไพบูลย์ใหญ่ไพศาลแล้วก็ให้ละสุขในอรูปพรหมอีก อย่าติดสุขในอรูปภพนั้น **ให้ไปถึงนิพพานทีเดียว เมื่อไปถึงนิพพานแล้วนั่นแหละจะได้ประสบสุขอันไพบูลย์** และสุขอันนั้นเป็นสุขสำคัญ สุขอื่นสู้ไม่ได้

เมื่อรู้ว่าสุขเช่นนั้นแล้ว ทำอย่างไรต่อไป วิธีจะละตั้งแต่มนุษย์นี่ จะละสุขในมนุษย์หละ เราจะละท่าไหน ต้องแก้ไขวิธีละทีเดียว ต้องใช้ละด้วยกาย ละด้วยวาจา ละด้วยใจ

ต้องใช้ **ทาน ศีล ภาวนา** เป็นฆราวาสครองเรือนให้หมั่นให้ทาน ให้ละสุขน้อยโดยการบริจาค **ทาน** ที่มีสมบัติยิ่งใหญ่ไพศาลในมนุษยโลกดังนี้ ถึงมีพอประมาณหรือมีเล็กน้อยก็ช่างอุตส่าห์ละเถิด จงให้ทานให้ความสุขในภพนี้ และภพหน้าต่อไปนับภพไม่ถ้วน ให้อุตส่าห์ให้ทาน ทานนี่แหละเป็นข้อสำคัญนัก ท่านยืนยันตามตำรับตำรา ว่ามนุษย์จะได้รับความสุขในมนุษย์โลกก็เพราะอาศัยการให้ทานกัน ด้วยเหตุนี้ พระโพธิสัตว์เจ้าสร้างบารมีมาเกิดในมนุษยโลก ก็ย่อมให้ทานในเบื้องหน้า ท่านเป็นผู้เก็บหอมรอมริบ สนับสนุนอุปถัมภ์ค้ำชูแก่บริวารของท่านไม่แพ้ฝ่ายใด ท่านก็อุปถัมภ์ค้ำชูตลอด เพราะท่านเป็นผู้มีสมบัติยิ่งใหญ่ไพศาล ท่านบริจาคทานอย่างนี้ อัตราการให้ทานนี่แหละที่จะส่งเราให้ไปถึงสุขยิ่งใหญ่ไพศาล ถ้าไม่มีทานจะมีสุขอันยิ่งใหญ่ไพศาลไม่ได้ เพราะไม่มีผลทานส่งให้ จะถึงสุขยิ่งใหญ่ไพศาลไม่ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าเกิดมาในมนุษยโลก ถ้าเป็นคนจนเสียแล้ว เราจะทำความดีให้เต็มส่วนเต็มที่ไม่ได้ เพราะว่าจะรักษาศีลก็รักษาไม่ได้ จะเจริญภาวนาก็เจริญไม่ไหว เพราะเป็นคนจนเสียแล้ว ไม่ได้รักษาศีล เจริญภาวนา เพราะห่วงการงาน ต้องประกอบกิจการงาน การงานเหนี่ยวรั้งไว้ ให้ไปทำการงาน จิตที่จะทำให้ยิ่งใหญ่ไพศาลในศีล ภาวนา ก็ทำไม่ได้ ถ้าว่ามีสมบัติสมบูรณ์แล้ว จะรักษาศีลก็รักษาได้สมบูรณ์บริบูรณ์ จะเจริญภาวนาก็เจริญได้ ไม่มีห่วงหน้าห่วงหลัง จะบริจาคทานก็ทำได้สมความเจตนาทีเดียว มีสมบัติสมควรที่จะบริจาคทานแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็เพราะอาศัยผลทานนั่นแหละเป็นข้อสำคัญของทานนะ ศีลก็ดี ภาวนาก็ดี ถ้าบริจาคทานแล้วมีผลลัพธ์ **ทานมโย** บุญคือความบริสุทธิ์สำเร็จด้วยทาน **ฉกามาวจโร** เป็นเหตุให้เกิดในกามาวจรหกชั้น ทานเป็นเหตุให้เกิดในกามาวจรหกชั้น ได้รับความสุขยิ่งใหญ่ไพศาลขึ้นไปเป็นลำดับเพราะทานส่งให้ **สีลมโย** บุญคือความบริสุทธิ์แล้วสำเร็จด้วยศีล ศีลสำเร็จแล้วเป็นเหตุให้เกิดในชั้นอกนิฏฐา ภพพรหมชั้นที่สิบหกโน้น ต้องวางหลักอย่างนี้ **ภาวนามโย** บุญคือความบริสุทธิ์สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา **อมตผโล** เป็นผลที่จะให้บรรลุถึงชั้นนิพพาน สำเร็จภาวนาแล้วเป็นผล จะให้มนุษย์ถึงชั้นนิพพาน **ทานให้สำเร็จในสวรรค์หกชั้น ศีลให้สำเร็จในพรหมสิบหกชั้น ภาวนาให้สำเร็จนิพพาน** ให้สำเร็จผลนิพพานทีเดียว นี่ต้องวางหลักไว้อย่างนี้ เมื่อได้รู้หลักอย่างนี้เป็นข้อสำคัญ **ทาน ศีล ภาวนา** เหล่านี้ เป็นข้อสำคัญนัก ให้ถึงสุขอันไพบูลย์ได้ สุขอันเป็นส่วนเต็มที่ได้ เพราะ **ทาน** ก็จะต้องส่งผลไปถึงแค่สวรรค์ เมื่อถึงแค่สวรรค์แล้ว **ศีล** ก็ต้องส่งผลให้ไปถึงแค่ชั้นอกนิฏฐา ภพรูปพรหมส่วน **ภาวนา** ก็ส่งผลให้ถึงนิพพาน เมื่อถึงนิพพานแล้ว ก็จะได้รับสุขอันวิเศษไพศาลทีเดียว นี่เป็นชั้น ๆ ไปดังนี้

เมื่อรู้จักหลักอันนี้แล้วก็ค่อย ๆ เดินเป็นลำดับขึ้นไป ตั้งต้นแต่ **กายมนุษย์** นี่วัด

ปากน้ำทำกันอยู่แล้ว ทำอยู่แล้วถึงนิพพานมากมายแล้ว ไม่ต้องเข้าใจเป็นอย่างอื่นไป ตั้งหน้าตั้งตาทำทีเดียว เมื่อมาเป็นภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา แล้ว ทำให้เรียบร้อยแล้ว เรียกว่า **ใจ** เราทำทีเดียว เรียกว่าเราทำทีเดียว **ต้องทำใจให้หยุด** เมื่อถึงเวลาให้ทาน เราก็ให้ทานตามกาลตามสมัย ให้ศีลบริสุทธิ์ไว้ แล้วก็เจริญภาวนาเสมออย่าให้คลาดเคลื่อน ทำใจให้หยุด เจริญภาวนาทำใจให้หยุด **พอใจหยุดเท่านั้น เข้าถึงทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ใจหยุดนั่นแหละจะพบพระบรมศาสดา**

หยุดตรงไหน ที่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ หยุดตรงนั้น พอหยุดได้แล้วละก็ พอหยุดเท่านั้นแหละ สมกับบาลีว่า **นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ** สุขอื่นนอกจากนิ่งไม่มี นี่เจอสุขแท้แล้วนี่นะ สุขจริงตรงนี้นะ เจอสุขแล้ว เจอที่สุขแล้ว เมื่อเจอสุขสูงสุดอย่างนี้ละก็ให้ตั้งหน้าตั้งตาทีเดียว ทำใจให้หยุดนิ่ง หยุดทีเดียว หยุดหนักเข้า อย่าถอยหลังกลับ หยุดในหยุดหนักเข้าอย่าถอยหลังกลับ ผู้เทศน์ได้สั่งสอนกันแล้วให้หยุดอย่างนี้ หยุดไม่ถอยกลับยี่สิบสามปีแล้ว ยี่สิบสามปีสองเดือนเศษแล้ว หยุดในหยุดไม่ถอยหลังกลับกันเลย ยังไม่ได้ถอยกลับกันเลย ได้พบแล้วสุขอันไพศาลเหลือประมาณมากมาย เล่าไม่ถูกพูดไม่ออกบอกไม่ได้ทีเดียว ด้วยเหตุฉะนั้น ผู้ที่อยู่ทีหลัง ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เมื่อต้องการความสุขแล้วก็ต้องทำใจให้หยุด นั่นแหละเป็นตัวสุข เป็นตัวสุขแท้ ๆ สิ่งอื่นสุขไม่เท่าไม่ทันทั้งนั้น พอใจหยุดได้ก็เป็นสุขทางภาวนา ภาวนาขั้นสูง เมื่อสุขไปทางภาวนา ทำใจหยุดได้แล้วก็จะบรรลุปฐมมรรค ดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติ–ญาณทัสสนะ ต่อไป จากกายมนุษย์ก็จะถึงกายมนุษย์ละเอียด แล้วก็เข้าถึงดวงธรรมานุ–ปัสสนาสติปัฏฐาน ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะในกายมนุษย์ละเอียด ละสุขในกายมนุษย์ละเอียดเสีย ก็เข้าถึงกายทิพย์หยาบ นี่สุขเป็นขั้น ๆ ขึ้นไป

พอเข้าถึงกายทิพย์หยาบแล้ว ก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานในกายทิพย์อีก ถึงดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกายทิพย์ละเอียด พอเข้าถึงกายทิพย์ละเอียด เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานในกายทิพย์ละเอียด ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ พอละสุขในกายทิพย์ละเอียดเสีย ก็เข้าถึงกายรูปพรหมให้สูงขึ้นไป

ถึงกายรูปพรหม ก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานในกายรูปพรหมอีก เข้าถึงดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ อีก ละสุขในกายรูปพรหมเสีย ก็ถึงกายรูปพรหมละเอียด ใจเข้าถึงให้หยุดอยู่ตามส่วนอีก เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะอีก ละสุขในกายรูปพรหมละเอียดเสีย ก็ถึง

กายอรูปพรหมหยาบ

ถึงกายอรูปพรหมหยาบ ก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐานในอรูปพรหม ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ละสุขในกายอรูปพรหมหยาบเสีย ก็เข้าถึงกาย–อรูปพรหมละเอียด ใจกายอรูปพรหมละเอียดก็หยุดอยู่ศูนย์กลางตามส่วนอีก เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ละสุขในกาย–อรูปพรหมละเอียดเสียก็ถึง **กายธรรม** สุขเกินสุขขึ้นไปอีก สุขเกินสุขหนักขึ้นไปอีก

ใจของกายธรรมหยาบหยุดเข้า ก็ถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ละสุขในกายธรรมหยาบเสีย ก็เข้าถึงกายธรรมละเอียด สุขหนักขึ้นไป ใจของกายธรรมละเอียดก็หยุด ถึงดวงธรรมาสุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ละสุขในกายธรรมละเอียดเสีย ก็เข้าถึงกายธรรมพระโสดาหยาบ ซึ่งเป็นสุขมากกว่า เข้าถึงกายพระโสดาหยาบแล้วสุขหนักขึ้นไป

ใจของกายธรรมพระโสดาหยาบก็หยุดอีก เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ในกลางกายนั้น เข้าถึงกายธรรมพระโสดาละเอียด ละกายพระโสดาหยาบเสีย ก็เข้าถึงกายพระโสดาละเอียด สุขหนักขึ้นไป ใจของกายพระโสดาละเอียดก็หยุดอีก ถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ละสุขในกายธรรมพระโสดาละเอียด เพราะสุขน้อยกว่าเสีย ก็เข้าถึงกายธรรมพระสกทาคาหยาบ สุขหนักขึ้นไป สุขมากขึ้นไปกว่า

ใจของกายธรรมพระสกทาคาหยาบก็หยุดในกลางของหยุดต่อไปอีก ถึงดวงธรร – มานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกายธรรมพระสกาทาคาละเอียด ละสุขในกายธรรมพระสกทาคาหยาบเสียได้ สุขหนักขึ้นไป ใจของกายพระสกทาคาละเอียดก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกายพระอนาคาหยาบ ละสุขในกายธรรมพระสกทาคาละเอียดเสีย เพราะเป็นสุขน้อยกว่า ก็เข้าถึงกายธรรมพระอนาคาหยาบ สุขมากกว่า ละเอียดกว่า

ใจของกายธรรมพระอนาคาหยาบหยุดก็เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกายธรรมพระอนาคาละเอียด ละสุขในกายพระอนาคาหยาบเสีย เพราะสุขน้อยกว่า ก็เข้าถึงกายพระอนาคาละเอียด สุขมากกว่า

ใจของกายธรรมพระอนาคาละเอียดก็หยุดต่อไปอีก เข้าถึงดวงธรรมานุปัสสนาสติ–ปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกายธรรมพระอรหัต–หยาบ ละสุขในกายพระอนาคาละเอียดเสีย ก็เข้าถึงกายธรรมพระอรหัตหยาบ สุขมากกว่า

นี่เป็นเช่นนี้ เป็น **นิรามิษสุข** เป็น **วิราคธาตุ วิราคธรรม** ทีเดียว ใจของกายธรรมพระอรหัต–หยาบหยุดนิ่งกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระอรหัต ถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงธรรมานุ–ปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็เข้าถึงกายธรรมพระอรหัตละเอียด ละสุขในกายธรรมพระอรหัตหยาบเสีย ก็เข้าถึงสุขในกายธรรมพระอรหัตละเอียด ละสุขในกายธรรมพระอรหัตละเอียดเสีย ก็เข้าถึงกายธรรมพระอรหัตในพระอรหัตที่ละเอียด ๆ ๆ ๆ ๆ ๆ ต่อ ๆ ไปอีกนับไม่ถ้วน นี่มันเป็นสุขอย่างนี้ เดินนิพพานนี้ **วิปุลํ สุขํ** สุขถึงขนาดนี้ ถ้าว่าไม่ละสุขที่น้อยเสีย ก็ไม่ได้สุขใหญ่สมความปรารถนา

ถ้าเมื่อมาเจอกายมนุษย์แล้วมาสุขกับกายมนุษย์ มัวงมอยู่แต่รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละ มันก็ได้เท่านั้นจนแก่ตาย เอาดีไม่ได้เลย สุขแค่นั้นเอง นี่มันสุขน้อยอย่างนี้ เพียงนิดเดียวเพราะอะไร **เพราะรู้ไม่เท่าทันตัวเอง ไม่ฉลาด** รู้ไม่เท่าทันตัวเอง **ไม่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า ไม่ได้ฝึกฝนใจในทางพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ไม่ได้ฟังธรรมของสัตบุรุษไม่ได้ฝึกฝนใจในธรรมของสัตบุรุษ ความเห็นจึงพิรุธไปเช่นนั้น** ถ้าหากว่าฉลาด รู้จักให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ถ้าแม้ว่ายังไม่ได้สูงขึ้นไปก็จะได้สุขในชั้นจาตุมหาราช ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตตี เหล่านี้ มันก็เวียนอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละ ในกามนั่นเอง มันยังเป็นกาม ไปทางโลกก็สุขนิดหน่อยเท่านี้ ไม่ได้อะไรหละ สุขอยู่ชั่วคราว มนุษย์นี่ก็สุขอยู่ชั่วคราว ประเดี๋ยวเดียว อายุร้อยปีเท่านั้นอย่างมาก หรือน้อยกว่านั้น ก็ประเดี๋ยวเดียวเท่านั้น ถ้าเราได้เห็นเทวดาก็สุขตามส่วนขึ้นไป อายุก็ตามส่วนขึ้นไป จะนานหนักเข้า แต่ว่าถึงกระไรก็เถอะ ปรนิมมิตวสวัตตี สุขมากน้อยเท่าใดก็ช่าง สุขประเดี๋ยวเดียวเท่านั้น ไม่มากเท่าใด ไปถึงรูปพรหมก็สุขเป็นกัลป์ ๆ เหมือนกัน เป็นมหากัลป์ถึงอกนิฏฐาภพ ถึงเวหัปผลานั่นแน่ อสัญญีสัตตาโน่น ห้าร้อยมหากัลป์ ถึงห้าร้อยมหากัลป์ ก็สุขนิดเดียวอีกเหมือนกัน ไม่จริง หลอก ๆ ไม่จริงหรอก สุขในชั้นเนวสัญญา–นาสัญญา อกนิฏฐาโน่น สุขสูงขึ้นไป สุขสูงขึ้นไปขนาดนั้นก็ขนาดพันมหากัลป์เท่านั้น ไม่เท่าไรนัก สุขยิ่งขึ้นไป นี่ไม่ใช่สุขในทางนิพพาน มีชั้นสุขสูงสุดอย่างนี้ ถ้าสุขในภพถึง ๘๔๐,๐๐๐ มหากัลป์ในโลก **เพราะติดสุขในภพเหล่านี้**แหละเรียกว่า**ติดสุขน้อย** ไม่ใช่สุขใหญ่ **สุขใหญ่คือสุขอันไพบูลย์** ให้ละสุขน้อยอันนั้น เมื่อไปถึงแล้วก็ไม่ติดสุขหนักขึ้นไป ไม่ถอยเลย ไม่ได้หยุดอยู่กับที่ สุขทวีขึ้นไปเหล่านี้เลย ไม่มีถอยกลับ นี่ต้องนับว่าวิชชาวัด–ปากน้ำ วิชชาสมถวิปัสสนาเดินให้ถูกแนวนั้นทีเดียว **เข้าถึงธรรมกายให้ได้** เข้าถึงธรรมกายเป็นลำดับไป ยิ่งใหญ่ไพศาลนับประมาณไม่ได้ **จะไปพบพระพุทธเจ้า พระนิพพาน**

พระอรหันต์ ก็จะรู้ตัวทีเดียวว่า อ้อ ! เราเกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ได้รู้จักของจริง เห็นของจริงอย่างนี้ ไม่เสียทีที่พ่อแม่อาบน้ำป้อนข้าวมา อุ้มท้องมาไม่หนักเปล่า แม้บุคคลที่จะทูนไว้ด้วยเศียรเกล้าก็ไม่เมื่อยเปล่า ไม่หนักเปล่า ได้ชื่อว่าเป็นคนมีปัญญา ประกอบคุณสมบัติยิ่งใหญ่ไพศาลใส่อาตมาของตนได้ ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนาที่ได้ชี้แจงแสดงมาในการ **ละสุขน้อย ประสบสุขมาก** สมมาดปรารถนา สมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า **สิทฺธมตฺถุ ๆ ๆ ๆ อิทํ ผลํ เอตสฺมึ รตฺนตยสฺสมึ เจตโสสมฺปสฺสาตเตโส** ขอจิตอันผ่องใส ขอจิตอันเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ ให้ท่านทั้งหลายจงเป็นผลสำเร็จ ๆ ๆ ๆ สมมาดปรารถนาทุกประการ ดังอาตมภาพรับประทานวิสัชนามา พอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความก็เพียงแต่เท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๔๓. สติปัฏฐานสูตร

๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก ฯลฯ

ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสนฺติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วยเรื่อง **ธรรม** ที่ทำให้เป็น **ธรรมกาย** เป็นธรรมที่แน่แท้ในพระพุทธศาสนา จะแสดงตามคลองธรรมของ **สติปัฏฐานสูตร** ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้เป็นหลักเป็นประธาน มหาสติปัฏฐานสูตรนั้นเป็นโพธิปักขิยธรรม เป็นไปในเรื่องฝ่ายเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์เหมือนกันหมด ปรากฏดังนี้ เหตุนั้นตามวาระพระบาลีแห่งมหาสติปัฏฐานสูตรที่ได้ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นว่า **อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** ว่าดูกรภิกษุทั้งหลายผู้ศึกษาพระธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ **กาเย กายานุปสฺสี** เห็นกายในกายเนือง ๆ อยู่ **อาตาปี** มีความเพียรเป็นเครื่องเผายังกิเลสให้เร่าร้อน **สมฺปชาโน** รู้สึกตัวพร้อมอยู่เสมอ **สติมา** มีสติไม่เผลอ **วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** พึงกำจัดความดีใจเสียใจในโลกเสียให้พินาศ **เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** เห็นเวทนาในเวทนาเนือง ๆ อยู่ มีความเพียรเป็นเครื่องเผายังกิเลสให้เร่าร้อน มีความรู้สึกตัวพร้อมอยู่เสมอ มีสติไม่เผลอ พึงกำจัดอภิชฌาโทมนัสในโลกเสียให้พินาศ **จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** เห็นจิตในจิตเนือง ๆ อยู่ มีความเพียรเป็นเครื่องเผายังกิเลสให้เร่าร้อน มีความรู้สึกตัวพร้อมอยู่เสมอ มีสติไม่เผลอ พึงกำจัดอภิชฌาโทมนัสในโลกเสียให้พินาศ **ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** เห็นธรรมในธรรมเนือง ๆ อยู่ มีความเพียรเป็นเครื่องเผายังกิเลสให้เร่าร้อน มีความรู้สึกตัวพร้อมอยู่เสมอ มีสติไม่เผลอ พึงกำจัดความเพ่งอยากได้ ความเสียใจในโลกเสีย นี้เป็นเนื้อความของวาระพระบาลีในมหาสติปัฏฐานสูตร แสดงหลักไว้ตามจริงดังนี้

รับรองหมดทั้งประเทศไทยว่าเป็นข้อที่ถูกต้องแน่นอนแล้ว ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป

พิจารณาจะแสดง **ธรรม** ที่ทำให้เป็น **ธรรมกาย** นี้เป็นข้อที่ลึกซึ้ง ของยาก ได้ไม่ยาก แต่ว่าไม่ง่าย ไม่ยากแก่บุคคลที่ทำได้ ไม่ง่ายสำหรับบุคคลที่ทำไม่ได้ ตำราได้กล่าวไว้ว่า เห็นกายในกายเนือง ๆ อยู่ เห็นเวทนาในเวทนาเนือง ๆ อยู่ เห็นจิตในจิตเนือง ๆ อยู่ เห็นธรรมในธรรมเนือง ๆ อยู่ ๔ ข้อ

เห็นกายในกาย น่ะเห็นอย่างไร บัดนี้กายมนุษย์ที่ปรากฏอยู่ นั่งเทศน์อยู่นี่ นั่งฟังเทศน์อยู่นี่ นี่กายมนุษย์แท้ ๆ แต่ว่ากายมนุษย์นี่แหละเวลานอนหลับฝันไปก็ได้ พอฝันออกไปอีกกายหนึ่ง เขาเรียกว่า **กายมนุษย์ละเอียด** นี่รู้จักกันทุกคนเชียวกายนี้ เพราะเคยนอนฝันทุกคน รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร เป็นเหมือนมนุษย์คนนี้แหละ คนที่ฝันนี่แหละ นุ่งห่มอย่างไร อากัปกิริยาเป็นอย่างไร สูงต่ำอย่างไร ข้าวของเป็นอย่างไร ก็ปรากฏเป็นอย่างนั้นก็ปรากฏเป็นคนนี้แหละ แบบเดียวกันทีเดียว คนเดียวกันก็ว่าได้ แต่ว่าเป็นคนละคน เขาเรียกว่า **กายมนุษย์ละเอียด** เวลานอนหลับสนิทถูกส่วนเข้าแล้ว ก็ฝันออกไป ออกไปอีกคนหนึ่งก็เป็นกายมนุษย์คนนี้แหละ รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างนี้แหละ ถึงได้ชื่อว่าเป็นกายมนุษย์ละเอียด กายมนุษย์คนที่ฝันออกไปนั่นแหละเขาเรียกว่า **กายมนุษย์ในกายมนุษย์** นี่แหละ **กายในกาย** หละ เห็นจริง ๆ อย่างนี้ ไม่ใช่เห็นตามเหลวไหล เห็นอย่างนี้ก็เป็นหลักเป็นพยานได้ทุกคน เพราะเคยนอนฝันทุกคน นี่เห็นในกายเห็นอย่างนี่นะ เมื่อเห็นกายในกายอย่างนี้แล้ว

เห็นเวทนาในเวทนา ล่ะ ก็ตัวมนุษย์คนนี้มีเวทนาอย่างไรบ้าง สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ ดีใจ เสียใจ เวทนาเป็นอย่างนั้นมิใช่หรือ ก็ส่วนกายที่ฝันออกไปนั้นก็มีสุข ทุกข์ ไม่สุข ไม่ทุกข์ ดีใจ เสียใจ เหมือนกันแบบเดียวกันกับกายมนุษย์คนนี้แหละ ไม่ต่างอะไรกันเลย

จิตล่ะ เห็นจิตในจิต ก็แบบเดียวกันกับเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิตนี่ **ต้องกล่าว "เห็น" นะ ไม่ใช่กล่าว "รู้"** นะ เห็นจิตในจิต ดวงจิตของมนุษย์นี้เท่าดวงตาดำข้างนอก อยู่ในเบาะน้ำเลี้ยงหัวใจ ตำรับตำรากล่าวไว้ว่า **หทยคูหา จิตฺตํ สรีรํ จิตฺตํ** เนื้อหัวใจเป็นที่อยู่ แล้วก็กล่าวไว้อีกหลายนัย **ปกติมโน** ใจเป็นปกติ **ภวงฺคจิตฺตํ** ใจเป็นภวังคจิต **ตํ ภวงฺคจิตฺตํ** อันว่าภวังคจิตนั้น **ปสนฺนํ อุทกํ วิย** จิตเป็นดังว่าน้ำ จิตนั่นแหละเป็นภวังคจิต เวลาตกภวังค์แล้วใสเหมือนกับน้ำที่ใส จิตดวงนั้นแหละเป็นจิตของมนุษย์ ที่ต้องมีปรากฏว่า **จิตในจิต** นั่นแหละอีกดวงหนึ่งคือ **จิตของกายมนุษย์ละเอียด** ที่ฝันออกไปนั้นเรียกว่า **จิตในจิต**

ธรรมในธรรม เห็นธรรมในธรรมเนือง ๆ เป็นไฉนเล่า **ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** มีอยู่ในศูนย์กลางกายมนุษย์ ขนาดเท่าฟองไข่แดงของไก่ ติดอยู่ในกลางกายมนุษย์นี่เห็นธรรมในธรรมหละ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดมีอยู่ ไม่เท่าฟองไข่แดงของไก่ สองเท่าฟองไข่แดงของไก่ อยู่ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนี่แหละ สองเท่าฟองไข่แดงของไก่ นั่นเป็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด นั่นอีกดวงหนึ่ง นั่นเห็นอย่างนี้ **เห็น** หรือ **รู้** ล่ะ รู้กับเห็นมันต่างกันนะ **เห็นอย่างหนึ่ง รู้อย่างหนึ่ง** นะ **ไม่ใช่เอารู้กับเห็นมาปนกัน** ไม่ได้

กาเย กายานุปัสสี เห็นกายในกาย เห็นเหมือนอะไร เห็นเหมือนนอนฝันอย่างนั้นซ่ เห็นจริง ๆ อย่างนั้น ตากายมนุษย์นี่เห็นหรือ ตากายฝันมันก็เห็นละซี จะไปเอาตากายมนุษย์นี่เห็นได้อย่างไรละ ตากายมนุษย์นี่มันหยาบนี่ อ้ายที่เห็นได้นั่นมันตากายมนุษย์ละเอียดนี่มันก็เห็นกายโด่ ๆ อย่างนั้น

เห็นเวทนาในเวทนา เล่า ถ้าว่าเมื่อทำถูกส่วนเข้าเช่นนั้นละก็ เห็นเวทนาจริง ๆ สุข ทุกข์ ไม่สุข ไม่ทุกข์ ดีใจ เสียใจ เวทนา ๓ หรือ เวทนา ๕ เห็นจริง ๆ เป็นดวง เป็นดวงใส เวทนา เวทนาแท้ ๆ **สุขก็ดวงใส ทุกข์ก็ดวงข้น ดวงขุ่น ไม่สุข ไม่ทุกข์ ก็ดวงปานกลาง** เห็นชัด ๆ เป็นดวงขนาดไหน ถ้าเต็มส่วนมันเข้าก็เท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์นั่น ดวงเวทนาขนาดนั้น ถ้าลดส่วนลงไปก็โตได้เล็กได้ นั่นเห็นเวทนาในเวทนา เห็นอย่างนั้นเชียว เห็นเหมือนนอนฝัน กายละเอียดทีเดียว เห็นเวทนาเป็นดวงทีเดียว แต่ว่าสุขก็อยู่ในสุขของมนุษย์นี่ ทุกข์ก็อยู่ในทุกข์ของมนุษย์นี่ ไม่สุขไม่ทุกข์ก็อยู่ในไม่สุขไม่ทุกข์ของมนุษย์นี่ ดีใจก็อยู่ในดีใจของมนุษย์นี่ เสียใจก็อยู่ในเสียใจของมนุษย์นี่ เขาเรียกว่า **เวทนาในเวทนา** เป็นดวงพอ ๆ กัน เท่า ๆ กัน

เห็นจิตในจิต ล่ะ ดวงจิตตามส่วนของมันก็เท่าดวงตาดำข้างนอก ถ้าไปเห็นเข้ารูปนั้นมันขยายส่วน วัดเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน ดวงจิตก็ขนาดเดียวกัน ไปเห็นจริง ๆ เข้าเช่นนั้น ขยายส่วนเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ปรากฏอยู่ในดวงจิตกายมนุษย์หยาบนี่แหละ แต่ว่าเป็นดวงจิตของกายมนุษย์ละเอียด อยู่ในกายมนุษย์ละเอียดโน่น แต่ว่าล้อมอยู่ข้างในนี่แหละ

เห็นธรรมในธรรม ล่ะ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ เมื่อไปเห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดเข้าแล้ว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ก็ขยายส่วนได้ โตได้ขนาดดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน ขนาด ๆ เดียวกัน ขยายส่วนออกไป นั่นได้ชื่อว่า **เห็นธรรมในธรรม** คือในกายมนุษย์นั่นเอง ในกายมนุษย์ละเอียดนั้น

นี่รู้จักชั้นหนึ่งละนะ

เมื่อเห็นเข้าเช่นนี้เราจะทำอย่างไร ตำรากล่าวไว้ว่า **อาตาปี** เพียรให้กล้ำกล้า ๆ หายทีเดียว เพียรไม่ย่อไม่ท้อไม่ถอยทีเดียว เอาเป็นเอาตายทีเดียว เรียนกันจริงต้องใช้ความเพียรประกอบด้วยองค์สี่ทีเดียว องค์สี่นั้นอะไรบ้าง เนื้อ เลือด กระดูก หนัง หนังเนื้อเลือด จะแห้งเหือดไปไม่ว่า เหลือแต่กระดูกหนังช่างมัน ไม่ลดละ **ใจต้องจรดอยู่ทีเดียว ในกาย เวทนา จิต ธรรมนั้น ไม่เคลื่อนหละ** จรดอยู่ในกาย จะต้องจรดอยู่ทีเดียว ไม่ไปอื่นกันหละ ฝันไม่กลับกันละ ฝันกันเรื่อยไป แม้จะกลับมาก็เล็กน้อย ฝันไปอีก ฝันไม่เลื่อนกันหละ ให้ชำนาญทีเดียว **ฝันในฝัน นั่งก็ฝันได้ นอนก็ฝันได้ เดินก็ฝันได้ ยืนก็ฝันได้ ขี้เยี่ยวก็ฝันได้ทีเดียว** นี่เขาเรียกว่า **อาตาปี** เพียรเข้าเร่งเร้าเข้าอย่างนี้ **สมฺปชาโนสติมา รู้อยู่เสมอ ไม่เผลอเผลอไม่ได้** เผลอก็จะหายเสียเท่านั้น **ถ้าได้ใหม่ เป็นใหม่ ๆ เผลอไม่ได้ เป็นหายทีเดียว** เพราะฉะนั้นต้องไม่เผลอกันทีเดียว **ไม่วางธุระ ให้เอาใจใส่ ไม่เอาใจใส่ไปจรดที่อื่น ให้จรดอยู่ที่กาย เวทนา จิต ธรรม ในกายนั้นแหละ**

จรดอยู่ใน **กายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม** สี่อย่างนั้นจรดได้หรือ จรดที่ไหนละ ที่จรดเขามี ที่ตั้งของใจเขามี ที่จรดเขามี แต่ว่า **สี่อย่างนั้นจะดูเวลาไรก็เห็นเวลานั้น** เหมือนกายมนุษย์นี้ ถ้าว่าทำเป็นละก็จะเห็นปรากฏ ที่นี้ไม่มีความเห็น มีแต่ความรู้ กายของตัวเห็นอยู่เสมอ เวทนาของตัวก็รู้สึกอยู่เสมอ จิตของตัวก็รู้สึกอยู่ เสมือนให้รู้สึกอยู่เสมอ ธรรมของตัวก็รู้สึกอยู่เสมอ ความดีของตัวไม่มีชั่วเข้ามาเจือปน รู้อยู่อย่างนี้ ส่วนกายมนุษย์ละเอียดเห็นปรากฏ เมื่อเห็นปรากฏดังนี้ละก็ นี่แหละหลักจริงในพระ-พุทธศาสนา รู้จักเท่านี้แล้ว อย่ารู้จักแต่เพียงว่ากายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม เพียงเท่านั้นนะ ยังมีอีกหลายชั้น นับชั้นไม่ถ้วน นี่ชั้นหนึ่งละนะ เข้าไปอีกชั้นหนึ่ง **กายในกาย** นั้น เขาเรียกว่า **ฝันในฝัน** อย่างไรละ ฝันในฝัน กายที่ฝันไป ทำงานเหนื่อยเข้าก็จะแสดงฝันเต็มเกมของการฝันเข้า เหนื่อยเข้าไปนอนหลับ นอนหลับฝันเข้าอีกแหละ กายฝัน ๆ เข้าอีกนี่ เขาเรียกว่า ฝันในฝัน ฝันในฝันเป็นอย่างไรล่ะ รุดออกไปอีกกายละซิ **ออกไปอีกกายก็เป็นกายทิพย์** ที่นี้เป็นกายทิพย์เข้าไปอีกกาย เป็นกายทิพย์ กายทิพย์ก็เห็นโด่อีกนั่นแหละ เหมือนกับกายมนุษย์ที่ฝันนั่นแหละ แบบเดียวกันไม่เปลี่ยนไม่แปลงอะไรกันมากนัก เหมือนกระจกคันฉ่องมาส่องเงาหน้า เอามาเทียบกันดู จำได้ทีเดียว นี้คนเดียวกันไม่ใช่แยกกัน นี่กายคนเดียวกัน เมื่อรู้จักเช่นนั้นแล้ว เห็นกายในกายที่สามเข้าไปแล้ว ไม่ใช่ที่สองแล้ว เวทนาก็แบบเดียวกัน เห็นอย่างเดียวกัน เวทนาตั้งอยู่ตรงไหน จะว่าเวทนาตั้งอยู่ตรงไหน อยู่กลางกาย กายที่ฝันในฝันนั่นแหละ กายที่สามนั่นแหละ อยู่กลางกายนั่นแหละ

เวทนาในเวทนา จิตในจิตก็อยู่ในกลางเวทนานั่นแหละ ธรรมในธรรมก็อยู่กลางจิตนั่นแหละ ธรรมในธรรมนั่นไม่ใช่อยู่ที่ไหนหรอก เป็นดวงเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ บริสุทธิ์สนิทเท่า ๆ กัน นี่เหมือนฝันในฝันตัวจริงอย่างนี้ ไม่ใช่คลาดเคลื่อน **ที่วัดปากน้ำ ดำเนินปฏิบัติ ไม่ได้เอาเรื่องอื่นมาเหลวไหล ค้นเข้าไปถึงตัวจริงอย่างนี้** นี่ก็เป็นสามกายละนะ เข้าไปสามกายแล้ว ฝันในฝันนั่นได้เท่านี้ก็พอแล้ว ได้เท่านี้ก็พอเอาเป็นตัวอย่าง ได้เท่านี้ก็เดินในแนวนี้เป็นตำราอย่าถอยหลังก็แล้วกัน มันจะมีกี่ร้อยกายพันกายก็ไปเถอะ กายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม เข้าไปอย่างนี้แหละ ไม่คลาดเคลื่อนทีเดียว แต่ว่าที่จะเข้ารูปนี้นะ แสดงไว้เมื่อวันพระที่แล้ว แสดงไว้แล้วตั้งแต่ **เอกายนมรรค** โน้น ยังค้างอยู่ กายในกายยังไม่กว้างออกไป ที่นี้จะแสดงให้กว้างออกไปว่า ได้ความอย่างนี้ กายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม อย่างนี้แหละ นี่เป็นกายที่สาม

กายที่สี่ **กายทิพย์ละเอียดอีก** ฝันในฝันเข้าไปอีก เป็นสี่ชั้น สี่ฝันแล้ว แบบเดียวกันเห็น กาย เวทนา จิต ธรรม แบบเดียวกัน แล้วกายทิพย์ละเอียดฝันเข้าไปในฝันเข้าอีก เป็นสี่ฝันสี่ชั้นเข้าไป ก็เห็น กาย เวทนา จิต ธรรม อีก ก็ต้องมีความเพียรอีก เผลอไม่ได้นะ **เพียรให้มีสติไว้เสมอ ไม่เผลอ นำอภิชฌาโทมนัสในโลกออกเสีย อย่าให้ความดีใจเสียใจแลบเข้าไปได้นะ ถ้าความดีใจเสียใจแลบเข้าไปได้ เดี๋ยวไม่ฝันอีกละ** ต้องตื่นหละ ต้องกลับออกมาแล้ว ไม่ได้เสียแล้ว ความดีใจแลบเข้าไป แลบเข้าไปอย่างไรละ แลบเข้าไปลึกซึ้ง เข้าไปฝัน ๆ อย่างนั้นแหละ ความดีใจจะให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้เข้าไปแต่งหละ เสียใจหละ ไม่สมเจตนาก็เสียใจหละ **ดีใจเสียใจแลบเข้าไปแล้วเป็นขุ่มมัวทีเดียว ประเดี๋ยวก็ต้องถอยออกมาทีนี้ก็ฝันไม่ได้ ก็ต้องเลิกกัน** เพราะฉะนั้นความดีใจเสียใจนี้ร้ายนัก ไม่ใช่ร้ายแต่เมื่อเวลาปฏิบัติธรรม เห็นธรรมอย่างนี้น่ะ ถึงเวลาเราดี ๆ อยู่ อ้ายความดีใจเสียใจนี่แหละที่ทำให้ต้องกระโดดน้ำตาย กินยาตาย ผูกคอตาย ดีใจเสียใจนี้แหละมันเต็มขีด เต็มส่วนของมันบังคับอย่างนี้ เพราะฉะนั้นความดีใจเสียใจ เป็นมารร้ายทีเดียว ถ้าว่าใครให้เข้าไปอยู่ในใจบ่อยเข้าก็หน้าดำคร่ำเครียด ร่างกายไม่สดชื่นละซิ เศร้าหมองไม่ผ่องใสหรอก เพราะอะไรเพราะดีใจเสียบังคับมัน ทำให้เดือดร้อน หน้าดำคล้ำเครียดทีเดียว บางคนไม่อ้วน ผอมเป็นเกลียวทีเดียว เพราะความดีใจเสียใจทั้งหมดอยู่ที่มัน ไม่ปล่อยมันไป ถ้าว่าทำให้สบายสดชื่นให้ชื่นใจ เย็นอกเย็นใจ สบายใจ จะมั่งมีดีจนอย่างไรก็ช่าง ทำใจให้เบิกบานไว้ ร่างกายมันก็ชุ่มชื่นสบาย นี่อ้ายดีใจเสียใจมันฆ่ากายมนุษย์อยู่อย่างนี้ กายมนุษย์ละเอียดก็ฆ่า กายทิพย์ก็ฆ่า กายทิพย์ละเอียดก็ฆ่า ฆ่าทั้งนั้น ทุกกาย ความดีใจเสียใจต้องคอยระวังไว้ให้ดี ท่านจึงได้สอนนักว่า ให้ทำความดีใจและเสียใจในโลกเสียให้พินาศ

ดีใจเสียในโลกนะ ดีใจเสียใจในอัตภาพร่างกาย **โลก** นั้นคือ **ขันธ์ ๕** นี้แหละ ร่างกายอันนี้แหละเป็นตัวโลกสำคัญนัก เขาเรียกว่า **สัตว์โลก** โอกาสโลก ขันธ์โลก สัตว์โลก **โอกาสโลก** ก็ **ว่าง** ที่ว่าง ๆ เหล่านี้ ที่ว่าง ๆ ดิน น้ำ ไฟ ลม ที่ว่าง ๆ เหล่านี้เขาเรียกว่าโอกาสโลก **ขันธ์โลก** ก็เป็น **รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** อันเดียว **สัตว์โลก ที่อาศัยขันธ์นั่นแหละ ที่ไปเกิดมาเกิดเป็นกาย ๆ นี้แหละ เข้าไปในกายข้างในนี่เป็นสัตว์ทั้งนั้น** เป็นชั้น ๆ ๆ เข้าไป สัตว์โลกเป็นชั้น ๆ เข้าไป สัตว์โลกทั้งนั้น เมื่อเห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตใจจิต ธรรมในธรรมของกายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียดแล้ว กายทิพย์ละเอียดนั่นแหละ ฝันในฝัน เป็นข้อที่สี่ออกไปอีก

กายในกายเป็นกายที่ห้าก็คือ **กายรูปพรหม** กายรูปพรหมก็มี กาย เวทนา จิต ธรรม เหมือนกับปรากฏดังกล่าวแล้ว ไม่ต้องอธิบาย เวลาจะไม่พอ ย่นย่อพอควรแก่กาลเวลา กายรูปพรหมนั้นแหละ ฝันในฝันเข้าไปอีกเหมือนกัน ออกไปอีกกาย เป็น **รูปพรหมละเอียด** ก็เห็นกาย เวทนา จิต ธรรม อีกแบบเดียวกัน กายรูปพรหมละเอียด ฝันในฝันเข้าไปอีกเหมือนกัน ออกไปอีกกาย เรียกว่า **กายอรูปพรหม** ใน กาย เวทนา จิต ธรรม แบบเดียวกัน กายอรูปพรหมฝันออกไปอีกได้เหมือนกัน ออกไปอีกกายเรียกว่า **กายอรูปพรหมละเอียด** มีกาย เวทนา จิต ธรรม แบบเดียวกัน กายอรูปพรหมละเอียดนั่นแหละ ฝันในฝันเหมือนกัน ออกไปอีกกายหนึ่ง เรียกว่า **กายธรรม**

กายธรรมก็มี กาย เวทนา จิต ธรรม เหมือนกัน กาย ก็คือ **ธรรมกาย** เวทนา ก็คือเวทนาของธรรมกายนั่นแหละ จิต ก็จิตของธรรมกายนั่นแหละ ธรรม ก็เป็นธรรมดาของธรรมกายนั่นแหละ ขยายส่วนขึ้น ดวงใหญ่วัดผ่าเส้นศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย ธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมนั่น ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเท่าหน้าตักธรรมกาย ธรรมกายนั่นแหละฝันได้อีกเหมือนกัน ออกไปอีก กายเรียกว่า **กายธรรมละเอียด** ใหญ่ออกไปหน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักเข้าไป มี กาย เวทนา จิต ธรรม เหมือนกัน

ธรรมกายละเอียดนั่นแหละฝันออกไปอีกเหมือนกัน ออกไปอีกกายหนึ่ง มีกายพระโสดา เป็น **กายพระโสดา** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสหนักขึ้นไป กายพระโสดานั่นแหละพอทำถูกส่วนเข้า ออกไปอีกกายหนึ่งแบบฝันนั่นแหละ ออกไปอีกกายหนึ่ง เป็น **กายโสดาละเอียด** หน้าตักกว้าง ๑๐ วา สูง ๑๐ วา มี กาย เวทนา จิต ธรรม เหมือนกัน

ธรรมกายละเอียดของพระโสดานั่นแหละ ฝันเข้าไปอีกเหมือนกัน ออกไปอีกกายหนึ่ง เรียกธรรมกาย **พระสกทาคา** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วาขึ้นไป พระสกทาคาก็ฝันเข้าไปอีก

ออกไปอีกกายหนึ่ง เป็นกาย **พระสกทาคาละเอียด** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา มีกาย เวทนา จิต ธรรม แบบเดียวกัน กายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม แบบเดียวกัน

กายพระสกทาคาละเอียดฝันไปอีกเหมือนกัน ออกไปอีกกายหนึ่ง เป็น **กายพระอนาคา** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา ธรรมกายพระอนาคาฝันไปอีกเหมือนกัน ออกไปอีกกายหนึ่ง เรียกว่า **พระอนาคาละเอียด** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา

ธรรมกายพระอนาคาละเอียดนั้นแหละฝันไปได้อีกเหมือนกัน ออกไปอีกกายหนึ่งเรียกว่ากาย **พระอรหัต** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป กายพระอรหัตนั้นแหละฝันไปอีกเหมือนกัน ออกไปอีกกายหนึ่งเรียกว่า **พระอรหัตละเอียด** ใหญ่หนักขึ้นไป มี เวทนา จิต ธรรม แบบเดียวกัน ฝันออกไปอย่างนี้แหละ มีธรรมกายพระอรหัตในพระอรหัต เป็นพระอรหัตละเอียด ๆ ๆ ต่อ ๆ ไปนับอสงไขยไม่ถ้วน

ฝันออกไปอย่างนี้แหละ **หมดกายพระอรหัต มีกายพระพุทธเจ้าก็ได้** กายในกาย กายใน ๆ ๆ ๆ ๆ มันอย่างนี้แหละ ผู้เทศน์นี้ได้ทำวิชชานี้ ๒๓ ปี ออกพรรษานี้ก็ ๓ เดือนเต็มหละ ยังไม่หมดกายละเอียดเหล่านี้เลย ไม่ได้ถอยกลับเลย ยังไม่หมดกายละเอียดเหล่านี้เลย ยังไม่ถึงที่สุด **ไปทูลถามพระพุทธเจ้าองค์เก่าองค์แก่ที่เข้านิโรธเข้านิพพานไปแล้วถอยเข้าไปหากายละเอียดนี้นะ ไปถึงแล้วหรือยัง แล้วไม่มีใครรู้เลยว่าไปถึงหรือยัง** เอาละซิคราวนี้นี่ศาสนาตัวจริงของกายมนุษย์เป็นอย่างนี้ **พวกเป็นพระอรหันต์ ก็ต้องไปตรวจของตัว เข้านิพพานแล้วต้องไปตรวจของตัว เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นแล้ว เข้านิพพาน ก็ต้องไปตรวจกายของตัวอย่างนี้แหละ ว่าที่สุดอยู่ที่ไหน ต้องไปถึงที่สุดให้ได้ ต้องไปบอกที่สุดให้ได้** นี่ความจริงเป็นอย่างนี้นะ รู้จักความจริงอย่างนี้แล้วละก็อย่าเพลินล่อ อย่าเลอะเทอะที่อื่นไม่ใช่ของตัว ให้เอาใจจรดจี้ตัวของตัว กลับให้เข้าไปถึงกายทิพย์ให้ได้ ว่ากายที่สุดของตนอยู่ที่ไหน **เมื่อไปถึงที่สุดของตัวได้ละก็ รักษาตัวได้เป็นอิสระ ไม่มีใครมาบังคับบัญชา** ถ้ายังไม่ถึงที่สุดของตัวแล้วก็หวานเลย เขาจะต้องบังคับบัญชาแกท่าเดียวเท่านั้นแหละ แกจะต้องเป็นบ่าวเป็นทาสของเขา เวลามีพญามารมาบังคับใช้สอยเป็นบ่าวเป็นทาสเขา เขาจะใช้ทำอะไรทำได้ ให้ด่า ให้ตี ให้ชก ให้ฆ่า ให้ฟันแกงก็ได้ **ธรรมกายมาร** (ฝ่ายอกุศล) บังคับ มันบังคับได้อย่างนี้เชียวนะ ให้เป็นบ่าวเป็นทาสเขา ให้เลวทรามต่ำช้า ให้เป็นคนจนอนาถาติดขัดทุกสิ่งทุกอย่าง เครื่องกินเครื่องใช้ขาดตกบกพร่อง เครื่องกินเครื่องใช้ไม้สอยไม่มี มารเขาทำได้ บังคับได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะตัวไม่ยินดีสละในตัว เพราะตัวไม่เป็นใหญ่

ในตัว เพราะตัวไม่รู้จักที่สุดของตัว นี่มนุษย์ทั่วไปเป็นอย่างนี้ เห็นไหมละ ไม่ใช่มนุษย์เท่านั้น **พระพุทธเจ้าพระอรหันต์ท่านก็ไปถึงที่สุดเหมือนกัน ถ้าใครไปยังไม่ถึงที่สุดก็ยังไม่ฉลาดเต็มที่ ต่อเมื่อไปให้ถึงที่สุดกายของตัวต่อไปแล้วละก็ฉลาดเต็มที่แน่** ตัวของตัวเองมีชีวิตพึ่งแก่ตัวเองได้แล้ว นี้เป็นข้อสำคัญที่สุดนะ มาเจอพุทธศาสนานี่แล้วเห็นไหม จะไปทำเรื่องอื่น จะไปหลงเลอะเทอะ เอ้า! มีครอบครัวแล้วได้อะไรบ้าง ได้ลูกคนหนึ่ง แล้วเอามาทำไมละ เอามาเลี้ยง ๑๐ คน เอาไว้เลี้ยงอย่างไงก็เลี้ยงไป บ่นโอ๊กแล้ว เอ้าได้ห้าสิบคน เอ้า ! เอาไว้เพียงเท่านี้ เอ้า ! เปะปะไปซี อยากได้ลูกอีกไหมละ ไม่จริง เหลว โกงตัวเอง โกงตัวเอง พาให้เลอะเลือน ไม่เข้าไปค้นกายของตัวให้ถึงที่สุด ไม่ให้เข้าไปค้นตัวให้ถึงที่สุด **เป็นมนุษย์กับเขาทั้งที เพราะเชื่อกิเลสเหลวไหลเหล่านี้แหละจึงได้เลอะเลือน จะครองเรือนไปสักกี่ร้อยปีก็ครองไปเถิด มันงานเรื่องของคนอื่นเขาทั้งนั้น เรื่องของพญามารทั้งนั้น ไม่ใช่เรื่องของตัว ไม่ใช่งานของตัว ไปทำงานให้พญามารเขาทั้งวันทั้งคืน เอาเรื่องอะไรไม่ได้**

เพราะอะไรละ เพราะไม่รู้อิโหน่อิเหน่ เกิดมาพบอย่างไงก็ไปอย่างนั้นแหละ เพราะไม่ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ นี่ไม่ได้ฝึกใจในธรรมของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ไม่ได้ฟังธรรมของสัตตบุรุษ ไม่ได้ฝึกใจในธรรมของสัตตบุรุษ ความเห็นก็เลอะเลือนไปเช่นนี้ เมื่อรู้จักหลักอันนี้แล้ว นี่แหละ **เป็นความจริงทางพระพุทธศาสนาตัวจริงทีเดียว นี้เป็นข้อที่ลึกซึ้ง**

ให้หนึ่งไว้ในใจว่า ต่อแต่นี้ไปเราจะต้องเข้าให้ถึงที่สุด เข้าไปในกายที่สุดของเราให้ได้ เป็นกาย ๆ ออกไป เมื่อเป็นกาย ๆ เข้าไปแล้ว **ถ้าทำเป็นแล้ว ไม่ใช่เดินท่านี้ เดินในไส้ทั้งนั้น ในไส้เห็น ไส้จำ ไส้คิด ไส้รู้ ในกำเนิดดวงธรรมที่ทำให้เป็นสุดหยาบสุดละเอียด** (เถา ชุด ชั้น ตอน ภาค พืด....ฯลฯ) **เดินในไส้ (หยุดในหยุด กลางของหยุด ในหยุด ๆ ๆ ๆ) ไม่ใช่เดินทางอื่น เดินในกลางดวงปฐมมรรค มรรคจิต มรรคปัญญา เดินไปในกลางดวงศีล ดวงสมาธิ ปัญญา ดวงวิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ นั้นเป็นทางเดินของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ เดินไปในไส้ ไม่ใช่เดินไปในไส้เพียงเท่านั้น ในกลางว่างของดวงธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ของดวงศีล ดวงสมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ว่างในว่างเข้าไป ในเหตุว่างในเหตุว่าง เหตุเปล่าในเหตุเปล่า เหตุดับในเหตุดับ เหตุลับในเหตุลับ เหตุหายในเหตุหาย เหตุสูญในเหตุสูญ เหตุสิ้นเชื้อในเหตุสิ้นเชื้อ เหตุไม่เหลือเศษในเหตุไม่เหลือเศษ...ฯลฯ ในเหตุว่างเข้าไป เหตุสุดในเหตุสุด หนักเข้าไปอีกไม่ถอยกลับ นับ**

อสงไขยไม่ถ้วน นับชาติอายุไม่ถ้วน* ไม่มีถอยกลับกัน เดินเข้าไปอย่างนี้นะ พระพุทธเจ้าพระอรหันต์ ไม่ใช่เดินโลเลเหลวไหล **ที่เรากราบที่เราไหว้เรานับถือนะ ท่านวิเศษวิโสอย่างนี้ นี่แหละเป็นผู้วิเศษแท้ ๆ นี่แหละเป็นที่พึ่งของสัตว์โลกแท้ ๆ** ถ้าเป็น **ผู้รู้จริง เห็นจริง ได้จริง เราจึงเอาเป็นตำรับตำราได้** เมื่อรู้จักหลักธรรมอันนี้แล้ว อย่าเข้าใจว่าได้ฟังง่าย ๆ นะ ตั้งแต่เราเกิดมาเป็นภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกานะ อย่างนี้ไม่เคยได้ฟังเลยไม่ใช่หรือ เมื่อได้ฟังแล้วก็จงเพียรพยายามทำให้เป็นอย่างที่แสดงให้ฟังทุกสิ่งทุกประการ จะได้ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตนสจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุติธรรมมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

---

* มีรายละเอียดอยู่ในหนังสือ **"วิชชามรรคผลพิสดาร"** (สำหรับผู้ถึงธรรมกายที่สามารถเจริญวิชชาขั้นละเอียดด้วยเจโต–สมาธิแล้ว) เป็นการทำวิชชาสะสางธาตุธรรม โดยเข้าให้ถึงต้น ๆ ธาตุ ต้น ๆ ธรรม เพื่อเก็บวิชชาฝ่ายธรรมดำหรือดับอวิชชา อันเป็นมูลรากฝ่ายเกิดทั้งมวล ให้เหลือเป็นแต่ฝ่ายเฉพาะฝ่ายธรรมขาวหรือฝ่ายบุญ–กุศล และแก้ธาตุธรรมสายกลางให้กลับเป็นฝ่ายขาวด้วย จึงเป็นวิชชาที่คมกล้ายิ่งนัก ที่ให้ผลเป็นความบริสุทธิ์แก่ **ทั้งฝ่ายผู้เจริญ** กับ **ทั้งผู้ที่ถูกแก้ไข** ตามส่วน เพราะเหตุนี้พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำจึงได้เคยกล่าวไว้ว่า **"ธรรมกายคนหนึ่ง** (ที่สามารถเจริญวิชชาขั้นละเอียดได้) **ช่วยคนได้ครึ่งเมือง"**

๔๔. มหาสติปัฏฐานสูตร

๑๐ ตุลาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ วีตราคํ วา จิตฺตํ วีตราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สโทสํ วา จิตฺตํ สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ วีตโทสํ วา จิตฺตํ วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สโมหํ วา จิตฺตํ สโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ วีตโมหํ วา จิตฺตํ วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ สงฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. มหคฺคตํ วา จิตฺตํ มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ อนุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. สมาหิตํ วา จิตฺตํ สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ อสมาหิตํ วา จิตฺตํ อสมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ. อิติ อชฺฌตฺตํ วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ พหิทฺธา วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ. สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ วยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ. อตฺถิ จิตฺตนฺติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ ยาวเทว ญาณมตฺตาย ปติสฺสติมตฺตาย อนิสฺสิโต จ วิหรติ น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรตี ติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงใน **มหาสติปัฏฐานสูตร** ที่แสดงไปแล้วนั้น โดยอุเทศทวาร ปฏินิเทศทวาร แสดงในมหาสติปัฏฐานสูตร เป็นอุเทศทวารนั้น ตามวาระพระบาลีว่า **เอกายโน อยํ ภิกฺขเว มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย** แค่นี้ จบอุเทศ–ทวารของมหาสติปัฏฐานสูตร แปลภาษาบาลีว่า **เอกายโน อยํ ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **อยํ มคฺโค** อันว่าหนทางนี้ **เอกายโน** เป็นเอก **เอกายโน อยํ มคฺโค** หนทางนี้เป็น **หนทางเอก** ไม่มีสองแพร่ง เป็นหนทางเดียวแท้ ๆ หนทางหนึ่งแท้ ๆ เอกนะ คือหนึ่ง **เอโก ทฺวิ ติ จตุ ปญฺจ** เหล่านี้ **เอโก** เขาแปลว่า **หนึ่ง** หนทางนี้เป็นหนึ่งไม่มีสองต่อไป **สตฺตานํ วิสุทฺธิยา**

ความหมดจดวิเศษของสัตว์ทั้งหลาย **โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย** เพื่อความล่วงเสียซึ่งโศก ความแห้งใจ ความปริเทวะ ความพิไรรำพันเพ้อ **ทุกฺขโมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย** เพื่ออัสดงคตหมดไปแห่งเหล่าทุกข์โทมนัส **ญายสฺส อธิคมาย** เพื่อบรรลุซึ่งญาณ **นิพพานสฺส สจฺฉิกิริยาย** เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน นี่แสดงดังนี้เพียงเท่านี้ เรียกว่า อุเทศทวาร จักได้แสดงเป็นปฏินิเทศทวารสืบต่อไป

กตเม จตฺตาโร ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา นี้คือ สติปัฏฐานสี่ **กตเม จตฺตาโร สติปฏฺฐานา** สติปัฏฐาน ๔ นี่คืออะไร สติปัฏฐาน ๔ คืออะไรบ้างล่ะ **อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปัสสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** สี่อย่างนี้เรียกว่าปฏินิเทศทวาร อุเทศทวารแสดงแล้ว อีกสองนี้เป็นปฏินิเทศทวาร อุเทศน่ะแสดงออกเป็นหนึ่งทีเดียว ปฏินิเทศนั้นแสดงหนึ่งออกไปเป็นสี่ กาย เวทนา จิต ธรรม แปลภาษาบาลีว่า **อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ** ดูก่อนภิกษุทั้งหลายที่ศึกษาพระ–ธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้า เห็นกายในกายเนือง ๆ นั้นเป็นไฉนเล่า **อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ศึกษาพระธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ เห็นกายในกายเนือง ๆ อยู่ อ้ายนี้ต้องคอยจำนะ เห็นกายในกายเนือง ๆ อยู่ ถ้าเห็นเข้าแล้วทำให้ **อาตาปี** เพียรเทียว เพียรให้เห็นอยู่เสมอนั้นไม่เผลอทีเดียว **อาตาปี สมฺปชาโน** รู้รอบคอบอยู่ เพียรแล้วก็รู้รอบคอบ **สติมา** มีสติด้วยไม่เผลอ รู้รอบคอบไม่เผลอ **วิเนยฺย โลเก โทมนสฺสํ** คอยกำจัด **อภิชฌา** ความเพ่งเฉพาะอยากได้และความโทมนัสเสียใจที่ไม่ได้สมบัติ นำอภิชฌาโทมนัสในโลกออกเสีย อย่าเพ่งเฉพาะเสียใจ เพราะอยากได้แล้วไม่สมหวังมันจะทำกายในกายให้เป็นที่เสื่อมไปเสีย **อภิชฌา** สำคัญนัก เพ่งเฉพาะอยากได้ เมื่อไม่ได้มันก็เสียใจเพราะไม่สมหวัง ไอ้ดีใจเสียใจนี่แหละอย่าให้เล็ดลอดเข้าไปได้ทีเดียว เมื่อเห็นกายในกายเนือง ๆ อยู่แล้วก็ **อาตาปี** มีความเพียรเร่งเร้าทีเดียว มีความรู้รอบคอบประกอบด้วยสติมั่น ไม่ฟั่นเฟือนทีเดียว **วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** นำอภิชฌาและโทมนัสในโลกออกเสียได้ นี่ข้อต้น ข้อที่สองคือ **เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** เห็นเวทนาในเวทนาเนือง ๆ อยู่ มีความเพียรเป็นเครื่องเผายังกิเลสให้เร่าร้อน มีความรู้รอบคอบ มีสติมั่นไม่ฟั่นเฟือน นำอภิชฌาโทมนัสในโลกออกเสียไม่ให้ลอดเล็ดเข้าไปได้ นี่ส่วนเวทนา **จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา**

วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ เห็นจิตในจิตเนือง ๆ อยู่ มีความเพียรเป็นเครื่องเผายังกิเลสให้เร่าร้อน มีสัมปชัญญะ มีสติไม่พลั้งเผลอ นำอภิชฌาในโลกนี้ออกเสียได้ อย่าให้ความยินดียินร้ายมันลอดเล็ดเข้าไปได้ นี่เป็นข้อสาม ข้อที่สี่ **ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** เห็นธรรมในธรรมเนือง ๆ อยู่ เมื่อเห็นแล้วให้มีความเพียรเป็นเครื่องเผายังกิเลสให้เร่าร้อน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นไม่ฟั่นเฟือน กำจัดอภิชฌาโทมนัสในโลกนี้เสียได้ สี่ข้อนี้แหละเรียกว่า ปฏินิเทศทวาร **กาย เวทนา จิต ธรรม เห็นกายในกายอยู่ เห็นเวทนาในเวทนาอยู่ เห็นจิตในจิตเนือง ๆ อยู่ เห็นธรรมในธรรมอยู่** นี่ให้เข้าใจเสียก่อนจึงจะสอนต่อไปเป็นลำดับ

เห็นกายในกาย นี่เห็นอย่างไร เห็นกายในกายนั่นเหมือนกับนอนฝันนั่นแหละ เห็นชัด ๆ อย่างนั้นนะ เห็นกายในกายก็เห็นกายมนุษย์ละเอียดเท่ากายมนุษย์นี้แหละ นอนฝันในกายมนุษย์นี่ต่อไป ทำหน้าที่ไป ผู้เห็นกายในกายก็คือกายมนุษย์ละเอียดนั่นเอง **เห็นเวทนาในเวทนา** ล่ะ มนุษย์นี่มันก็มีเวทนาเหมือนกัน **เห็น**นี่ ไม่ได้พูดรู้ นี่ เวทนาในเวทนานั่นเป็นอย่างไรล่ะ **สุข** กายนั้นเป็นสุข ก็เห็นเป็นสุข กายนั้นเป็นทุกข์ ก็กายละเอียดนั่นแหละที่เห็นนั่นแหละ กายนั้นเป็นทุกข์ก็เห็นว่าเป็นทุกข์ เมื่อกายนั้นไม่สุขไม่ทุกข์ ก็เห็นว่าไม่สุขไม่ทุกข์ เห็นชัด ๆ อย่างนี้ **เห็นจิตในจิต** ล่ะ ลึกนี่เห็นจิตได้หรือ เห็นจิตได้หรือ ไม่ใช่เห็นง่าย ๆ นี่ **จิตเป็นดวง** นี่ เท่าดวงตาดำข้างนอกนี่แหละ เท่าดวงตาดำของตัวทุกคน ๆ นั่นแหละ ดวงจิต เห็นจิตในจิต เห็นธรรมในธรรม ถ้าเห็นอย่างนี้ไม่หลับ เป็นประธาน เห็นกาย–ในกายชัด ๆ ก็เห็นกายละเอียดนั่น

เห็นเวทนาในเวทนา เห็นกายแล้วก็เห็นเวทนา เวทนาเพราะใจกำหนดอยู่ที่จะดูกายเห็นกายนะ ต้องกำหนดอยู่ศูนย์กลางกายมนุษย์ เมื่ออยู่ศูนย์กลางกายมนุษย์ละก็นั่นแหละตาเห็นกาย ก็เห็นอยู่ในกลางกายมนุษย์นั่นแหละ เห็นเวทนาล่ะ เป็นอย่างไงล่ะ **เห็นสุขเป็นดวงกลมใสอยู่ในกลางกายมนุษย์ละเอียดนั่น เห็นสุข ทุกข์ ไม่สุข ไม่ทุกข์ เห็นชัด ๆ เป็นดวงอยู่กลางกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ เวทนาของกายมนุษย์นี้เป็นเวทนานอก เวทนาของกายมนุษย์ละเอียดนั่นเป็นเวทนาของกายมนุษย์ละเอียดข้างใน นั่นแหละเวทนาในเวทนา**

เห็นจิตในจิตล่ะ ดวงจิต ก็เห็นดวงจิตของกายละเอียดนั่น เห็นดวงจิตเท่าดวงตาดำข้างนอก เห็นดวงจิต มั่นอยู่ในกลางดวงจิตนี่แหละ อยู่ในกลางดวงจิตมนุษย์หยาบนี่แหละเข้าไปถึงกายมนุษย์ละเอียดมันก็ไปเห็นดวงจิตของกายมนุษย์ละเอียดนั่น นี่เห็นจิตในจิต

เห็นธรรมในธรรมล่ะ ดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายมนุษย์หยาบ มันมีดวงธรรมที่ทำให้

เป็นกายมนุษย์หยาบนั่น พอไปเห็นกายละเอียด มันก็เห็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์–ละเอียดนั่น **ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั่นแหละ เป็นธรรมข้างใน ดวงธรรมทำให้เป็นกายมนุษย์หยาบ นี่เป็นดวงธรรมข้างนอก** เห็นจริงอย่างนี่นะ วัดปากน้ำเขาเห็นกันจริง ๆ อย่างนี้ ไม่ใช่เห็นเล่น ๆ

นี่ **เห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต เห็นธรรมในธรรม เห็นจริง ๆ อย่างนี้** นี่ ๆ อุเทศทวารแล้วก็เห็นอย่างนี้เรื่อย ๆ ขึ้นไป กายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม วัดปากน้ำเห็นเข้าไปตั้ง ๑๘ กายนั่นแน่ะ เห็นเข้าไปอย่างนี้แหละ ๑๘ กายชัด ๆ ทีเดียว ชัดใช้ได้ทีเดียว ไม่ใช่พอดีพอร้ายหละ เห็นชัดใช้ได้ทีเดียว ไม่ชัดแต่ว่าเห็นหละ ถ้าว่าสนใจจริง ๆ ก็เห็นจริง ๆ เห็นจริง ๆ อย่างนี้ เมื่อเห็นจริง ๆ เป็นจริง ๆ อย่างนี้แล้วละก็ ตำราบอกไว้ตรง ๆ อย่างนี้แล้วมันก็ถูกตำรับตำราทีเดียว แล้วจะได้แสดงใน กาย เวทนา จิต ธรรม ต่อไปอีก คัมภีร์นิเทศทวารต่อไป

มีคำถามสอดเข้ามาว่า **กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ศึกษาพระธรรมวินัย เห็นกายในกายเนือง ๆ อยู่นั่นเป็นไฉน **อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ** อันนี้แล้ว **อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา** นี่ปฏินิเทศทวาร **อรญฺญคโต วา รุกฺขมูลคโต วา สุญฺญาคารคโต วา นิสีทติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวา โส สโต ว อสฺสสติ สโต ปสฺสสติ ฑีฆํ วา อสฺสสนฺโต ฑีฆํ อสฺสสามีติ ฯเปฯ ฑีฆํ วา ปสฺสสนฺโต ฯเปฯ อสฺสสนฺโต ฯเปฯ รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต รสฺสํ ปสฺสสามีติ ปชานาติ** นี่เป็นปฏินิเทศทวารกว้างออกไปทีเดียว กว้างนี่แหละที่แสดงไปแล้ว ส่วนกายที่แสดงไปแล้ว ท่านจัดออกเป็น **ข้อกำหนด** เป็น **ปัพพะ** คือ เรียก **อานาปานปัพพะ** ข้อกำหนดด้วยลมหายใจเข้าออก **อิริยาปถปัพพะ** ข้อกำหนดด้วยอิริยาบถ เดิน ยืน นั่ง นอน **สัมปชัญญปัพพะ** ข้อกำหนดด้วยกิริยาในอิริยาบถแห่งอวัยวะ รู้อยู่เสมอนั่นเรียกว่า **สัมปชัญญปัพพะ ปฏิกูลมนสิการปัพพะ** ข้อกำหนดด้วยข้อปฏิกูลแห่งร่างกายของคนเรา แห่งฟันหนัง เนื้อ ตามบาลีว่า **อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย เกสา โลมา นขา ทนฺตา** ปฏิกูลนั้นไม่น่ารักน่าชมเลย ปฏิกูลแห่งร่างกายนี้ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา ที่ไหน ประสมกันแล้วก็เป็นร่างกายล้วนแต่เป็นดิน น้ำ ไฟ ลม ไป นี้เป็น **ธาตุปัพพะ พอกายมนุษย์ละเอียดออกจากกายมนุษย์หยาบแล้วก็เน่ากันทั้งนั้น** เป็นปฏิกูลอย่างนี้ ปฏิกูลนั่นเป็นข้อที่ ๕ **นวสีวถิกปัพพะ** ข้อกำหนดด้วยศพเก้ารูป ตายวันหนึ่งสองวันท้องเขียว น้ำเลือดน้ำหนองไหล เป็นลำดับไปจนกระทั่งเหลือแต่กระดูกนั่น นี้ได้แสดงมาแล้ว

วันนี้จะแสดง เห็นเวทนาในเวทนา สืบต่อไปว่า **กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหรติ. อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยมาโน ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยมาโน อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ สามิสํ วา สุขํ เวทนํ เวทิยมาโน สามิสํ สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. นิรามิสํ วา สุขํ เวทนํ เวทิยมาโน นิรามิสํ สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. สามิสํ วา ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยมาโน สามิสํ ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. นิรามิสํ วา ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยมาโน นิรามิสํ ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ สามิสํ วา อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยมาโน สามิสํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. นิรามิสํ วา อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยมาโน นิรามิสํ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ. อิติ อชฺฌตฺตํ วา ฯ** อันนี้เวทนาไม่ใช่เป็นของฟังง่ายเลย เป็นของฟังยากนัก แต่ว่าท่านแสดงไว้ย่อ ๆ ว่า **สุข** เมื่อเราเสวยความสุขอยู่ ก็รู้ชัดว่า เวลานี้เสวยความสุขอยู่ เมื่อเราเสวยความ–ทุกข์อยู่ ก็รู้ชัดว่า เราเสวยความทุกข์อยู่ เมื่อเราเสวยความไม่สุขไม่ทุกข์ ก็รู้ชัดว่า เราเสวยความไม่สุขไม่ทุกข์อยู่ เมื่อเสวยความสุขที่เจือด้วยอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยความสุขที่เจือด้วยอามิส เมื่อเราเสวยความทุกข์ที่เจือด้วยอามิส ก็รู้ว่าเราเสวยความทุกข์ที่เจือด้วยอามิส เมื่อเสวยความไม่สุขไม่ทุกข์ที่เจือด้วยอามิส ก็รู้ชัดว่าเราเสวยความไม่สุขไม่ทุกข์ที่เจือด้วยอามิส เราปราศจากความสุข นิรามิสสุข เราเสวยความสุข ปราศจากความเจือด้วยอามิส เสวยความทุกข์ ปราศจากความเจือด้วยอามิส เสวยความไม่สุขความไม่ทุกข์ ไม่เจือด้วยอามิส ก็รู้ชัดอยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า **เวทนา** รู้จักเวทนาอย่างนี้ แต่เวทนาที่จะแสดงวันนี้จะแสดง **เวทนาในจิต**

คำว่า **จิต** นะ เป็นของจำเป็นที่เราจะต้องแก้ไข มิฉะนั้นมันก็บังคับเราใช้มันอยู่ทุก ๆ วัน **ถ้าเราใช้มันไม่เป็นมันจะกลับมาข่มเหงเอาเราเข้า** จิตนั่นเป็นตัวสำคัญ ท่านจึงได้ยืนยันตามวาระพระบาลีว่า **กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ** ดูก่อนภิกษุทั้งหลายที่ศึกษาในธรรมวินัย เห็นจิตในจิตเนือง ๆ อยู่นั่นเป็นไฉน **อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ** ดูก่อนภิกขุทั้งหลายผู้ศึกษาธรรมวินัยของพระตถาคตเจ้านี้ **สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตระคนด้วยราคะ ก็ทราบชัดว่าจิตนี้นี่ระคนด้วยราคะ **วีตราคํ วา จิตฺตํ วีตราคํ วา จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตปราศจากราคะ ก็ทราบชัดว่าจิตปราศจากราคะ **สโทสํ วา จิตฺตํ สโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตระคนด้วยโทสะ ก็ทราบชัดว่าจิตระคนด้วยโทสะ **วีตโทสํ วา จิตฺตํ วีตโทสํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตปราศจากโทสะ ก็รู้ชัดว่าจิตปราศจากโทสะ **สโมหํวา จิตฺตํ สโมหํ จิตฺตนฺติ**

ปชานาติ จิตระคนด้วยโมหะ ก็ทราบชัดว่าจิตระคนด้วยโมหะ **วีตโมหํ วา จิตฺตํ วีตโมหํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตปราศจากโมหะ ก็ทราบชัดว่าจิตปราศจากโมหะ **สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ สงฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตหดหู่ ก็รู้ชัดว่าจิตหดหู่ **วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ วิกฺขิตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ชัดว่าจิตฟุ้งซ่าน **มหคฺคตํ วา จิตฺตํ มหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตเป็นมหรคต ก็รู้ว่าจิตเป็นมหรคต จิตประกอบด้วยบุญกุศลยิ่งใหญ่ เรียกว่า มหัคคตกุศล กุศลเกิดด้วยรูปฌาน เป็นมหัคคตกุศล **อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ อมหคฺคตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตไม่ประกอบด้วยมหรคต ก็ทราบชัดว่าจิตไม่ประกอบด้วยมหรคต **สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ สอุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตยิ่งก็รู้ว่าจิตยิ่ง **อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ อนุตฺตรํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** ไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ชัดว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า **สมาหิตํ วา จิตฺตํ สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตตั้งมั่นก็รู้ชัดว่าจิตตั้งมั่น **อสมาหิตํ วา จิตฺตํ อสมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตไม่ตั้งมั่นก็รู้ชัดว่าจิตไม่ตั้งมั่น **วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตหลุดพ้นก็รู้ชัดว่าจิตหลุดพ้น **อวิมุตฺติ วา จิตฺตํ อวิมุตฺติ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตไม่หลุดพ้นก็รู้ชัดว่าจิตไม่หลุดพ้น **อิติ อชฺฌตฺตํ วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ** ดังนี้แหละ ภิกษุเห็นจิตในจิตเป็นภายในเนือง ๆ อยู่ **พหิทฺธา วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ** เห็นจิตในจิตเนือง ๆ อันเป็นภายนอกอยู่ **อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ** เห็นเนือง ๆ ซึ่งจิตในจิตทั้งเป็นภายในและภายนอก **สมุทยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ** เห็นธรรมดาซึ่งความเกิดขึ้นในจิตอยู่ **วยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ** เห็นเนือง ๆ เป็นธรรมดาคือความเสื่อมไปในจิตอยู่ **สมุทยวยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมึ วิหรติ** เห็นธรรมดาคือความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปซึ่งจิตในจิตอยู่ **อตฺถิ จิตฺตนฺติ วา ปนสฺส** ก็หรือสติของเธอเข้าปรากฏว่าจิตมีอยู่ **ยาวเทว ญาณมตฺตาย** สักแต่ว่ารู้ **ปติสฺสติมตฺตาย** สักแต่ว่าอาศัยระลึก **อนิสฺสิโต จ วิหรติ** เป็นผู้อันตัณหาและทิฏฐิยึดถือไม่ได้แล้ว **น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ** ไม่ยึดถือมั่นอะไร ๆ ในโลก **เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ** อย่างนี้แหละภิกษุ เห็นจิตในจิตเนือง ๆ อยู่ด้วยประการดังนี้ นี้เนื้อความของพระบาลี คลี่ความเป็นสยามได้ความเพียงเท่านี้

ต่อไปนี้จะอรรถาธิบายขยายความในเรื่อง **จิต** จิตนั่นอยู่ที่ไหน รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร คำที่เรียกว่า "**จิต**" นั่น หนึ่งในสี่ของใจ **ดวงวิญญาณ** เท่าดวงตาดำข้างใน **ดวงจิต** เท่าดวงตาดำข้างนอก เห็นชัดอยู่อย่างนี้แล้วก็ **ดวงจำ** ก็โตไปอีกหน่อย อยู่ในเบาะน้ำเลี้ยงหัวใจ **ดวงเห็น** อยู่ในกลางกาย โตไปอีกหน่อย ดวงเห็นอยู่ข้างนอก มันซ้อนกันอยู่

ดวงเห็นอยู่ข้างนอก ดวงจำอยู่ข้างใน อยู่ข้างในดวงเห็น ดวงคิดอยู่ข้างในดวงจำ ดวงรู้อยู่ข้างในดวงคิด

ดวงรู้ เท่าตาดำข้างใน นั่นแหละเขาเรียกว่าดวง **วิญญาณ** เท่าดวงตาดำข้างในเขาเรียกว่าดวงวิญญาณ

เท่าดวงตาดำข้างนอกนั้นเขาเรียกว่า **ดวงจิต** หรือ **ดวงคิด**

โตออกไปกว่านั้น โตออกไปกว่าดวงจิต เท่าดวงตานั่นแหละ นั่นเขาเรียกว่า **ดวงใจ** หรือ **ดวงจำ**

โตกว่านั้นอีกหน่อย เท่ากระบอกตานั่นแหละเขาเรียกว่า **ดวงเห็น ดวงเห็นนั้นคือดวงกายทีเดียว** สี่ดวงนั้นมีเท่านี้แหละ

ดวงกาย นั่นแหละ **เป็นที่ตั้งของเห็น ธาตุเห็นอยู่ศูนย์กลาง อยู่ศูนย์กลางกำเนิดดวงกายนั้น อ้ายดวงใจนั่นแหละ เป็นที่ตั้งของจำ ธาตุจำอยู่ศูนย์กลางดวงใจนั่นแหละ อ้ายดวงจิตนั่นแหละเป็นที่ตั้งของคิด ธาตุคิดอยู่ศูนย์กลางจิตนั่นแหละ อ้ายดวงวิญญาณเป็นที่ตั้งของรู้ ธาตุรู้อยู่ศูนย์กลางดวงวิญญาณนั่นแหละ** ธาตุเห็น จำ คิด รู้ สี่ประการนั้น ธาตุเห็นเป็นที่ตั้งของเห็น ธาตุจำเป็นที่อยู่ของจำ ธาตุคิดเป็นที่อยู่ของคิด ธาตุรู้เป็นที่อยู่ของรู้ **เห็น จำ คิด รู้ สี่ประการ ยกแพลบเดียวโน้นไปนครศรีธรรมราชไปแล้ว** เห็นจำคิดรู้ไปแล้ว ยกไปอย่างนั้นแหละไปได้ ไปได้ ไปเสียลิบเลย ไปเสียไม่บอกใครทีเดียว ไปอยู่เสียที่นครศรีธรรมราชโน้น **ถ้าว่าคนเขามีธรรมกาย อ้ายนี่มายุ่งอยู่ทำไมในนครศรีธรรมราชไปเห็นเอากายมนุษย์ละเอียดเข้าแล้ว** อ้ายคนนี้ รูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างนั้น แต่งเนื้อแต่งตัวเป็นอย่างนั้น เราคิดว่าเราส่งใจไปนี่นะ ส่งไปนครศรีธรรมราช อ้ายนี่มายุ่งอยู่ทำไมในนครศรีธรรมราช เห็นทีเดียว เขามีธรรมกาย อ้ายนี้มายุ่งอยู่ที่นี้แล้ว **เราก็ยกเห็น จำ คิด รู้ไปนี่** ไม่ได้ไปทั้งตัว นั่นแหละ **กายละเอียดไปแล้ว** ไปยุ่งอยู่โน้นแล้ว ดูก็ได้ ลองไปดูก็ได้ พวกมีธรรมกายเขามี เขาเห็นทีเดียว อ้ายนี้มายุ่งอยู่นี่แล้ว จำหน้าจำตาจำตัวได้ เอ! ก็แปลกจริงนะ ไม่ใช่ของพอดีพอร้าย พระพุทธศาสนาเป็นของลึกซึ้งอยู่ แต่ว่าจะส่งใจไปอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตามเถอะ ไปได้อย่างนี้แหละ **สี่อย่างไปได้อย่างนี้** คือ **เห็น จำ คิด รู้ มันหยุดเป็นจุดเดียวกัน เป็นกายละเอียด มันแยกกันไม่ได้** แยกไม่ได้เด็ดขาดเชียว เป็นตัวเป็นตัวตายอยู่ เหมือนกายมนุษย์นี่เราจะเอาแยกเป็นหัวใจเสีย จากหัวใจเสีย หัวใจแยกจากดวงจิตเสีย จิตแยกจากดวงวิญญาณเสียไม่ได้ ถ้าแยกไม่เป็นเลยแยกตายหมด ถ้าแยกเวลาใดมนุษย์ก็ตายเวลานั้น ถ้าไม่แยกก็เป็นอย่างนี้ **เห็น จำ คิด รู้ สี่อย่างนี้แยกไม่ได้ แยกก็ตายเหมือนกัน** แยกเข้าอ้ายกายละเอียดนั้นตาย แยกหัวใจออกไป ดวงจำ ดวงเห็น ตาย แยกไม่ได้ หากว่ากายทิพย์ก็เหมือนกัน แยกไม่ได้ มันเป็นตัวของมันอยู่อย่างนั้นแหละ เอาแต่ตัวกายมนุษย์ละเอียด มันก็ละเอียดพอแล้ว พอเข้าถึงกายทิพย์ละเอียด ก็ยิ่งละเอียดไปกว่านั้นอีก ละเอียด

พอแล้วหรือ พอเข้าถึงกายรูปพรหมละเอียด ละเอียดยิ่งกว่านั้นเข้าไปอีก เข้าถึงกายอรูป-พรหม ละเอียดยิ่งกว่านั้นไปอีก เข้าถึงกายอรูปพรหมละเอียด ละเอียดยิ่งกว่านั้นไปอีก เข้าถึงกายธรรม ละเอียดยิ่งกว่านั้นไปอีก เข้าถึงกายธรรมละเอียด ละเอียดยิ่งกว่านั้นเข้าไปอีก

นี่ถ้าว่าทำธรรมกายเป็นละก็ มันฉลาดกว่ามนุษย์หลายสิบเท่าเชียวนะ นี่พอเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด ก็ฉลาดกว่าเท่าหนึ่งแล้ว สูงกว่าเท่าหนึ่งแล้ว **เข้าถึงกายทิพย์ก็สองเท่าแล้ว กายทิพย์ละเอียดก็สามเท่าแล้ว กายรูปพรหมสี่เท่า กายรูปพรหมละเอียดห้าเท่า กายอรูปพรหมหกเท่า กายอรูปพรหมละเอียดเจ็ดเท่า เข้าถึงกายธรรมและกายธรรมละเอียด ๘-๙ เท่า เข้าไปแล้ว** มันมีความฉลาดกว่ากันอย่างนี้นะ ให้รู้จักว่าของสูงของต่ำอย่างนี้ เมื่อรู้จักอย่างนี้แล้วก็ วันนี้ที่จะแสดง **จิต** ตำราท่านวางไว้แค่จิต เอา **ดวงจิต** นี้เท่านั้น ดวงเห็นก็ไม่ได้เอามาพูด ดวงจำไม่ได้มาพูด ดวงรู้ไม่ได้มาพูด มาพูดแต่ดวงจิตดวงเดียว ที่เราแปลจิตถ้าเราเอามาใส่ปนกันกับเรื่องจิตก็ปนปี้หมด เพราะ **จิต มีหน้าที่คิดอย่างเดียวเท่านั้น** แหละ **ดวงรู้** ก็ **มีหน้าที่รู้อย่างเดียว ไม่มีหน้าที่คิด ดวงจิตก็มีหน้าที่คิดอย่างเดียว ดวงจำก็มีหน้าที่จำอย่างเดียว ดวงเห็นก็มีหน้าที่เห็นอย่างเดียว** จะสับเปลี่ยนกันไม่ได้ แต่ว่า **ถ้าไม่รู้หลักความจริงแน่นอนอย่างนี้ละก็ ท่านก็แปลเอาดวงจิตไปรวมเข้ากับรู้เสียว่า** รู้ก็คือจิตนั่นแหละ **วิจิตฺตารมฺมณํ** ดวงจิตวิจิตรด้วยอารมณ์ต่าง ๆ รูปารมณ์ สัททารมณ์ คันธารมณ์ รสารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์ ธัมมารมณ์ นี่วิจิตรด้วยอารมณ์ต่าง ๆ อย่างนี้ ดวงจิตนั่น อีกนัยหนึ่ง **อารมฺมณํ วิชฺชนานาติตี จิตฺต** จิตรู้ซึ่งอารมณ์ **จิตรู้เสียอีกแล้ว เอาละซี เอาวิญญาณไปไว้ที่ไหนแล้ว ไม่พูดดวงวิญญาณเสียอีกแล้ว พูดเป็นรู้เสียแล้ว**

เพราะฉะนั้น คำว่า **จิต** นี่แหละ **เป็นดวงใสเท่าดวงตาดำข้างนอก ใสเกินใส ปกติ-มโน ใจเป็นปกติ** คือ **ภวังคจิต จิตที่เป็นภวังคจิตน่ะ ใสเหมือนยังกับน้ำที่ใส** ใสเหมือนยังกับน้ำที่ใสนะ **จิตที่ใสนั่นแหละ เมื่อระคนด้วยราคะเหมือนยังกับน้ำแดงเข้าไปเจือเสียแล้ว** มันก็ปนเป็นนะซี นี่เป็นอย่างนั้นนา เมื่อจิตระคนด้วยราคะเหมือนน้ำแดงเข้าไปเจือเสียแล้ว **จิตระคนด้วยโทสะ** เล่า **เหมือนยังกับน้ำเขียวน้ำดำเข้าไปปน** น้ำเขียวเข้าไปปนระคนเสียแล้ว **จิตระคนด้วยโมหะเหมือนน้ำตมเข้าไประคนเสียแล้ว ไอ้จิตใสนะมันก็ลางไป** ก็รู้นะซี

สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ จิตระคนด้วยราคะ ก็รู้ว่าจิตระคนด้วยราคะ จิตไม่มีราคะ ปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิตไม่มีราคะ ไม่ปนด้วยโมหะ ปราศจากราคะ โทสะ โมหะ จิตฟุ้งซ่าน จิตหดหู่ จิตหดหู่ ที่ใสน่ะหดหู่ไป ผู้สร้างพอรู้ว่าผู้สร้างเป็นอติวิสัย ไม่คงที่เสียแล้ว ผู้สร้างก็รู้ว่าผู้สร้าง จิตประกอบด้วยกุศลที่ระคนด้วยญาณ เป็นมหัคตจิต

จิตไม่ประกอบด้วยกุศลก็เห็น จิตประกอบด้วยกุศลก็เห็นชัด ๆ ดังนี้ **สมาหิตํ วา จิตฺตํ สมาหิตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ** จิตตั้งมั่นใสมั่นดิ่งลงไปก็เห็นชัด ๆ ดังนี้ รู้ชัด ๆ อย่างนี้ จิตไม่ตั้งมั่น ก็รู้ว่าจิตไม่ตั้งมั่น จิตพ้น ใสพ้นจากเครื่องกิเลส ก็รู้ว่าพ้น ไม่พ้นก็รู้ว่าไม่พ้น เห็นชัด ๆ อย่างนี้ เมื่อเห็นชัดเข้าดังนี้ละก็ **อชฺฌตฺตํ วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหรติ เห็นจิตในจิตเป็นภายในเนือง ๆ ภายใน** น่ะคือ **จิตกายละเอียดเห็นเนือง ๆ ซึ่งจิตในจิตเป็นภายนอกนี้จิตของกายมนุษย์** เห็นเนือง ๆ ซึ่งจิตในจิตทั้งภายในภายนอก เห็นเป็นรูปจิต เป็นจิตของกายมนุษย์ละเอียด เห็นทั้งสองทีเดียว เห็นทั้งภายในและภายนอก เห็นเนือง ๆ เป็นธรรมดาคือความเสื่อมไป ความเกิดขึ้นของจิต เห็นเนือง ๆ เป็นธรรมดาคือความดับไปของจิตคือความดับไปในจิต เมื่อเห็นเนือง ๆ เป็นธรรมดาทั้งเกิดขึ้น ทั้งความดับไป เมื่อเห็นชัดดังนี้ละก็ **อตฺถิ จิตฺตนฺติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ** ก็หรือสติของเธอ เข้าไปปรากฏว่าจิตมีอยู่ เห็นจิตแล้ว เมื่อจิตมีสติของเธอปรากฏว่า จิตมีอยู่เพียงสักแต่ว่ารู้ สักแต่ว่าอาศัยความระลึก อันตัณหาและทิฏฐิเข้าไปอาศัยไม่ได้เลย **น จ กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ** ไม่ถือมั่นอะไรเลยในโลก รู้ว่าปล่อยวางแล้ว ไม่ถือมั่น ไม่ติด ไม่แตะ ไม่อะไรแล้ว ให้รู้ชัด ๆ เห็นชัด ๆ อย่างนี้ อย่างนี้แหละ เรียกว่าภิกษุทั้งหลาย **เห็นในจิต** เนือง ๆ อยู่ ด้วยประการดังนี้ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ตามวาระพระบาลี ชี้ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา เพราะได้ยินเสียงระฆังหง่าง ๆ อยู่แล้ว **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อธิบายอ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดิ์จงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพได้ชี้แจงแสดงมา ตามสมควรแก่เวลาสมมติว่ายุติธรรมิกถา โดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๔๕. โอวาทปาฏิโมกข์

๒๐ ตุลาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)
ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา
นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา
น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี
สมโณ โหติ ปรํ วิเหฐยนฺโตติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา ซึ่งมีมาใน **โอวาทปาฏิโมกข์** บ้าง ในที่อื่น ๆ บ้าง มาหลายแห่งด้วยกัน แต่ที่มาในโอวาทปาฏิโมกขคาถานั้น พระศาสดายกข้อสำคัญของพระพุทธศาสนาขึ้นประกาศแก่พระภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป ซึ่งเป็นปุราณกชฎิล ท่านเหล่านั้นที่จะประกาศพระศาสนาสืบต่อไป พระจอมไตรยกข้อสำคัญขึ้นให้ท่านที่มาประชุมนั้นเข้าเนื้อเข้าใจชัดเจน ว่าทางปฏิบัติหลีกลัดโดยตรงแต่คนละคน ไม่เชือนแชผิดทางไปได้ พระจอมไตรรับสั่งด้วยพระองค์เอง ว่า **ขนฺตี ปรมํ** ความอดทน **ขันตี** อันว่าความอดทน **ตีติกฺขา** กล่าวคือความอดใจ อดทนคืออดใจนั่นเอง **ตโป** เป็นความเพียร เครื่องแผดเผา **ปรมํ** อย่างยิ่ง ความอดทนคืออดใจเป็นความแผดเผาอย่างยิ่ง **นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา** พระ–พุทธเจ้าทรงรับสั่งความอดทนนั้นว่าเป็นเครื่องดับ ไม่มีเครื่องดับอื่นยิ่งไปกว่า เป็นเครื่องดับอย่างยิ่ง ว่าความอดทนนั้นเป็นเครื่องดับอย่างยิ่ง ความอดทนนั้นเป็นนิพพานอย่างยิ่ง บาทที่หนึ่งและบาทที่สองรวมกันเข้าได้ความชัดอย่างนี้ **น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี** การเข้าไปฆ่าซึ่งสัตว์อื่น การเข้าไปฆ่าผู้อื่น สัตว์อื่น เรียกว่าเป็นบรรพชิตไม่ได้ หาเป็นบรรพชิตได้ไม่ **สมโณ โหติ ปรํ วิเหฐยนฺโต** การเบียดเบียนสัตว์อื่น จะชื่อว่าเป็นสมณะก็ไม่ได้เหมือนกัน ถ้าเป็นบรรพชิตแล้วไม่เข้าไปฆ่าสัตว์อื่น ถ้าเป็นสมณะแล้วไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น จึงเป็นบรรพชิตได้ เป็นสมณะได้ ถ้ายังเบียดเบียนยังฆ่าสัตว์อื่นอยู่ เป็นบรรพชิตไม่ได้ เป็นสมณะไม่ได้ พวกเราเหล่านักบวชเป็นภิกษุสามเณร เป็นอุบาสกอุบาสิกา ก็เว้นขาดแล้วจากการเข้าไปฆ่า หรือการเบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่นไม่มีแก่เราแล้ว จึงเป็นนักบวชได้ เป็นสมณะได้ ถ้าว่ายังมีเข้าไปฆ่า เข้าไปเบียดเบียนอยู่ เป็นนักบวชเป็นสมณะไม่ได้ นี่ต้องจำเป็นตำรับตำรา

ทีเดียว ข้อตายตัวทีเดียว ข้อสั้นที่สุด ง่ายที่สุด ฟังแล้วไม่มีพิรุธละ เอาเป็นข้อวัตรปฏิบัติได้ทีเดียว

ขนฺตี แปลว่า **ความอดทน** อดทนอะไร อดทนต่อความโลภที่เกิดขึ้น อดทนต่อความโกรธที่เกิดขึ้น อดทนต่อความหลงที่เกิดขึ้น นี้ไม่ใช่ของง่าย อดทนต่อความโลภ ความอยากได้สมบัติของคนอื่นมาเป็นของ ๆ ตัว อดทนต่อ **อภิชฌา** คือความเพ่งอยากได้สมบัติของคนอื่นมาเป็นของตัว ไกลออกไปจากความโลภ อยากออกไปจากความโลภอีก อยากหนักออกไป อดทนต่อความโลภหนักละเอียดเข้าไป อภิชฌา มันเป็นธรรมของมนุษย์ ความเพ่งอยากได้สมบัติของคนอื่นมาเป็นของ ๆ ตัว

อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ มันเป็นธรรมของมนุษย์ พยาบาท หมายมาดให้เขาถึงความวิบัติพลัดพรากทีเดียว ไม่ให้ดีกว่าตัว ไม่ให้เกินตัวไปได้ ถ้าดีกว่าตัว เกินตัว ก็ให้วิบัติพลัดพรากไปเสีย โดยวิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยเหลี่ยมโกงอย่างใดอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นจากความพยาบาท **มิจฉาทิฏฐิ** เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม เห็นผิดจากความจริงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ **ทสวตฺถุกา** มีวัตถุสิบ ให้ทานไม่มีผล บูชาใหญ่ไม่มีผล บูชาน้อยไม่มีผล เหล่านี้เป็นต้น นี่เป็นมิจฉาทิฏฐิ **อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ** นี่แหละ เป็นตัวสำคัญนัก ถ้าเกิดขึ้นกับหญิงชายผู้ใดแล้ว คำว่าหญิงชายนั้น เป็นที่อิดหนาระอาใจของคนอื่นทีเดียว เกลียดชังทีเดียว ไม่อยากเข้าใกล้ ไม่อยากคบค้าสมาคม นี่ต้องคอยกระมิดกระเมี้ยนให้ดีนะ อภิชฌา อย่าให้มันโผล่เข้ามาในใจได้ ถ้าโผล่เข้ามาก็น่าเกลียดนักเชียว มันเป็นตัวขโมย พยาบาทก็เหมือนกัน ถ้าโผล่ขึ้นในสันดานของบุคคลผู้ใดละก็คอยระวังนะ โผล่ขึ้นมาแล้วไม่เอาออกเขาเกลียดทีเดียว ให้มันสิงอยู่ไม่ได้ มิจฉาทิฏฐิเห็นผิดจากคลองธรรมก็สำคัญ ถ้าโผล่ขึ้นก็ให้รีบเอาออกเสียทีเดียว อย่าให้นอนแรงอยู่ได้ ถ้านอนอยู่ในใจละก็เสียผู้เสียคนทีเดียวนะ อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ นี่เป็นธรรมของมนุษย์แท้ ๆ เราก็โผล่บ่อยเสียด้วย หญิงชายผู้ใดไม่ว่า โผล่บ่อยด้วย อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐินะ สำคัญนักทีเดียว

อภิชฌา คือความเพ่งอยากได้สมบัติของคนอื่นมาเป็นสมบัติของตัว โดยเราเพ่งว่าขอให้ถูกล๊อตเตอรี่ให้รวยสักทีเถอะ ให้ถูกล๊อตเตอรี่สักทีเราจะรวยยกใหญ่หละ นี่เพ่งอยากได้สมบัติของคนอื่นมาเป็นของตัวอย่างนี้ นี่ก็เป็นอภิชฌาเหมือนกัน เพ่งอยากได้สมบัติก้อนใหญ่มาเป็นของตัว ได้มาลอย ๆ ด้วย นี่แหละอภิชฌาแท้ ๆ เชียว ไม่ให้ใครหละ พยาบาทละ ขออย่าให้คนอื่นถูกล๊อตเตอรี่เบอร์หนึ่งเสีย ให้เราถูกคนเดียวเถอะ นั่นแน่พยาบาท พออยากจะได้สมบัติก้อนใหญ่ก็เข้าป้องกันสมบัตินั้นทีเดียว คนอื่นอย่าให้ถูก

ให้ถูกเราคนเดียว นั่นแน่ นี่พยาบาทให้คนอื่นตกจากสมบัติเสีย ให้ถึงความวิบัติพลัดพรากเสีย เมื่อเป็นเช่นนี้เป็นอย่างไร อ้ายนั่นเป็นมิจฉาทิฏฐิ เห็นผิดนี่ นั่นแหละมิจฉาทิฏฐิ ก็เห็นอย่างนั้นแหละจริง ๆ ไม่ใช่ผิดเล่น ๆ เห็นชัดทีเดียว นี่ให้พึงรู้ว่า อภิชฌา พยาบาท มิจฉา–ทิฏฐิเป็นอย่างนี้ อภิชฌาอยากได้สมบัติของคนอื่น อยากได้อะไร ทำสวนใกล้กันก็คิดจะรุกรานนาเจ้า ค้าขายใกล้กันก็คิดจะขะเหม็ดขะแหม่ให้วงของเจ้าแคบเข้ามา ให้วงของเรากว้างออกไป ท่วมทับเข้าเสีย ค้าขายรุกกันอย่างนี้หนา ไม่ใช่รุกกันพอดีพอร้าย ทำนาค้าขายรุกกันอย่างนี้ ข้าราชการก็แก้ไขอีกเหมือนกัน ให้เราสูงขึ้น ให้เขาต่ำลง ให้เราดีกว่าเขาไว้ นี่พวกอภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิทั้งนั้น

อภิชฌาเพ่งถ้าเราสูงขึ้นก็จะให้ได้สมบัติกว่ายศฐาดีกว่าเขา พยาบาทเข้าแทรกแซงคอยป้องกันไว้ ไม่ให้เขาสูงกว่าเราได้ มิจฉาทิฏฐิ คือเห็นอย่างนั้น เป็นตัวมิจฉาทิฏฐิแท้ ๆ นี่อยู่ในวงราชการ ที่นี้ในวงการที่เราเข้ามาบวชเป็นภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา เอาอีกเหมือนกัน อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ เข้ามาอีกเหมือนกัน อภิชฌา เพ่ง เรารักษาศีลขอให้ดีกว่าเขา คนอื่นสู้ไม่ได้ ถ้าว่าคนไหนจะเหลือมล้ำดีกว่าเรา เราออกความพยาบาทเข้าใส่หาอุบายให้ตกไปฝ่ายชั่วกว่าเราเสีย นี่ก็พยาบาทเหมือนกัน คิดเช่นนั้น เห็นเช่นนั้น เป็นมิจฉาทิฏฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม ผิดเหมือนกันในเรื่องรักษาศีล แก้ไขอย่างนี้ก็ตกอยู่อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ

ทางพุทธศาสนาไม่ใช่เป็นเช่นนั้น **พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ท่านมุ่งอย่างไร** ถ้าไม่มีอภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิแล้ว โลภะ โทสะ โมหะ ราคะ กามราคานุสัยไม่มีในท่านแล้ว ไม่มีแก่ท่านแล้ว ท่านจะเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้า ท่านได้สำเร็จเป็นพระ–พุทธเจ้าแล้ว ได้บรรลุ **ธรรมกาย** เข้าถึงโคตรภูทั้งหยาบทั้งละเอียด โสดาทั้งหยาบทั้งละเอียด สกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด อนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด อรหัตทั้งหยาบทั้งละเอียด เข้าถูก **เมื่อเข้าถึงแล้วพระองค์ท่านก็ทรงปริวิตกทีเดียว ว่าทำไฉนหนอ ธรรมะที่ลึกซึ้งยากที่บุคคลจะถึง ทำไฉนเราจึงจะได้แสดงเปิดเผยให้กว้างออกไป ให้มนุษย์ได้รู้เห็นเหมือนกับเราอย่างนี้** เราจะแก้ไขให้มนุษย์รู้เหมือนเรามากหมดทั้งชมพูทวีปหนา เราจะได้ช่วยมนุษย์ให้ตื่นจากหลับ พ้นจากอบายภูมิทั้งหมด พ้นจากภพทั้ง ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ไม่ต้องวนเวียนว่ายกันในวัฏฏะ คือ กรรมวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏ มีนิพพานเป็นที่ไปเบื้องหน้าทีเดียว พระองค์ก็สอดส่องพระทัยทีเดียว **พระองค์ก็ทำตัวพระองค์เป็นตัวอย่าง** เวลาเช้านำหมู่พระภิกษุสามเณร แสวงหาอาหารบิณฑบาต เอาข้าวปากหม้อ เลี้ยงชีพเสียคนละอิ่ม ที่ยังไม่ได้ (บรรลุ) ก็ทำไป ที่ได้บรรลุแล้วก็ช่วยกันสั่งสอนต่อไป แทนพระองค์ไป ที่ยังไม่ได้ก็ทำไป

ได้แล้วเที่ยวสั่งสอนต่อไป ยังไม่ถึงที่สุดก็ทำไป พอเวลาเช้านำออกอีก ไปบิณฑบาตขอฝากท้องแก่พลเมืองเสีย ขออาหารอิ่มเดียวไม่ทำอะไร **ไม่ทำอะไรใครด้วย ทำลายแต่กิเลสภายในเท่านั้นแหละ และแก้ไขให้คนอื่นทำลายกิเลสเหมือนท่านบ้าง ไม่ต้องการอะไร** ถ้าได้สำเร็จมรรคผลแล้ว พระองค์จะไปได้ดิบได้ดีอะไร เปล่า ไม่ได้เลย ได้ก็ได้ของตัวเอง ตามเสด็จพระพุทธเจ้า **พอรู้สำเร็จก็รู้จักพระพุทธเจ้าทีเดียว** อ้อ พระบรมศาสดาฉลาดอย่างนี้ เราไม่เสียทีเกิดมาเป็นมนุษย์ มาพบพระบรมศาสดา พบพระพุทธเจ้าทีเดียว ผู้สำเร็จก็เห็นอย่างนั้นด้วยตัวของตัวเอง

เวลาเช้าพระองค์ก็ทรงแสวงหาอาหารบิณฑบาต นำหมู่พระภิกษุสามเณรเป็นประมุขทีเดียว

เวลาพลบค่ำแสดงธรรมไม่หยุด หมู่พระภิกษุสามเณรมาประพฤติปฏิบัติ จะได้สอนให้ปฏิบัติเป็นเหมือนพระองค์ ถ้าว่ามรรยาทสูงนัก สอนให้ลดลงเสียหน่อย ต่ำนักขยับให้ขึ้นหน่อย ให้ได้อันดับกันดี ให้ถูกช่องกลางให้ดี ให้เป็นมัชฌิมาปฏิปทาให้ดี และพลบค่ำให้โอวาท เวลาพลบค่ำให้โอวาท ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ให้โอวาทนั่น หมายความว่าสูงให้ลดลง ต่ำให้สูงขึ้น ให้โอวาทพอเหมาะพอเจาะพอดี

ในเวลาเที่ยงคืนเงียบสงัด พระองค์เข้าสมาบัติ แก้ปัญหาเทพยดา มนุษย์มาทูลถาม เศรษฐี คหบดี เสร็จกิจการของการงานที่ยุ่งยากมากมาย ติดขัดอะไรก็มาทูลถามพระองค์ พระองค์ก็แก้ไขให้ความสะดวกทุกประการแก่ เศรษฐี คฤหบดี

ค่อนรุ่งส่องดูอุปนิสัยสัตว์ด้วยญาณ ใครจะได้บรรลุมรรคผลทางธรรมปฏิบัติเหมือนอย่างพระองค์บ้าง สอดส่องไป ๆ ถ้าว่าอยู่ใกล้ไกลไม่ว่า เห็นเข้าแล้วก็ต้องเสด็จไปให้บรรลุธรรมเหมือนพระองค์ **ไม่ได้เอาอะไรแก่สัตว์เลย อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ ไม่เอาไปใช้ ใช้แต่เมตตาพรหมวิหาร**

เมตตา รักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นสุข **กรุณา** สงสารคิดช่วยจะให้พ้นทุกข์ **มุทิตา** พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีแล้ว **อุเบกขา** ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจเมื่อเขาถึงความวิบัติพลัดพรากอย่างหนึ่งอย่างใด ที่ถึงความตาย หรือความแตกดับ หรือว่าภัยไข้เจ็บเกิดขึ้น พระองค์ก็สมควรวางอุเบกขาเฉยไว้

นี่พระพุทธเจ้าเป็นตำรับตำรา เป็นประมุขของเราที่เราไหว้เรากราบอยู่ สร้างพระ-พุทธรูปบูชาปรากฏอยู่จนกระทั่งบัดนี้ เป็นของสำคัญอย่างนี้ เมื่อรู้แล้วว่าเป็นของสำคัญอย่างนี้ เราต้องตั้งใจแบบเดียวกับพระพุทธเจ้า ท่านตั้งอย่างไร ท่านสอนอย่างไร ท่านทำอย่างไร ท่านก็สอนว่า **ท่านสอนพวกเราให้อดใจ ให้อดทน คืออดใจ อดใจเวลาความโลภหรือ**

อภิชฌาเกิดขึ้น หยุดนิ่งเสีย รู้นี่รสชาติอภิชฌา อยากจะได้สมบัติของคนอื่น เป็นของ ๆ ตน อยากกว้างขวางใหญ่โตไปข้างหน้า ต้องหยุดเสีย อดทนหรืออดใจเสีย **ประเดี๋ยวก็ดับไป อ้ายความอยากนั้นดับไป** ดับไปด้วยอะไร ด้วยความอดทน คืออดใจนั่นแหละ **ความโกรธประทุษร้ายเกิดขึ้น นิ่งเสีย อดเสียไม่ให้หลุดออกมาได้** ให้อยู่ในใจของตัวเอง ไม่ให้คนได้ยิน ไม่ให้คนอื่นรู้กิริยาท่าทางทีเดียว ไม่แสดงกิริยามรรยาทให้ทะเลิกทะลัก แปลกประหลาดอย่างผีเข้าสิงทีเดียว ไม่รู้ทีเดียว **นิ่งเสียกะเดี๋ยวหนึ่ง ความโกรธ ประทุษร้ายหายไป ดับไป พยาบาทนั้นหายไป มิจฉาทิฏฐิเกิดขึ้น** มิจฉาทิฏฐินั้นแปลว่าเห็นผิดละ รู้อะไรไม่จริงสักอย่าง เลอะ ๆ เทอะ ๆ เกิดขึ้น หยุดเสีย **ไม่ช้าเท่าไรกะเดี๋ยวดับไป**

นั่นแหละความโลภเกิดขึ้น อภิชฌาเกิดขึ้นให้ดับไปได้ อภิชฌาเกิดขึ้นชั่วขณะ อดเสียให้ดับไปได้ **ฆ่าอภิชฌาตายครั้งหนึ่ง นั่นเป็นนิพพานปัจจัยเชียว** จะถึงพระนิพพานโดยตรงทีเดียว **ความพยาบาทเกิดขึ้น** ให้ดับลงไปเสียได้ ไม่ให้ออก ไม่ให้ทะลุลวงออกมาทางกายทางวาจา **ให้ดับไปเสีย ทางใจนั่นดับไป ให้ดับไปได้คราวใด คราวนั้นได้ชื่อว่าเป็นนิพพานปัจจัยเชียวหนา สูงนัก กุศลนี้สูง จะบำเพ็ญกุศลอื่นสู้ไม่ได้ทีเดียว** ความหลงเกิดขึ้น มิจฉาทิฏฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม **เมื่อเห็นผิดเกิดขึ้น ทำใจหยุดนิ่งเสีย** หยุดนิ่งเสีย ไม่ช้าเท่าไร **ประเดี๋ยวเท่านั้น ความเห็นผิดดับไป** นั่น **เป็นนิพพานปัจจัยทีเดียว นี่ติดอยู่กับขอบนิพพานเชียวหนา**

ความอดทนติดอยู่กับขอบนิพพาน **ความอดทนอันนี้แหละ ถ้าพระพุทธเจ้าไม่มีละก็ ไม่มีในพระโพธิสัตว์เจ้าสร้างบารมีเป็นพระพุทธเจ้าไม่ได้ ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าได้ก็เป็นด้วยความอดทน นี่จะไปนิพพานได้ก็ไปด้วยความอดทนนี้ ถ้าอดทนไม่มีไปนิพพานไม่ได้**

อดทนต้องมีท่านะ อดทนเหลวไหล ๆ เลอะ ๆ เทอะ ๆ ก็ใช้ไม่ได้ อดทนต้องมีท่า ถ้าอดทนมีท่าจะต้องอดทนอย่างไร เราทำสวนใกล้กันเป็นชาวสวน ทำสวนใกล้กัน เขาก็ทำสวน เราก็ทำสวน แต่มันพอ ๆ กัน เสมอ ๆ กัน เราก็อยากให้มันดีกว่าเขานะ ให้เขาแพ้เราให้ได้ อยากได้ดีกว่าเขา ให้เขาแพ้เราให้ได้ นั่นคืออภิชฌา อยากจะรุกเจ้าเสียมั่ง อยากจะทอนกำลังเจ้าเสียมั่ง ให้เรามีสมบัติดีกว่า คุณสมบัติดีกว่า เกิดขึ้นแล้ว ถ้าว่าจิตขยับขึ้นเช่นนี้ คิดท่านี้ อยากจะให้ดีกว่าเขา นี้เป็นอภิชฌาแล้ว ที่นี้ก็มีพยาบาทอยู่ทีเดียว มีพยาบาทอยู่แล้ว มีพยาบาทแข่งอยู่แล้ว แข่งก็ยังสู้ไม่ได้ หาอุบายแล้ว พยาบาท หาอุบายแก้ไขให้เขาลดกำลังเสียให้ได้ นี่มีพยาบาทเข้าสนับสนุนแล้ว **รักษาไอ้การงานของตัว ที่เรียกว่าอภิชฌา พยาบาท นั่นแหละให้หายไป** คุมไว้เสมอ คุมไว้ นั่นมิจฉาทิฏฐิแท้ ๆ เมื่อทำ

สวนใกล้กัน **ไม่มีพยาบาทอภิชฌาก็ไม่มี พยาบาทไม่มี มิจฉาทิฏฐิก็ไม่มี เราอยากเจริญฉันใดให้เขาเจริญฉันนั้น เรารุ่งเรืองอย่างไรก็ให้เขารุ่งเรืองอย่างนั้น มี เมตตา** รักใคร่ปรารถนาอยากจะให้เขาเป็นสุข **กรุณา** อยากจะให้เขาทำงานน้อย ๆ ให้ได้ผลมาก ๆ ให้เขาได้พ้นจากทุกข์ หากเขาได้ผลมากก็ยินดีเหมือนตัวได้ อย่างนี้ ถ้าเป็นอย่างนี้ได้ชื่อว่าประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา เมื่อเขาถึงความวิบัติพลัดพรากอย่างหนึ่งอย่างใด ก็ไม่สมน้ำหน้าว่าขอให้เขาอย่าวิบัติพลัดพรากเลย นึกในใจอยู่อย่างนี้ นี้เรียกว่า **พรหมวิหาร เมื่อตั้งอยู่ในพรหมวิหารเช่นนี้แล้ว ได้ชื่อว่า ไม่มีอภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิเข้าแทรกแซง ได้ชื่อว่าดำเนินตามร่องรอยของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์แล้ว แล้วที่ยังมีอภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิอยู่ นั่นดำเนินตามร่องรอยพญามารแล้ว** นี่ไม่ใช่ทางไปของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ นี่เป็นทางไปของมารเสียแล้ว อย่างนั้น คนอย่างชนิดนั้นรวยไม่ได้ มั่งมีไม่ได้ คนจะรวยได้จะมีได้ ต้องประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ดังกล่าวแล้ว นั่นแหละเป็นทางไปของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ เป็นทางไปของพระแท้ ๆ นี่เป็นภิกษุสามเณร จะทำกิจการอันใด ทำนา ทำสวน ทำราชการงานเดือน เล่าเรียนศึกษาใด ๆ ต้องมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาอยู่อย่างนี้นะ รักษาตัวเพื่อจะกีดกันเสียซึ่ง อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฏฐิ ให้มันหมดสิ้นไปเสีย ถ้าไม่ ฉะนั้น ถ้าไม่ใช้อุบายทางใดทางหนึ่ง มันจะท่วมทับเราให้ได้ ต้องใช้ความอดทน อดทนต่ออภิชฌา อดทนต่อพยาบาท อดทนต่อมิจฉาทิฏฐิ อดทนต่ออภิชฌา มิจฉา–ทิฏฐิ เป็นการตั้งอยู่ในขันติโดยปริยาย อดทนต่อความโกรธที่เกิดขึ้นโดยปัจจุบันทันด่วนระงับให้อยู่ในอำนาจเสียได้ นั่นได้ชื่อว่าขันติโดยตรงทีเดียว เหมือนพระเวสสันดรให้ทานสองกุมารไปแล้ว เป็นปุตตบริจาคไปแล้ว ชูชกแกมาตีลูกหน้าที่นั่งเข้าให้แล้ว พระองค์ก็ทรงขยับพระแสงที่อยู่ข้างที่นั่งนั้นออกมาเป็นกอง แต่พระองค์ทรงสอดส่องด้วยพระปรีชาญาณจนกระทั่งพระแสงที่ขยับออกมานั่นเข้าไปอยู่ที่เก่าเสียได้ หดกลับเข้าไป หดเข้าไปเสียอย่างเก่า ไม่เอาหละ ปล่อยกันที นี่มันหน้าที่ของเขา ไม่ใช่หน้าที่ของเรา หน้าที่ของเรา ปุตต–บริจาคของเราสำเร็จแล้ว นี่มันทำลายปุตตบริจาคของเรา เรายอมไม่ได้ ก็หดพระแสงกลับเข้าไปเสีย ไม่เป็นอันตรายแก่ชูชกแม้แต่นิดเดียว นี้ฉันใดก็ดี พระองค์ทรงอดกลั้นต่อความโกรธที่บังเกิดขึ้นเฉพาะหน้า เรียกว่า **ขันติ** โดยตรงทีเดียว ขันตินี่แหละเป็นตัวสำคัญนะ **จะเป็นภิกษุ สามเณรที่ดีได้ก็ด้วยขันตินี่แหละ** จะเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ดีได้ในธรรมวินัยของพระศาสดาก็ด้วยขันติความอดทนนี่แหละ รักษาเข้าไว้เถิด เลิศล้นพ้นประมาณทีเดียว **เมื่อรักษาเอาไว้ได้แล้ว นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา** พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงรับสั่งว่า **เป็นนิพพานอย่างยิ่ง** ว่านิพพานนั่นแหละเป็นอย่างยิ่งทีเดียว นี่แหละขันตินี่เป็นตัวนิพพานหละ **อดทน**

ไม่ได้ไปนิพพานไม่ได้ อดทนได้ไปนิพพานได้

นิพพานนะอยู่อย่างไรกัน อยู่ที่ไหน **เขาว่านิพพานอยู่ในใจ** คำว่านิพพานนะ **นิขนฺตํ นิพฺพานํ ใจของเราออกจากกิเลสเครื่องร้อนได้เป็นตัวนิพพาน** นี่นิพพานไม่อยู่กับใจเสียแล้ว ใจออกจากกิเลสเครื่องร้อยรัดไปเสียแล้ว ใจออกจากกิเลสเครื่องร้อยรัดไป **ตัวใจที่ออกจากกิเลสเครื่องร้อยรัดนั่นหรือตัวนิพพาน** กิเลสเข้าไปเย็บร้อยอยู่นั่น หลุดออกเสียจากกิเลส ขาดออกไปเสียจากกิเลส นั่นหรือเป็นตัวนิพพาน **นั่นเป็นตัวออกจากกิเลสเครื่องร้อยรัด เมื่อออกจากกิเลสเครื่องร้อยรัดแล้ว จึงจะไปสู่นิพพานอีกครั้งหนึ่ง** นิพพานแยกออกเป็นสอง **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ**

นิพพานแยกออกเป็นสอง **สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ** เหมือนพระพุทธเจ้า ได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว แต่ว่า **ขันธปัญจก** ยังปรากฏอยู่ สั่งสอนเวไนยสัตว์อยู่ ๔๕ ปี ในระหว่างนั้นเป็นสอุปาทิเสสนิพพานธาตุทั้งนั้น เป็นสอุปาทิเสสนิพพาน

ส่วน **อนุปาทิเสสนิพพานละ** เมื่อพระพุทธเจ้าครบอายุ ๘๐ พรรษาแล้ว ที่จะเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน เดินสมาบัติทีเดียว **ถึงกำหนดแล้วเข้าปรินิพพาน เดินสมาบัติ** ปฐมฌาน ...รูปฌาน...อรูปฌาน เดินถอยไปถอยมา นับครั้งนับหนไม่ถ้วน **เมื่อสมควร ธรรมกายของท่านละเอียด สมควรแล้วก็ตกศูนย์มุบ พอตกศูนย์มุบ อายตนนิพพานดึงดูดแล้ว** เดี๋ยวโน่น **ธรรมกายของพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสรู้ธรรม หายไปอยู่ในนิพพาน ศูนย์นั่นเข้าถึงกำเนิดนิพพาน กำเนิดนิพพานในกำเนิดนั้นมีว่าง ศูนย์เข้าไปตกอยู่ในนั้น กลับเป็นธรรมกายใหญ่มโหฬาร หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ใส** จะว่าเป็นธรรมกายที่โปรดสัตว์อยู่นี่หรือ ที่ไปนิพพานนั่นนะ ที่เข้านิพพานไปแล้ว **นิพพานอยู่ข้างบน สูงจากภพสามนี่ขึ้นไปสามเท่าภพสาม โตเท่ากันกับภพสามนี่ สว่างเป็นแก้วไปหมดทั้งนั้น งดงาม** โตเท่ากับภพสามนี่ แต่ว่า **ตรงกลางนิพพานนะมีกำเนิด กำเนิดเหมือนกับกำเนิดของมนุษย์ ที่เดินสมาบัติเข้าไป** เข้าไปถึงกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด รูปพรหม รูปพรหมละเอียด อรูปพรหม อรูปพรหมละเอียด เป็นชั้น ๆ เข้าไป

นั่นมี **อายตนะ** ทั้งนั้น มีอายตนะรองรับเป็นขั้น ๆ ๆ เข้าไป จนกระทั่งถึงอรูปพรหม ถึงธรรมกาย ธรรมกายก็มีอายตนะรองรับเป็นชั้น ๆ ๆ ไป จนกระทั่งถึงธรรมกายละเอียด โสดา โสดาละเอียด สกทาคา สกทาคาละเอียด อนาคา อนาคาละเอียด มีอายตนะรองรับเป็นชั้น ๆ ขึ้นไปทั้งนั้น มีอายตนะรองรับทั้งนั้นเป็นขั้น ๆ ขึ้นไป ถึงธรรมกายอรหัต อรหัตละเอียดนั่นหละ ในอายตนะของพระอรหัตนั่นแหละ บริสุทธิ์ฉันใด นิพพานบริสุทธิ์ยิ่งกว่านั้น เป็นอายตนะอย่างนั้น พอไปถึงนิพพานก็เป็นธรรมกาย ธรรมกายที่เข้านิพพานไปนะ

ธรรมกายองค์นี้ใช่ไหม ธรรมกายตกศูนย์แล้ว ดับไปแล้ว ตรงศูนย์นั้น ตกถึงศูนย์อายตนนิพพาน ก็กลับเป็นธรรมกายใหญ่ยี่สิบวา สูงยี่สิบวา เกตุดอกบัวตูมใสนั่น จะเป็นธรรมกายใหม่ ไม่ใช่ธรรมกายเก่าหรือ ก็ถูก เป็นธรรมกายใหม่หรือ ก็ถูก ไม่ผิด ก็เอาธรรมกายเก่าไปไว้ที่ไหนเล่า **ธรรมกายเก่าตกศูนย์เสียแล้ว ดับเสียแล้ว** ตกศูนย์ดับธรรมกายเสียแล้ว **กลับเป็นธรรมกายอีก สะเอียดกว่า สวยกว่าธรรมกายเก่านับเท่าไม่ถ้วน** นั่นนิพพานอยู่โน่นนั่นเรียกว่า **เมื่อพระพุทธเจ้าถึงอายตนนิพพานนั่นแล้ว อยู่ในนิพพานแล้วขณะใด ขณะนั้นเรียกว่า อนุปาทิเสสนิพพาน** เข้าถึงอนุปาทิเสสนิพพานเสียแล้ว ไม่ใช่สอุปาทิเสสนิพพานเป็นอนุปาทิเสสนิพพานทีเดียว เข้าไปอยู่ในอายตนนิพพานนั้น

อายตนนิพพานนั้น เมื่อธรรมกายของพระพุทธเจ้ายังไม่ได้เข้าไปมีอยู่ไหมละ มีอยู่เรียกว่า **อายตนนิพพาน** บาลีบริหารตำรับตำราไว้ว่า **อตฺถิ ภิกฺขเว ตทายตนํ**...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นิพพานเป็นอายตนะมีอยู่อันหนึ่ง แต่ว่า **พระพุทธเจ้ายังไม่ได้เข้วนิพพาน พระอรหันต์ยังไม่ได้เข้านิพพาน ก็เป็นอายตนะคอยรองรับอยู่ เหมือนอย่างกับตาของเรามีอยู่ยังมิเห็นรูป** รูปมันยังไม่มาถึง ตายังไม่มาถึงรูป รูปยังไม่ถึงตา ก็ไม่เห็นกัน ก็มีอายตนะอยู่แล้ว อายตนนิพพาน อายตนะคือหู เสียงมันยังไม่มาถึงก็ไม่ได้ยินกัน พอเสียงมาถึงก็ได้ยินกัน เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ มีอายตนะเครื่องรับทั้งนั้น นี่เป็นอายตนะของโลกเขา **อายตนนิพพานเป็นของละเอียด** ละเอียดทีเดียว นั่นแหละ **นิพพานที่พระพุทธเจ้าเข้าถึง ที่เรียกว่า อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ เข้าไปแล้วไม่กลับมานั่นแหละ** นิพพานนั่นแหละได้ชื่อว่า **เป็นอายตนะ** อยู่อันหนึ่ง เรียกว่า **นิพพาน** เฉย ๆ ไม่เรียกว่า พระนิพพาน **ธรรมกาย** ของพระสีธาตุราชกุมาร เข้าไปอยู่ในนิพพานนั้น เรียกว่า **พระนิพพาน ธรรมกายนั่นเรียกว่าพระนิพพาน** แต่ว่า **นิพพานที่ยังเป็นเครื่องรองรับนั้น** เรียกว่า **อายตนนิพพาน** หรือเรียกว่า **นิพพาน** เฉย ๆ **พระนิพพาน** คือ **พระเข้านิพพาน** ให้รู้จักหลักอย่างนี้นะ

เมื่อรู้จักหลักอย่างนี้ ที่พระองค์รับสั่งว่า **นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา** พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งนิพพานว่าอย่างยิ่งอย่างนี้ พอไปถึงพระนิพพานเข้าแล้ว **ด้วยความอดทน ด้วยความนิ่ง ด้วยความหยุด ด้วยความอดใจ นั่นแหละจึงเข้านิพพานได้ ถ้าไม่มีความอดทน ไม่มีความหยุด ไม่มีความนิ่งอย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว เข้านิพพานไม่ได้** ที่เข้านิพพานได้ไปนิพพานได้ ก็เพราะอาศัยความอดทน คืออดใจนั่นเอง เป็นความแผดเผาอย่างยิ่ง ชั่วไม่ได้เข้าไปเจือปน **น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี สมโณ โหติ ปรํ วิเหฐยนฺโต** ยังเข้าไปฆ่าผู้อื่นอยู่ยังเข้าไปฆ่าสัตว์อื่นอยู่เป็นนักบวชไม่ได้ ไม่เป็นนักบวชกับเขา เป็นบรรพชิตไม่ได้ ไม่เป็นบรรพชิตกับเขา ยังเบียดเบียนผู้อื่นอยู่เป็นสมณะไม่ได้ เพราะยังเบียดเบียนผู้อื่นอยู่ ที่เป็น

นักบวชได้เพราะไม่เข้าไปฆ่าผู้อื่น ที่เป็นสมณะได้เพราะไม่เบียดเบียนผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนี้นี่ท่านบอกตรงทีเดียว บอกตรง ๆ ถ้าอยากเดินตรง ๆ แล้วก็ง่ายนิดเดียว ทางพุทธศาสนาไม่มีเบียดเบียนเป็นอย่างไง พระพุทธเจ้าเลิกเบียดเบียนแล้ว **นิหตสตฺถา นิหตทณฺฑา** ไม่มีท่อนไม้ศัสตราในมือแล้ว ผู้ที่ยังเบียดเบียนผู้อื่นอยู่ ถ้ายังมีปืนพก มีดพก ยังมีอาวุธติดมืออยู่แล้วก็ไม่ได้การ ไว้ใจไม่ได้ เหี้ยก็ไม่ไว้ใจ อย่าว่าแต่มนุษย์เลย

มีท่านดาบสผู้หนึ่ง แกได้ไปบิณฑบาตในบ้าน แกเหาะเหินเดินอากาศได้ วันหนึ่งเข้าไปบิณฑบาตในบ้าน ชาวบ้านเขาใส่แกงเหี้ยมาถ้วยหนึ่ง มาฉันเข้ามันเอร็ดอร่อยจริง รุ่งขึ้นเช้าเอาชามไปส่งเขา ถามเขาว่าแกงอะไร แกงเหี้ย ว้า! หมายตัวจะฆ่าให้ตาย ไอ้เหี้ยใหญ่ปฏิบัติเราอยู่ตัวหนึ่ง เราจะแกงกินได้หลายวัน จะต้องฆ่าไอ้เหี้ยนั่นแกงกินเสีย ดาบสก็เอากระบองเหน็บไว้ในจีวร คลุม ๆ เข้าไว้ เหี้ยเข้ามาจะต้องตีให้ตายทีเดียวเพื่อแกงกิน เอาแล้วเหี้ยออกมาจากปลวก มาดูกิริยามารยาทของพระผู้เป็นเจ้า ดูไม่ได้ วันนี้หูตากิริยาแปลกประหลาดเหมือนอะไรเข้าสิงในตัว ไม่ไว้ใจตาดาบสเสียแล้ว ดูหน้าดูหลังเสียแล้ว ดาบสก็ทำหน้าตาปะหลับปะเหลือกอยู่ มองซ้ายมองขวา มันผิดปกติอยู่แล้วนี่ นี่สัตว์มันรู้นะ สัตว์ฉลาดมันรู้เทียวว่ามนุษย์จะมีกิริยาท่าทางอย่างไร มนุษย์มันมีผิด นี่ผิดปกติ กิริยาท่าทางเราก็รู้เหมือนกันแหละ แต่ทว่าไหวพริบชนิดนี้ มนุษย์ที่เข้ามาอยู่ด้วย มนุษย์พาลมนุษย์ขโมยก็รู้ มนุษย์คนซื่อก็รู้ **ดูตานั่นแหละรู้ ตามันบอก ใจมันซื่อมันก็บอกว่ามันซื่อ คดมันก็บอกว่ามันคด** ดูเถอะตามันนั่นแหละ **ไอ้ซื่อมันมองลูกตามันตรงกันมันไม่หลบหลีกกันหรอก มันไม่หลบตากัน ไอ้นั่นซื่อหละ** ซื่อตรง ๆ ซื่อ ๆ ถ้าตามันคอยหลบอยู่ละไม่ได้ ไอ้นี่ตอแหลปะหลับปะเหลือกอยู่แล้วไม่ได้การหละ ตามันไม่ตรงกับเราไอ้ชนิดนี้ ถ้าเหลี่ยมโกงมีตาก็ไม่ตรงกันเสียแล้ว ชนิดนั้นต้องออกห่างนะ ถ้าตามองไม่ตรงกันละก็ ออกห่างเทียว ถ้าจะอยู่ใกล้กันแล้วตาต้องตรงกัน ถ้าตาปะหลับปะเหลือกมัวซ่อนตาอยู่ไม่ได้หละ เพลี่ยงพล้ำมันขโมยปั่นปี้นะ นั่นควรระวังไว้นะ นี่เมื่อจับหลักตรงนี้ได้แล้วก็นั่นแหละ มหาโคธา เห็นตาดาบส ว่าไม่ได้การทีเดียว กิริยามารยาทตาปะหลับปะเหลือกทีเดียว ผิดปกติ เหี้ยคอยระวังตัวพอเพลี่ยงพล้ำ ไอ้เหี้ยเข้ามาใกล้ดาบสก็จะฆ่าเหี้ย เหี้ยมันคอยระวังอยู่นี่ พอได้ท่าดาบสก็เอากระบองแล่นผลุงเข้าไปให้ เหี้ยมันก็หลบไปเสีย ลงดินติดอยู่กับดินนั่น เหี้ยปรูดเข้าโพรงไปแล้ว เข้าปล่องไปแล้ว เรียกเหี้ยออกมา เหี้ยก็บอกว่า ออกมาได้อย่างไรละ ไม้พลองมันอยู่ในมือนะ นั่นแน่ไอ้ไม้พลองอยู่ในมือ ไม่ได้การเอาจริงไอ้นี่ เพราะฉะนั้น มนุษย์ก็ดี ทั้งหญิงชาย คฤหัสถ์ บรรพชิตไม่ว่า ถ้านักบวชก็เหมือนกัน ยังมีเก็บศัสตราอาวุธกันอยู่แล้วก็ไม่ได้นักบวชจอมปลอมอยู่แล้วก็ไม่ได้การหละ มีดพกมีดอะไรเก็บใส่หีบใส่ตู้ซ่อนเร้นไว้ อะไร

ต่าง ๆ นานาเหล่านี้นะไม่ได้ นักบวชเหล่านี้ไม่ได้ ยังจอมปลอมอยู่ ไม่ใช่นักบวชจริงหรอก นักบวชโกงต้องรีบแก้ไข ไม่แก้ไขไม่ได้ เป็นพระเป็นเณรไม่เข้าใจ ให้สึก เป็นอุบาสกอุบาสิกาไม่เข้าใจ ซ่อนอาวุธอยู่แล้วก็ไม่ได้ **นิหตสตฺถา นิหตทณฺฑา** ไม่มีศัสตราและท่อนไม้ในมือแล้ว มือเปล่าแล้ว นี้เขาเรียกว่ามันคายงวงแล้ว ปล่อยแล้ว ปล่อยไม่เอาธุระแล้วอย่างนี้ เรียกว่าใช้ได้หละ ตาก็ตรงแล้ว ไม่ปะหลับปะเหลือกแล้ว อย่างนี้ใช้ได้ นี่ตัวอย่างนะ ถ้าว่าใครเป็นเช่นนี้แล้วเลิกเสียนะ เป็นภิกษุสามเณรเลิกเชียว ไอ้ซ่อนเร้นอาวุธอย่างนี้นะ มันยังเป็นคนร้ายอยู่ในตัว อุบาสกอุบาสิกาก็เลิกเสียนะ มันเป็นคนร้ายอยู่ในตัวมัน ต้องแก้ไขมันเสียทีเดียว ถ้าแก้ไขมันได้แล้ว มันเชื่อเราแล้วละก็ได้ชื่อว่าไม่เข้าไปฆ่าสัตว์อื่นแล้ว ไม่เบียดเบียนผู้อื่นแล้ว แน่หละไว้ใจได้ ถ้ามันยังมีอาวุธอยู่ละก็ยังไว้ใจไม่ได้ มันจะต้องไปฆ่าสัตว์อื่น ยังเบียดเบียนผู้อื่นอยู่ ไว้ใจมันไม่ได้ ตัวของเราเองแหละ ไม่ต้องไปตัวคนอื่นหละ ไว้ใจมันไม่ได้ตีหัวมันเปก หรือตบหัวมันเปกหรือผางเข้าไปให้ค่อย ๆ มันก็พอจะทนได้ ถ้าว่ามันหน้ามืดขึ้นมาละก็ เขาว่าเห็นช้างเท่าหมู เทียวนะ มันโกรธขึ้นมาแล้วละก็เล็กโตไม่ว่า เอาทีเดียวแหละ มันไม่กลัวกันหละ เมื่อรู้จักหลักอันนี้ละก็ คอยดูตัวของตัวไว้ มันจะมีเพลงโกงตัวเองอยู่อย่างไรละก็แก้ไขมันเสีย ถ้าว่ามันยังเข้าไปเบียดเบียนผู้อื่นอยู่ มันยังจะฆ่าผู้อื่นอยู่ มันจะเข้าไปฆ่าผู้อื่นอยู่ เข้าไปเบียดเบียนผู้อื่นอยู่ จะเรียกว่านักบวชที่ดีไม่ได้ จะเรียกว่าสมณะไม่ได้ จะเรียกว่าบรรพชิตไม่ได้ ใช้ไม่ได้ทีเดียว เหตุฉะนั้น ต้องเลิกพวกเหล่านี้เสียให้ขาด ใจจะเป็นเป็นนักบวชที่ดี ทำธรรมะให้เป็นขึ้น ทำใจให้อยู่กับที่ ทำธรรมะเรื่อย ๆ ไป นั่นแหละเป็นนักบวชที่ดีได้ เป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ดีได้ในพระพุทธศาสนา ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมัตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๔๖. พุทธโอวาท

๒๔ ตุลาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา สมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

อพฺยาปชฺชํ สุขํ โลเก ปาณภูเต สุสญฺญโม
สุขา วิราคตา โลเก กามานํ สมติกฺกโม
อสฺสมิมานสฺส วินโย เอตํ เว ปรมํ สุขนฺติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจะได้แสดงธรรมิกถาแก้ด้วย**พุทธโอวาท** พระองค์ทรงประทานเทศนาแก่บริษัททั้งสี่ มีภิกษุบริษัทเป็นต้น พระทศพลทรงวางเนติแบบแผนตำรับตำราไว้ให้เป็นตัวอย่างอันดีแก่ประชุมชนในยุคโน้น ตลอดมาจนกระทั่งถึงประชุมชนในยุคนี้ เราท่านทั้งหลายผู้เกิดมาประสบพบพุทธศาสนา ก็ควรจะได้ฟังพระธรรมเทศนานั้นในบัดนี้ ตามวาระพระบาลีว่า **อพฺยาปชฺชํ สุขํ โลเก** ความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลก **ปาณภูเต สุสญฺญโม** ความสำรวมระวังในสัตว์มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตเป็นเหตุให้รักษา **สุขา วิราคตา โลเก** ความปราศจากจากความกำหนัดยินดีเป็นสุขในโลก **กามานํ สมติกฺกโม** ก้าวล่วงเสียซึ่งกาม **อสฺสมิมานสฺส วินโย** นำเสียซึ่งอัสมิมานะ **เอตํ เว ปรมํ สุขํ** นี้ละเป็นสุขอย่างยิ่ง ตรงนี้แง่นี้เป็นธรรมสำคัญ ๕ ข้อด้วยกัน ความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลกนั้นเป็นไฉน มีอรรถาธิบายเป็นลำดับไป ตนของตนไม่เบียดเบียนตนเองด้วยกายหรือด้วยวาจาหรือด้วยใจตน ตนของตนเองไม่เบียดเบียนบุคคลผู้อื่นด้วยกายหรือด้วยวาจาด้วยใจของตน ตนของตนเองไม่เบียดเบียนทั้งตนและทั้งบุคคลอื่น ด้วยกายด้วยวาจาด้วยใจของตนเอง นี้เพียงเท่านี้ตนก็เป็นสุขแล้ว คนอื่นที่ไม่ถูกเบียดเบียนก็เป็นสุขด้วย ทั้งตนและบุคคลอื่นก็เป็นสุขทั้งสองฝ่าย ไม่ยักย้ายไปไหน ความเบียดเบียนนี่เป็นทุกข์ในโลก ไม่ใช่เป็นสุข ความเบียดเบียนเป็นทุกข์ในโลก บัดนี้โลกกำลังเบียดเบียนซึ่งกันและกันอยู่ เดิมก็ออกจากตนนั่นแหละ ไม่ใช่ออกจากไหน ความเบียดเบียนอันนี้ ถ้าว่าตนไม่คิดเบียดเบียนแล้ว ความเดือดร้อนก็จะมีเป็นไฉน ความเบียดเบียนอันนี้แสดงโดยข้อเค้าสำเนาความ ก็เพียงตนของตนกับบุคคลอื่นสองคนเท่านั้นในโลก **โลก** คือหมู่สัตว์ โอกาสโลก ขันธโลก **โอกาสโลก** ดิน น้ำ ไฟ ลม วิญญาณ อากาศ นี้เรียกว่า โอกาสโลก **ขันธโลก** รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สัตว์โลกที่ไปเกิดมาเกิดอาศัยขันธ์ทั้ง ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ขันธ์ทั้ง ๕

ก็อาศัยโอกาสโลก ดิน น้ำ ไฟ ลม วิญญาณ อากาศ อาศัยอย่างนี้ นี้เมื่อมีขึ้นเป็นขึ้นในโลกแล้ว เกิดเบียดเบียนซึ่งกันและกัน หมู่มนุษย์ใดในสากลโลก ในประเทศใดหมดทั้งประเทศ ประเทศใดไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ประเทศนั้นได้รับความสุขแน่แท้ ประเทศใดเบียดเบียนในกันและกันเข้า ในสองประเทศนั้นที่เบียดเบียนซึ่งกันและกันเป็นทุกข์แน่ ไม่ใช่เป็นทุกข์เพียงเท่านั้น หลั่งความทุกข์มาให้ประเทศใกล้เคียงไม่ใช่น้อย ยังเราท่านทั้งหลายได้ประสบความเบียดเบียนมาแล้วอย่างใหญ่ เรียกว่าสงครามล่วงแล้วสองครั้ง ได้ประสบอย่างใหญ่ทีเดียว พอปลายสงคราม ข้าวของแพงเกินส่วน ของหายากเกินส่วน เครื่องอุปโภคบริโภคไม่พอใช้จ่ายกัน ต่างประเทศถึงกับเดือดร้อน ถึงความตาย นี้เห็นได้แล้ว ความเบียดเบียนซึ่งกันและกันเป็นทุกข์ในโลกอย่างนี้ ตั้งต้นแต่สกุล ๆ เดียว บิดามารดาเดียวกันอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ถ้าจะให้ได้รับความสุข บิดามารดาต้องไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันก่อน ลูกหญิงลูกชายของบิดามารดาเดียวกันต้องไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เมื่อมารดาบิดาไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันแล้ว มารดาบิดาก็ได้รับความสุขทั้งสองฝ่าย ลูกหญิงลูกชายไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันแล้ว ลูกหญิงลูกชายก็ได้รับความสุข ตลอดจนกระทั่งมารดาก็ได้รับความสุข ลูกหญิงลูกชายเบียดเบียนกันขึ้นเวลาใด มารดาบิดาก็ได้รับความทุกข์เวลานั้น ถ้าว่าลูกหญิงลูกชายไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เมตตาปรานีในกันและกัน รักใคร่ในกันและกัน สนิทสนมในกันและกัน กลมเกลียวในกันและกัน ได้ชื่อว่าไม่เบียดเบียนในกันและกัน ถ้าว่าไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันดังนี้แล้ว มารดาบิดาสกุลนั้น ลูกหญิงลูกชายสกุลนั้นได้รับความสุข มีแต่ความเจริญเป็นเบื้องหน้า ความเสื่อมทรามไม่มี ที่จะได้รับความเสื่อมทรามแตกสลาย เพราะบิดามารดาเบียดเบียนกันขึ้นก่อน เป็นอุทาหรณ์ให้ลูกเอาอย่างเบียดเบียนซึ่งกันและกันบ้าง เบียดเบียนกันแรงหนักเข้า ถึงตบตีให้ประหัตประหารซึ่งกันและกัน หนักมือไปกว่านั้นแตกแยกจากกันอยู่รวมกันไม่ได้ อยู่รวมกันก็ตีกันเท่านั้น พูดไม่ลงรอยกัน เพราะเบียดเบียนกันเสียแล้ว ก็ตั้งเป็นหมู่พวกไม่ได้ มารดาบิดาคู่นั้นเรียกว่าคุมความปกครองไม่อยู่ ไม่สามารถปกครองลูกหญิงลูกชายไว้ได้ เป็นคนมีปัญญาแต่เพียงให้ลูกหญิงลูกชายเกิดเท่านั้น เลี้ยงให้ใหญ่โตเท่านั้น ที่จะปกครองลูกหญิงลูกชายปกครองไม่ได้ สัมหาอะไรที่จะไปปกครองผู้อื่น ปกครองลูกหญิงลูกชายของตนก็ไม่ได้

นี้ก็เพราะอะไร ก็เพราะความเบียดเบียน ถ้าความเบียดเบียนเลิกเสียแล้ว ไม่เบียดเบียนกันและกันแล้ว ก็ปกครองกันได้ ความเบียดเบียนนี้แหละสำคัญนัก ถ้าเลิกเบียดเบียนกันเสียได้ ตระกูลหนึ่งมารดาบิดาลูกหญิงลูกชายก็ไม่ต้องแตกแยกจากกัน เป็นกลุ่มเป็นก้อนเป็นหมู่เป็นพวกกัน อยู่ได้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวในกันและกันได้ เพราะไม่มีความเบียดเบียนใน

กันและกัน ขยายส่วนออกไปกว่านั้น กว้างออกไป ตระกูลหนึ่ง ๆ เต็มประเทศออกไป ขยายส่วนออกไปกว่านั้น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ประเทศหนึ่ง ๆ ไม่เบียดเบียนกันทั้งหมด ปรากฏว่าประเทศนั้นจะได้รับความรุ่งเรืองเจริญ เกิดจากความไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขด้วยกันทั้งนั้น ไม่ต้องมีตำรวจเฝ้า ไม่ต้องมีใครรักษา ไม่ต้องมีศาล ไม่ต้องมีตุลาการ การที่จะไม่เบียดเบียนกันได้เช่นนี้ จะเป็นได้เช่นไร ต้องอาศัยพระพุทธศาสนาแท้ ๆ จึงจะไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกเป็นที่ร่มเย็นเป็นสุขของโลก เป็นประมุขของโลก เป็นที่พึ่งของโลก เป็นผู้รู้จักหนทางเป็นที่ตั้งของความเสื่อม เป็นที่ตั้งของความเจริญ รู้ทางความเสื่อม รู้ทางความเจริญ รู้ทางร่มเย็นเป็นสุข รู้ทางเดือดร้อนเป็นทุกข์ พระพุทธเจ้ารู้ทุกอย่างได้วางเนติเบบแผนตำรับตำรา โลกก็เกิดขึ้นใหม่ ๆ ยังมีมนุษย์น้อยอยู่ ลงมากินง้วนดินแล้วก็เหาะเหินเดินอากาศไม่ได้ ก็จ๊อหลออยู่ในแผ่นดินนี้ ต่อไป ๆ ๆ ๆ ก็ได้กายนั้นก็กลายมาเป็นมนุษย์เป็นลำดับไป กลายไปอยู่สมัครสังวาสในกันและกัน ได้เกิดมนุษย์ขึ้น เมื่อเกิดมนุษย์ในตอนต้น ก็มีน้อยคนไม่สู้จะเบียดเบียนกันนัก แล้วมนุษย์มากขึ้นเป็นลำดับ มนุษย์เริ่มเบียดเบียนกัน ใกล้เคียงกันก็ทะเลาะบาดหมางให้ประหัตประหารกัน ด้วยกายบ้าง ด้วยวาจาบ้าง ด้วยใจบ้าง ก็เกิดเบียดเบียนกันขึ้น ทุบตีฆ่าฟันกัน ครานั้นโลกได้รับความเดือดร้อนเพราะเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ด้วยความให้ประหัตประหารซึ่งกันและกัน ทุบตีฆ่าฟันซึ่งกันและกัน ผู้ที่มีปัญญาก็ต้องแก้ไขให้มนุษย์เลิกเบียดเบียนกันเสีย เมื่อหยุดเบียดเบียนกันก็เป็นสุขทีเดียว ต่อเมื่อเบียดเบียนกันอีก ความคับคั่งเข้ามากมนุษย์ด้วยกัน แย่งชิงอาหารในกันและกัน ฉกลักหลอกลวงในกันและกันเป็นทุกข์อีก มนุษย์เหล่านั้นเกือบจะโลกแตกทีเดียว ผู้มีปัญญาก็ต้องแก้ไขให้เลิกฉกลักหลอกลวงล่อหลอนในกันและกันเสีย ฉะนั้นโลกก็เป็นสุขสงบไปอีก ต่อมาอีก มากมนุษย์เข้ามีความกำหนัดยินดีกันเกินไป ประทุษร้ายสับสนกันไม่ว่าลูกใครเมียใครตามชอบใจของตัวเองอีกแล้ว โลกแตกอีกแล้ว มนุษย์ผู้มีปัญญาก็แก้ไขให้มนุษย์พวกนั้นเลิกประทุษร้ายในกันและกัน เลิกผิดในกามเสีย ให้ยินดีเฉพาะคู่ครองของตน ๆ มนุษย์พวกนั้นก็สงบเงียบได้รับความสุขไปอีก

ต่อมาอีก มนุษย์มากขึ้นเกิดขี้ปดขี้โป้กันขึ้นแล้ว ไม่จริงแล้วถ้อยคำสำเนียง หลอกลวงล่อหลอกฉ้อโกงกันต่าง ๆ แล้ว เกิดถ้อยคำตลบแตลงไปแล้ว เดือดร้อนแทบจะถล่มทลายอีก มนุษย์ผู้มีปัญญาแก้ไขอีกสงบเสีย มนุษย์พวกนั้นก็ได้รับความสุขใจ เพราะสงบในการเบียดเบียน ในการหลอกลวงล่อหลอน พูดไม่จริงกลับพูดจริงกันเสียหมด มนุษย์ก็ได้รับความสุข ครั้นต่อมา มนุษย์สนุกกันใหญ่ บริโภคสุรากันขึ้นหมด ไอ้ที่ข้อกฎหมายวางกันไว้

เท่าไร ๆ ถล่มทลายหมด โลกจะแตกจะทำลายคราวนี้ ทำไงกันละ เกิดเหตุยกใหญ่ เกิดอลหม่านทีเดียว ผู้มีปัญญาก็ต้องแก้ไขให้สงบให้เลิกสุรากันเสีย งดสุราเสียให้ขาด ไม่บริโภคสุรากัน สิ่งที่ทำให้เมาเลิกกัน มนุษย์ก็ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขไป นี่ต้นเดิมของมนุษย์นะ เดือดร้อนแล้วก็สงบกันได้ด้วยวิธีนี้

แต่ในบัดนี้เล่า หมดทั้งสากลโลก หมดประเทศไทย หมดประเทศอเมริกา หมดประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี ญี่ปุ่น จีน รัสเซีย ฯลฯ ถ้ามีศีลห้าด้วยพร้อม ๆ กันเป็นไง มีศีลห้าพร้อมกันเสีย บริสุทธิ์พร้อมกันไม่มีรองเสียด้วยกันทั้งนั้น โลกจะได้รับร่มเย็นเป็นสุขอย่างไรบ้าง โลกก็ได้รับร่มเย็นเป็นสุขทันใดทีเดียว ประเทศใคร ๆ อยู่ อู่ใคร ๆ นอนไปสบายอกสบายใจ เพราะไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันหมดทั้งโลก นี่ท่านวางตำรับตำรา หมู่ปลาอยู่เป็นหมู่เป็นพวกใหญ่ พวกใหญ่เบียดเบียนไอ้เล็ก กินไอ้เล็ก ไอ้ใหญ่ก็ตอด ไอ้ใหญ่ขวางไอ้ใหญ่อยู่อย่างนี้แหละ เกะกะกันอยู่อย่างนี้แหละ หมู่ปลาก็ไม่ได้รับความสุข หมู่นกหมู่เดียวพวกเดียวกัน จิกกัน ข่มเหงคะเนงร้ายกัน หมู่นกก็ไม่ได้รับความสุข เพราะเบียดเบียนซึ่งกันและกัน หมู่มนุษย์ละ เบียดเบียนซึ่งกันและกันแล้ว ก็ไม่ได้รับความสุขแบบเดียวกัน ไม่ว่าสัตว์ชนิดใด สี่เท้า สองเท้า เท้าเหี้ยน เท้ามาก ลงเบียดเบียนกันไม่ได้รับความสุข เลิกเบียดเบียนกันเสียเวลาใด เวลานั้นแหละ **อพฺยาปชฺช สุขํ โลเก** ความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลกแท้ ๆ **กามานํ สมติกฺกโม** ก้าวล่วงเสียซึ่งกามทั้งหลาย กามทั้งหลายนั้นคืออะไรเล่า รูปที่ชอบใจนะซิ เสียงที่ชอบใจ กลิ่นที่ชอบใจ รสที่ชอบใจ สัมผัสที่ชอบใจ เรียกว่า **ปปัญจธรรม** ธรรมที่ทำสัตว์ให้เนิ่นช้า ไม่เป็นอันที่จะให้มีเวลาให้ทาน จำศีล ภาวนา ความยินดีในรูป ถอนไม่ออก ยินดีในเสียง ถอนไม่ออก ยินดีในกลิ่น ถอนไม่ออก ยินดีในรส ถอนไม่ออก ยินดีในสัมผัส ถอนไม่ออก จะหยุดจะยั้งเสียก็ไม่ได้ เสียดายห่วงใยอะไรละไม่ได้ วางไม่ได้ ทำอย่างไรเล่าคราวนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ก้าวล่วงไม่พ้นจมอยู่ในความสุข จมอยู่ในปลักของความสุขนั่น ถอนไม่ออก จมอยู่ในปลักของความทุกข์นั่น ถอนไม่ออก เพราะธรรมนั่นทำสัตว์ให้เนิ่นช้า ให้เดือดร้อนทุรนทุรายกระสับกระส่ายต่าง ๆ นานา เป็นอยู่อย่างนี้ทั่วสากลโลก เพราะก้าวไม่ข้ามหามไม่พ้น ยินดีในรูปติดอยู่ในรูป ยินดีในเสียงติดอยู่ในเสียง ยินดีในกลิ่นติดอยู่ในกลิ่น ยินดีในรสติดอยู่ในรส ยินดีในสัมผัสติดอยู่ในสัมผัส ธรรมห้าอย่างนี้ ทำให้สัตว์เนิ่นช้า เรียกว่า ปปัญจธรรม ปปัญจธรรมทั้งห้านี้ เป็นตัวกามแท้ ๆ เรียกว่าเป็นตัวพัสดุกาม และเป็นที่ตั้งของกิเลสกามด้วย รูปนั่นแหละเป็นตัวพัสดุกามที่สาว ๆ งาม ๆ ก็เป็นพัสดุกาม ความยินดีมันก็ไปติดมากขึ้น เสียงที่เพราะ ๆ งาม ๆ นั่นแหละเป็นตัวพัสดุกามแท้ ๆ เป็นที่ตั้งของความยินดีหนักขึ้น กลิ่นที่หอม ๆ ที่จับใจ

นั่นแหละเป็นตัวพัสดุกามแท้ ๆ เป็นที่ตั้งของความยินดีมากขึ้น รสเป็นที่ชอบอกชอบใจ คือรสชาติที่เลิศที่ประเสริฐ นั่นแหละเป็นพัสดุกามแท้ ๆ เป็นที่ตั้งของความยินดีหนักขึ้น สัมผัสทางกายเป็นที่ชอบใจของกาย นั่นแหละเป็นตัวพัสดุกามแท้ ๆ เป็นที่ตั้งแห่งความยินดีหนักขึ้น รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ห้านี้เป็นตัวพัสดุกาม ความยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส และในสัมผัสนั้น เป็นตัวกิเลสกาม ถ้าก้าวไม่พ้น ติดอยู่ในตัวพัสดุกามเหล่านี้แล้ว ต้องเป็นทุกข์เนืองนิตย์อัตรา หัวเราะบ้าง ร้องไห้บ้าง ต่าง ๆ นานา ไม่เสื่อมสร่าง ต่อเมื่อใดก้าวล่วงปัญจวิธกามคุณทั้งห้า ทั้งตัวพัสดุกาม ทั้งตัวกิเลสกามนี้ ปล่อยวางเสียได้ ก้าวพ้นไปเสียได้ ใครก้าวพ้นไปได้บ้างเล่า

เขาว่าท่านพรหมนะ ท่านพรหมก้าวพ้นไป ท่านรูปพรหมนะ เกิดตั้งแต่พรหม–ปาริสัชชา พรหมปุโรหิตา มหาพรหมา ปริตตาภา อัปปมาณาภา อาภัสสรา ปริตตสุภา อัปปมาณสุภา สุภกิณหา เวหัปผลา อสัญญสัตตา อวิหา อตัปปา สุทัสสา สุทัสสี และอกนิฏฐา เขาว่าพรหม ๑๖ ชั้นนี้ ก้าวล่วงพ้นกามไปเสียแล้ว มีรูปฌานเป็นที่ติดอยู่ รูปฌานนั่นนะติดอยู่กับใจ อ้ายท่านที่ติดอยู่ในใจ กามก็ติดอยู่กับใจเหมือนกัน ในมนุษย์โลกนี่แหละ รูป เสียง กลิ่น รส ในมนุษย์โลกนี่แหละ ติดอยู่กับใจ แกะไม่ออกไม่หลุดออกจากใจ

ไปในสวรรค์ ๖ ชั้นฟ้า จาตุมหาราช ตาวติงสา ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตว–สวัตตี ติดหนักขึ้น ๆ ละเอียดหนักขึ้น เอร็ดอร่อยหนักขึ้น ถอนไม่ออก ท่านพรหมเท่านั้นเป็นคนกล้าหาญ อุตส่าห์พยายามหลีก ๆ จากหมู่คณะออกไปเล่นซ่อนกระทำความเพียรทำปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ให้บังเกิดขึ้น แต่พอทำปฐมฌานเกิดขึ้นเท่านั้น โอ้! อ้ายกามนี่เป็นโทษจริง ฌานนี่วิเศษจริง เป็นคุณจริง พ้นจริง ไปติดอยู่เสียกับฌานสบาย ติดอยู่กับกามเหมือนกับนั่งอยู่ในกองไฟ หรือนั่งอยู่ในกลางแดดจัดทนไม่ค่อยไหว ไม่สบาย พอไปอยู่กับฌานเสียเหมือนเข้าร่ม สบายจริง เหมือนเข้าร่มที่เย็นมีน้ำล้อมอยู่ข้าง ๆ ทั้งเย็นทั้งชื่นมื่น ทั้งสบาย

ใจไปจรดอยู่กับรูปฌาน รูปฌานนะ ลักษณะเหมือนยังกับกงเกวียนเป็นเหมือนกระจกแผ่นกระจก หนาคืบหนึ่งวัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒ วา กลม ๆ ไม่ใช่กลมรอบตัว กลมเหมือนกับกงเกวียน วงล้อต่าง ๆ กลม ๆ เป็นแผ่นเดียวเหมือนกระจก กลมรอบตัว แล้วก็ข้าง ๆ ก็เรียบร้อยเป็นอันดี ข้างหน้า ข้างหลังเรียบร้อยดี ส่วนกายรูปพรหม ก็เข้านั่งอยู่บนกลางปฐมฌานนั่น พอขึ้นนั่งบนนั้นเท่านั้น เย็นอกเย็นใจสบายใจ ก็ติดอยู่กลางดวงปฐมฌานนั้น พอใจจรดอยู่กับกลางดวงปฐมฌานได้ มันชื่นมื่นสบาย ความสบายของปฐมฌานนะ วิเศษวิโสนัก

เขาเล่าเรื่องว่า มหากษัตริย์องค์หนึ่ง ได้บรรลุปฐมฌานแล้ว สละราชสมบัติให้ราชโอรสปกครองไป ตัวไปเป็นฤาษีชีไพรเสีย ภายนอกนั่น ฝ่ายผู้ได้รับรัชทายาทนั้นไม่อาจจะปกครองได้ ให้ไปตามบิดามา มหาดเล็กเด็กชาก็ไปพร้อมกัน ผู้คนสกลโยธามากมายหลามไปทีเดียว ไปตามพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อพระเจ้าแผ่นดินเดิมผู้สละราชสมบัติไปเสียนั่นนะเป็นผู้ปกครองมีความสงบเงียบเรียบร้อยดี มหากษัตริย์ไปถึง กำลังเข้าฌานสมาบัติอยู่ เข้าไปคอยอยู่จนกระทั่งมีโอกาสออกมา ก็เข้าไปทูลว่า พระองค์ เชิญพระองค์เสด็จกลับเสวยราชสมบัติ ไม่มีใครสามารถจะปกครองได้ มหากษัตริย์ก็ลืมพระเนตรขึ้น ก็ไถ่ถามเรื่องราวรู้เรื่อง เอ็งกลับไปเถอะ ข้าจะเข้าฌานของข้า ข้าไม่ต้องการแล้วสมบัติ ข้าอยู่ในฌานของข้าสบายกว่า อยู่เป็นกษัตริย์ข้าไม่สบายเลย ข้าเดือดร้อนนัก นั่นแน่ถึงขนาดนั้น ถึงขนาดนั้นอ้อ! การเข้าฌานนี่มันเลิศประเสริฐอย่างนี้หรือ ร่มเย็นเป็นสุขอย่างนี้ ที่จะละกามได้ต้องเข้าฌานเข้าปฐมฌานเสีย กามทำอะไรเราไม่ได้

บัดนี้ ที่วัดปากน้ำนี่นะมี **ธรรมกาย** สูงกว่าฌานนั่นอีก โอยนั่นสู้ไม่ได้ ไกลกว่าฌานนั่นอีก เขามีธรรมกายกัน ถ้ามีความกำหนัดยินดีเวลาใด แพร็บเข้าธรรมกายไป ความกำหนัดยินดีทำอะไรไม่ได้เลย ล้อมันเล่นเสียก็ได้ มันทำอะไรไม่ได้ ความกำหนัดยินดีทำอะไรไม่ได้ที่เราเป็นผู้ครองเรือนน่ะ ความกำหนัดยินดีมันบังคับเหมือนกับเด็ก ๆ ตามชอบใจมัน จะทำอะไรก็ทำตามชอบใจของมัน ความกำหนัดยินดีมันบังคับ มันบังคับเช่นนั้นแล้ว เราเข้าธรรมกายเสีย ไม่ออกจากธรรมกาย ความกำหนัดยินดีที่มันบังคับนั่นหายแวบไปแล้วเหมือนไฟจุ่มน้ำ

จงพยายามให้มี **ธรรมกาย** ขึ้นเถิด **เลิศกว่าฌาน** ฌานนั่นก็พอใช้ได้ แต่ว่าจะเข้าสักเท่าไรก็ตามเถอะ นั่นนะ ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เลิศประเสริฐหนักขึ้นไป ก็ยังอยู่ใน **รูปภพ** ถ้ายังติดกามอยู่ ยังแน่นอยู่ในกามนั่น เขาเรียกว่า **กามภพ** ติดอยู่ในกาม ก้าวล่วงกามยังไม่ได้ พ้นจากกามหยาบไปในมนุษย์หนึ่ง สวรรค์ ๖ ชั้นไปได้ ไปติดอยู่ในรูปภพอีก แม้จะเข้าถึงอรูปฌานละเอียด ออกจากจตุตถฌานแล้วเข้าถึงอรูปฌานละเอียด เข้าอากาสานัญจายตนฌาน วิญญานัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ก็ยังอยู่ในภพ ใน **อรูปภพ** อยู่ กามภพ รูปภพ อรูปภพเหล่านี้ ก็ยังไม่พ้นความกำหนัดยินดีในรูปฌานหรืออรูปฌานอยู่

เมื่อเข้าถึงธรรมกายแล้วละก็ ขึ้นไปเป็นชั้น ๆ จึงจะพ้นจากกามได้ เข้าถึงธรรมกายแล้ว เข้าไปเป็นชั้น ๆ เป็นธรรมกายโคตรภู ธรรมกายพระโสดา ธรรมกายพระสกทาคา ธรรมกายพระอนาคา ธรรมกายพระอรหัต เป็นจากกายอรูปพรหมอีก ๑๐ ชั้นถึงพระ

อรหัต ถึงพระอรหัตชั้นที่เก้าที่สิบละก็ ชั้นที่สิบเจ็ด ชั้นที่สิบแปดของกายทุกกายไป เข้าถึงกายพระอรหัต พอถึงกายพระอรหัตก็ **วิราโค เตสํ อคฺคมกฺขายติ** เลิศประเสริฐกว่าสังขตธรรม เป็น **อสังขตธรรม** ทั้งหมด ถึง **วิราคธรรม** ทีเดียว

นี่พอถึงธรรมกายได้แล้วละก็ เลิศประเสริฐนัก นี่สูงนะ สูงขึ้นไป สูงไปทีเดียว นี่เรียกว่า **กามานํ สมติกฺกโม** ก้าวล่วงพ้นเสียซึ่งกามไปได้ เป็นสุขจริง ๆ แท้ ๆ ทีเดียว ที่ก้าวล่วงกามไปแล้ว **สุขา วิราคตา โลเก** พวกกายรูปพรหมอรูปพรหมเหล่านั้น ยังกำหนัดยินดีในรูปฌานอรูปฌานอยู่ ถ้าว่าปราศจากความกำหนัดยินดีเสียได้ ความกำหนัดยินดีนี่มันร้ายนักทีเดียว มันทำเสียมรรยาทหมดทีเดียว ชายก็เสียมรรยาท หญิงก็เสียมรรยาท ถึงกับฆ่ากันฟันกันทีเดียว ความกำหนัดยินดีนะ มันจัดขึ้นมาเต็มที่ละก็ ไม่ได้ละ บึ่งทีเดียว แมวก็ร้องหง่าวทีเดียวนะ ทนไม่ไหว ความกำหนัดยินดีเข้ามาบังคับถึงขนาดนั้น บังคับสัตว์เดียรัจฉาน ทั้งมนุษย์ก็บังคับ มนุษย์แล้วก็แซ่วเทียว กลางค่ำกลางคืนเดินแซ่ก ๆ ๆ อยู่ไม่ค่อยไหว ความกำหนัดยินดีบังคับมัน หมดทั้งสากลโลกเป็นอย่างนี้ ห้ามมันอย่างไรก็ไม่ไหว เพราะความกำหนัดยินดีเข้ามาบังคับมัน **สุขา วิราคตา โลเก** ปราศจากความกำหนัดยินดีเสียได้ เป็นสุขในโลก ถ้าว่าปราศจากชั่วคราวเหมือนกับที่แก้กันมาแล้วนี้ เหมือนอย่างคุ้มครองกันมาแล้วนี้ อย่างชนิดนั้นไม่เรียกว่าปราศจากความกำหนัดยินดี แต่อยู่ในความกำหนัดยินดีจมอยู่ในความกำหนัดยินดี ปราศจากความกำหนัดยินดี เป็นสุขในโลก เหมือนภิกษุสามเณรหรืออุบาสกอุบาสิกา ปราศจากความกำหนัดยินดีเสียชั่วคราวเสียเช่นนี้ ก็เป็นสุขพอใช้เหมือนกัน เราได้พบแล้วอย่างนี้แหละ บางคนก็ว่าสบายจริงอยู่กับวัดวา สบายจริง ไกลจากความกำหนัดยินดี ภิกษุสามเณรก็สบายจริง มันไกลจากความกำหนัดยินดี ถ้าว่ามันปราศจากจริง ๆ ปราศจากความกำหนัดยินดีจริง ๆ ก็เป็นสุขในโลกทีเดียว เหมือนกับท่านอรูปพรหมอรูปพรหม ท่านเหล่านั้นยังกำหนัดยินดี ปราศจากความกำหนัดยินดีในกามภพจริง ๆ แต่ว่ายังกำหนดยินดีในรูปภพ อรูปภพอยู่ ถอนความกำหนัดยินดียังไม่ออก ยังไม่เป็นสุขแท้จะให้ถึงความสุขแท้ เมื่อปราศจากความกำหนัดยินดี ก็ต้องเข้าถึงธรรมกาย เข้าถึงธรรมกายในโคตรภู ปราศจากความกำหนัดความยินดีจริง เมื่อออกจากธรรมกายก็กำหนัดยินดีอีก เข้าถึงกายพระโสดายังมีความกำหนัดยินดีอยู่ เข้าถึงกายพระสกทาคาก็ยังมีความกำหนัดยินดีอยู่ เข้าถึงกายพระอนาคายังมีความกำหนัดยินดี รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ยังกำหนัดยินดีในรูปฌาน อรูปฌานอยู่ มานะ อุทธัจจะ อวิชชายังมี ยังยกเนื้อยกตัวอยู่ ยังฟุ้งซ่ายอยู่ ยังรู้ไม่จริง ยังสงสัย เมื่อถึงพระอรหัตเสียตราบใดละก็ นั่นแหละปราศจากความกำหนัดยินดีแท้ ไม่มีความกำหนัดยินดีต่อไป ถ้าใจหยุดเหมือนเสาเขื่อนปัก

ตรงหน้าวัดทีเดียว ลมพัดทางทิศทั้งสี่ทั้งแปดไม่เขยื้อน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เข้ามากระทบสักเท่าไรก็ไม่เขยื้อน ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข โลกธรรม ทั้งแปดมากระทบสักเท่าไรก็ไม่เขยื้อน ต่อไปนั้นปราศจากความกำหนัดยินดี เป็นสุขแท้ ๆ เป็นสุขแท้ ๆ ทีเดียว นี้เรียกว่า **สุขา วิราคตา โลเก กามานํ สมติกฺกโม** ก้าวพ้นกามไปเสีย กิเลสกาม พัสดุกามหมดไม่หลงเหลือ ก้าวพ้นไปเสีย

อ้าว อธิบายข้ามมาเสียบทหนึ่งแล้ว **ปาณภูเต สุสญฺญโม ฯ** นั้นไม่ใช่เรื่องอะไร เรื่องสำรวมในศีล **ปาณภูเต สุสญฺญโม** สำรวมไม่เบียดเบียนในสัตว์ที่มีชีวิต ต้องระวังสัตว์ที่มีชีวิต ไม่เบียดเบียนสัตว์ที่มีชีวิต นี้ที่เราประพฤติปฏิบัติอยู่เป็นนิตย์ ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ส่วน **กามานํ สมติกฺกโม** ได้อธิบายไปแล้ว เพราะข้ามมาเสียบทหนึ่ง อธิบายไปแล้ว **อสฺสมิมานสฺส วินโย** นำเสียซึ่ง อัสมิมานะ อัสมิมานะนั่นอะไร มานะนั่นอะไร เป็นมคธภาษาแล้วเราก็ไม่รู้จัก **อสฺสมิมานสฺส วินโย ทิฏฺฐิมาโน** ทิฏฐิแปลว่าความเห็น ยกความเห็นของตัวไม่มีใครสู้ สูงกว่าคนอื่น จนกระทั่งเลยเถิดข้ามธรรมไปเสียหมด เป็นมิจฉาทิฏฐิกัน นั่นเรียกว่า **มิจฉาทิฏฐิ** มิจฉาทิฏฐิก็จำแนกมากนัก จำแนกมากทีเดียว ทิฏฐิมากทีเดียว มากนักยกเนื้อยกตัว เชิดเกียรติของตัวเรื่อยไป พวกนี้พวกมานะ พวกทิฏฐิมานะหละ ไอ้นี่อัสมิ–มานะ นี้ไอ้นี่ทิฏฐิมานะนี่ อัสมิแปลว่า มีอยู่ เราเป็นคนคนหนึ่งเหมือนกัน เรามีเนื้อมีตัว เรามีความสามารถ เรามีอิทธิพล เรามีกำลังหรือว่าเรามีอะไร ๆ เหล่านี้แหละ เรียกว่าอัสมิละ เราจ๋องอยู่ไม่กลัวใครนี่นะ เพราะเราไม่มีอะไรพอ ถ้าเราอัสมิพอเข้า เราจะเหาะเหินเดินอากาศได้ ไปทิ้งเข้าได้จะเป็นยังไง ถ้ามีขึ้นเช่นนั้น อัสมิเกิดขึ้นทีเดียว ไม่กลัวใครทั้งโลกเทียว อัสมิเกิดขึ้นทีเดียว จะท่วมทับเขาให้หมดทีเดียว นั่นตัวอัสมิมานะไม่มีใครสู้ ยกเนื้อยกตัวทีเดียว เชิดตัวทีเดียว อัสมิมานะนี่แหละ ทำโลกให้เดือดร้อน ไม่ใช่ทำพอดีพอร้าย โลกที่เดือดร้อนอยู่ก็เพราะอัสมิมานะเหล่านี้ ไม่ยอมอยู่ใต้กัน จะชำแรกกันอยู่ท่าเดียวละ หญิงก็ดีอยู่หมู่เดียวกัน ก็ชำแรกเหนือกันอยู่ร่ำไปนั่นแหละ ภิกษุสามเณรก็ดีอยู่หมู่เดียวกัน จะชำแรกกันอยู่ร่ำไปนั่นแหละ อุบาสกก็ดีอยู่หมู่เดียวกัน ชำแรกเหนือกันอยู่ร่ำไป ไอ้ที่จะชำแรกกันขึ้นไปเช่นนี้ ก็เพราะตัวอัสมิมานะ เพราะถือว่าเราก็คนหนึ่ง ก็เจ้าตัวทีเดียว ทำความพอใจของตน นี้เป็นของร้าย ไม่ใช่เป็นของดี ปล่อยไอ้พวกนี้ให้สงบเสีย

พระพุทธเจ้าท่านรู้แล้วในเรื่องเหล่านี้ ท่านพบกันมาแล้ว อยู่ในบังคับมันมาแล้ว ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าท่าน จึงได้รู้ได้เห็นว่า ตัวอัสมิมานะนี่เป็นตัวสำคัญนัก เราถึงที่สุดของโลกุตรธรรมได้แล้ว จึงได้เห็นว่า อัสมิมานะนี่เป็นตัวสำคัญ เราเวียนว่ายตายเกิดช้าอยู่สิ้นกาลนาน เพราะอัสมิมานะนี้ เมื่อถึงตัดกิเลสสมุจเฉทปหานได้แล้ว หมดอัสมิมานะ

ไม่มีในพระองค์เลย พระองค์ก็สบาย สบายเกินสบาย สุขเกินสุข ถอนอัสมิมานะเสียได้ละก็ ท่านจึงได้ยืนยันว่า **เอตํ เว ปรมํ สุขํ** นี่แหละเว้ยเป็นสุขอย่างยิ่ง **ปรมํ** แปลว่าอย่างยิ่ง นี่แหละเว้ยเป็นสุขอย่างยิ่งนี่แหละเป็นสุขอย่างยิ่ง ให้ถอนอัสมิมานะ ถ้าถอนเสียได้ละก็หญิงก็เป็นเจ้าหญิง ชายก็เป็นเจ้าชาย ภิกษุก็เป็นเจ้าภิกษุ เณรก็เป็นเจ้าเณร ถอนอัสมิมานะเสียได้แล้ว แต่ว่าถอนยากจริงนะ ไม่ใช่ถอนง่าย อัสมิมานะเป็นตัวถอนยากนัก ไม่เป็นของถอนง่าย

ในธรรมทั้งห้าข้อนี้ ความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลก ความสำรวมในสัตว์เป็นอยู่ทั้งหลาย ก็เป็นสุขในโลกเหมือนกัน ปราศจากความกำหนัดยินดีก็เป็นสุขในโลก ก้าวล่วงกามเสียได้ก็เป็นสุขไม่ใช่น้อย เป็นสุขในโลกอีกเหมือนกัน เป็นอรหัตอรหันต์ เป็นสุขในโลก ถอนอัสมิมานะนำอัสมิมานะออกเสียได้ นี่แหละเว้ย เป็นสุขอย่างยิ่ง ชั้นท้ายนี่เป็นสุขอย่างยิ่ง สุขนี้เป็นความจริงทั้งห้าข้อนี้ เป็นธรรมที่ย่อของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงตรัสเทศนาในที่ประชุมภิกษุและภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เพื่อไว้เป็นตำรับตำราเนติแบบแผนของพระพุทธศาสนา ว่าพระพุทธเจ้า พระอรหัตอรหันต์ ดำเนินมาอย่างนี้ ทำอย่างนี้ จึงได้รับความสุข เราต้องการความสุขนัก แต่หาความสุขในความทุกข์ ไม่หาความสุขในเหตุของความสุข หาความสุขในเหตุของความทุกข์ หาความสุขเป็นอย่างไรละ หาเงินให้มาก ๆ เข้า แต่พอได้เงินมากเข้าเป็นอย่างไรละวะ เดือดร้อนเป็นจ้าละหวั่นเทียว ต้องรักษาเงินทองเหล่านั้น ก็ฉันว่าเป็นสุขหาเงินทองเหล่านั้น หามาเถอะ ถ้าว่าในป่าในดอนเป็นอย่างไร หามาได้สักแสน สักล้าน มนุษย์มันก็รู้กันทีเดียว ก็คุมพวกปล้นฆ่าทีเดียว นั่นเห็นแล้วเงินทองเป็นสุขซิ อ้าวเงินทองเป็นทุกข์เสียแล้ว หาเป็นสุขไม่ เมื่อรู้ชัดเช่นนี้ละก็ เอาเป็นมั่งมีละ เอ้ายกแผ่นดินให้ปกครองเสียทีเดียว เป็นอย่างไรบ้าง โธ่! ถูกปกครองแผ่นดิน ผมไม่รู้เลยขอรับว่ามันจะเป็นอย่างนี้ ถ้ารู้อย่างนี้ละก็ไม่รับทีเดียว เดี๋ยวนี้มันขึ้นนั่งบนหลังราชสีห์แล้ว จะลงมันก็กัดตาย ก็จำเป็นต้องขี่มันไปอย่างนี้เอง กลัวก็กลัวมันเหมือนกัน เพราะฉะนั้นผู้ปกครองก็กลัวชีวิตเหมือนกับอยู่บนหลังราชสีห์ นั่นเหตุเป็นที่ตั้งของความทุกข์ทั้งนั้น ไม่ใช่เหตุเป็นที่ตั้งของความสุข เหตุเป็นที่ตั้งของความสุข ก็เหมือนพระสิทธารถราชกุมารทิ้งราชสมบัติแสวงหาพุทธการกธรรม พอได้พุทธการกธรรม ก็ได้เป็นพระพุทธเจ้า ก็ได้พบตัวยอดสุขทีเดียว นี่ท่านรอดไปอย่างนี้ ถึงซึ่งความไม่เบียดเบียน ถึงซึ่งความเป็นผู้ระวังในสัตว์ทั้งหลาย ถึงซึ่งความเป็นผู้ปราศจากความกำหนัดยินดี ถึงซึ่งผู้ก้าวล่วงซึ่งกามทั้งหลายไป เป็นผู้ถอนอัสมิมานะเสียได้ **เอตํ เว ปรมํ สุขํ** นี่แหละเว้ย เป็นสุขอย่างยิ่ง ความจริงเป็นอย่างนี้

เมื่อรู้จักหลักอันนี้แล้ว ก็จำไว้เป็นเนติแบบแผนสืบต่อไป ที่ได้ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีคลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติมา ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาก็พอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมิกถา โดยอรรถ–นิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๔๗. ธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ

๓๑ ตุลาคม ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

เย ธมฺมา เหตุปฺปฺพฺภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต
เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวํ วาที มหาสมโณ
อวิชฺชาทีหิ สมฺภูตา รูปญฺ จ เวทนา ตถา
อโถ สญฺญา จ สงฺขารา วิญฺญาณญฺจาติปญฺจิเม
อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺชนฺติ เอวํ หุตฺวา อภาวโต
เอวํ ธมฺมา อนิจฺจาถ ตาวกาลิกตาทิโต
เอตฺตกานมฺปิ ปาฐานํ อตฺถํ อญฺญาย สาธุกํ
ปฏิปชฺเชถ เมธาวี อโมฆํ ชีวิตํ ยถาติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา เริ่มต้นแต่ความย่อย่นธรรมเทศนาของพระบรมศาสดา พระองค์ได้รับสั่งด้วยพระองค์เองว่า **ธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ** ไม่มีเหตุแล้วธรรมก็เกิดไม่ได้ นั้นเป็นข้อใหญ่ใจความทางพระพุทธศาสนา ผู้มีปัญญาจะพึงได้สดับในบัดนี้ ตามวาระพระบาลีที่ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นว่า **เย ธมฺมา เหตุปฺปฺพฺภวา เตสํ เหตุํ ตถาคโต เตสญฺจโย นิโรโธ จ เอวํ วาที มหาสมโณ** ธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ พระตถาคตเจ้าทรงตรัสเหตุของธรรมเหล่านั้น และความดับเหตุของธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณเจ้าทรงตรัสอย่างนี้

นี่เนื้อความของพระบาลีแห่งพุทธภาษิต คลี่ความเป็นสยามภาษา อรรถาธิบายว่า คำว่าเหตุนั้น ในสังคหะแสดงไว้ ฝ่ายชั่วมีสาม ฝ่ายดีมีสาม ดังพระบาลีว่า **โลภเหตุ โทสเหตุ โมหเหตุ อโลภเหตุ อโทสเหตุ อโมหเหตุ** มีเหตุสามดังนี้ เพราะท่านแสดงหลักไว้ตามวาระพระบาลีที่ยกขึ้นไว้นะ ท่านแสดงหลัก ยกเบญจขันธ์ทั้ง ๕ มี อวิชชาเป็นปัจจัย วางหลักไว้ดังนี้ **อวิชฺชา ทีหิ สมฺภูตา รูปญฺจ เวทนา ตถา อโถ สญฺญา จ เวทนา วิญฺญาณญฺจาติปญฺจิเม** เบญจขันธ์ทั้ง ๕ เหล่านี้ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เกิดพร้อมแต่ปัจจัยทั้งหลายมี **อวิชชา** เป็นต้น เกิดอย่างไร เกิดแต่เหตุ เกิดพร้อมแต่ปัจจัยทั้งหลาย มีอวิชชาเป็นต้นดังในวาระพระบาลีที่ท่านวางเนติแบบแผนไว้ว่า **อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร**

อวิชฺชา ปจฺจยา สงฺขารา ดังนั้นเป็นต้น อวิชชาความรู้ไม่จริง มันก็กระวนกระวายนิ่งอยู่ไม่ได้ ความรนหาความรู้จริงนั่นแหละ มันก็เกิดเป็นสังขารขึ้น รู้ดีรู้ชั่ว รู้ไม่ดีไม่ชั่วเข้าไปว่า อวิชฺชา ปจฺจยา สงฺขารา อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร **สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ความรู้** เมื่อมีความรู้ขึ้นแล้ว **วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป** มันก็ไปยึดเอานามรูปเข้า **นามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดสฬายตนะ** มีนามรูปแล้วก็มีอายตนะเข้าประกอบ **อายตนะเป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ** เมื่อมีอายตนะเข้าแล้วก็รับผัสสะ **ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา** ความอยากได้ดิ้นรน กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา **ตัณหา** มีขึ้นแล้ว **เป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน** ความยึดถือ **อุปาทาน** มีขึ้นแล้ว **เป็นปัจจัยให้เกิดภพ** ก็ยึดถือภพต่อไป กามภพ รูปภพ อรูปภพ **ภพ เป็นปัจจัยให้เกิดชาติ** เมื่อได้ภพแล้ว ก็เกิดเป็นมนุษย์ก็ดี เป็นสัตว์เดียรัจฉานก็ดี สี่กำเนิด เกิดด้วยอัณฑชะ เกิดจากสังเสทชะ อุปปาติกะ เกิดด้วยชลาพุชะ สังเสทชะเหงื่อไคล อัณฑชะเกิดเป็นฟองไข่ ชลาพุชะเกิดด้วยน้ำพวกมนุษย์ อุปปาติกะลอยขึ้นบังเกิดอย่างพวกเทวดา สัตว์นรกนี่อุปปาติกะ นี้ที่เกิดขึ้นได้เช่นนี้ ก็เพราะอวิชชานั่นเอง ไม่ใช่อื่น ถ้าอวิชชาไม่มีแล้ว เกิดไม่ได้ **อวิชชา นะ เป็นเหตุด้วย แล้วเป็นปัจจัยด้วย** นี่เราท่านทั้งหลายเป็นหญิงเป็นชายเป็นคฤหัสถ์บรรพชิต เกิดมาได้อย่างนี้

ความเกิดอันนี้แหละเกิดแต่เหตุ ไม่ได้เกิดแต่อื่น ไม่ว่าสิ่งอันใดทั้งสิ้น ต้องมีเหตุเป็นแดนเกิดทั้งนั้น ถ้าไม่มีเหตุเกิดไม่ได้ นี่พระองค์ทรงรับรองไว้ตามวาระพระบาลีในเบื้องต้นนั้น

เมื่อเป็นเหตุเกิดขึ้นเช่นนี้ ท่านวางหลักไว้อีกว่า **อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺฌนฺติ** มีดับ มีเกิดดับ เกิดดับนี่เป็นตัวสำคัญ ไม่ใช่เกิดฝ่ายเดียว มีเกิดแล้วมีดับด้วย ความดับนั้น อวิชชาไม่ดับ สังขารก็ดับไม่ได้ สังขารไม่ดับ วิญญาณก็ดับไม่ได้ วิญญาณไม่ดับ นามรูปก็ดับไม่ได้ นามรูปไม่ดับ อายตนะก็ดับไม่ได้ อายตนะไม่ดับ ผัสสะก็ดับไม่ได้ ผัสสะไม่ดับ เวทนาก็ดับไม่ได้ เวทนาไม่ดับ ตัณหาก็ดับไม่ได้เหมือนกัน ตัณหาไม่ดับ อุปาทานก็ดับไม่ได้ อุปาทานไม่ดับ ภพก็ดับไม่ได้ ภพไม่ดับ ชาติก็ดับไม่ได้ ชาติเป็นตัวสำคัญ ไม่หมดชาติหมดภพ นี่เขาต้องดับกันอย่างนี้ เมื่อดับก็ดับเป็นลำดับไปอย่างนี้ ได้วางตำราไว้ว่า **อวิชฺชายเตฺว อเสสวิราคนิโรโธ สงฺขารนิโรธา** สังขารดับ วิญญาณดับกันเรื่อยไป จนกระทั่งถึงชาติโน่น ดับกันหมด ท่านจึงได้ยกบาลีว่า **อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺฌนฺติ** ย่อมเกิดย่อมดับดังนี้ **อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺฌนฺติ** เกิดดับ หมดทั้งสากลโลก เกิดดับเรื่องนี้พระปัญจวัคคีย์รับว่า ได้ฟังพระปฐมเทศนา ธรรมจักกัปปวัตตนสูตรของพระบรมศาสดา รับรองทีเดียวตามวาระพระบาลีว่า **อายสฺมโต อญฺญาโกณฺฑญฺญสฺส วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทิ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ**

นิโรธธมฺมํ นิโรธธมฺมนฺติ ว่า **วีรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ** ความเห็นธรรม ธมฺมจกฺขุํ ความเห็นอันปราศจากธุลีมลทิน ได้เกิดขึ้นแล้วแก่ผู้มีอายุชื่อว่า อัญญาโกณฑัญญะ เห็นอะไร เห็นเกิดดับนั่นเอง **ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ** สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดเสมอดับไปเสมอ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา สิ่งทั้งปวงนั้นดับไป **สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ** ดับไป ถ้าย่นลงไปแล้วก็มีเกิดดับ นี่ตรงกับ **อุปฺปชฺชนฺติ นิรุชฺฌนฺติ** เกิดดับอยู่อย่างนี้ เมื่อเกิดดับดังนี้แล้ว **เอวํ หุตฺวา อภาวโต เอเต ธมฺมา อนิจฺจาถ ตาวกาลิกตาทิโต** เมื่อเป็นอย่างนี้ ความเกิดและดับ ความดับ **หุตฺวา อภาวโต เอเต ธมฺมา อนิจฺจาถ** รูปธรรม นามธรรมเหล่านั้น ไม่เที่ยง เพราะความเกิดขึ้นแล้ว เพราะความมีแล้วหามีไม่ รูปธรรมนามธรรมเหล่านั้นไม่เที่ยง เพราะความมีแล้วหามีไม่ เพราะความเป็นเหมือนดังของขอยืม เหมือนเราท่านทั้งหลายบัดนี้ มีเกิดมีดับเรื่อยไป รูปธรรมนามธรรมที่ได้มานี้ มีแล้วหามีไม่ เพราะความเป็นดังของขอยืมเหมือนกันทุกคน ต้องขอยืมทั้งนั้น ผู้เทศน์นี่ก็ต้องคืนให้เขา เรา ๆ ทุกคนก็ต้องคืนทั้งนั้น ขอยืมเขามาใช้ ไม่ใช่ของตัวเลย ความเป็นจริงเป็นอย่างนี้

เมื่อรู้ความของมันเป็นอย่างนี้แล้ว ท่านจึงได้รับสั่งในคาถาเป็นลำดับไปว่า **สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ **เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** นี่เป็นหนทางหมดจดวิเศษ **ให้ปัญญาจรดลงตรงนี้นะว่า สังขารเราทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง** ถ้าจริงไม่เที่ยงอยู่แล้วละก็ ยึดด้วยความไม่เที่ยงนั้นไว้ อย่าให้หายไป ตรึกไว้เรื่อย สังขารทั้งปวงน่ะ ถ้ามันอยากจะโลดโผนละก็ สังขารของตัว ปุญญาภิสังขาร สังขารที่เป็นบุญ อปุญญาภิสังขาร สังขารที่เป็นบาป อเนญชาภิสังขาร สังขารที่ไม่หวั่นไหว **กายสังขาร** ลมหายใจเข้าออกปรนปรือกายให้เป็นอยู่ **วจีสังขาร** ความตรึกตรองที่จะพูด **จิตสังขาร** ความรู้สึกอยู่ในใจ เป็นจิตสังขาร สังขารทั้งหลายเหล่านี้ไม่เที่ยง ไม่เที่ยงจริง ๆ แล้วเอาจรดอยู่ที่ความไม่เที่ยง ตัวก็เป็นสังขารดุจเดียวกัน แบบเดียวกันหมด ปรากฏหมดทั้งสากลโลก ล้วนแต่อาศัยสังขารทั้งนั้น **เห็นจริงเช่นนี้แล้ว ก็จะเหนื่อยหน่ายในทุกข์ทีเดียว** พอเหนื่อยหน่ายในทุกข์ ก็รักษาความเหนื่อยหน่ายนั้นไว้ ไม่ให้หายไป ช่องนั้นแหละ **ทางนั้นแหละหมดจดวิเศษ** ระงับความทุกข์ได้แท้ ๆ

แล้วคาถาตามลำดับไปรับรองว่า **ปุนปฺปุนํ ปิพิตตฺตา อุปฺปาเทนวเยน จ เต ทุกขาว อนิจฺจา เย อตฺถสนฺตตฺตาทิโต** สังขตธรรมทั้งหลายเหล่าใดไม่เที่ยง เมื่อเห็นว่าไม่เที่ยงแล้ว **สังขารธรรมทั้งหลายเหล่านั้นเป็นทุกข์แท้** เพราะความที่ไม่เป็นไปตามอำนาจใครเลย อันความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป มีเบียดเบียนอยู่ร่ำไป และเป็นสภาพเร่าร้อน เป็นต้น ไม่

เยือกเย็น เป็นสภาพที่เร่าร้อน พระคาถาหลังรับสมอ้างอีกว่า **สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่า สังขารเป็นทุกข์ เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์** นี่เป็นวิสุทธิมรรค **หนทางหมดจดวิเศษ** นี่ให้เห็นว่าสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ อ้ายสิ่งที่ไม่เที่ยงนั้นแหละ เป็นทุกข์แท้ ๆ ไม่ใช่เป็นสุข ถ้าว่าเป็นสุขแล้วมันก็ต้องเที่ยง นี่มันไม่เป็นสุข มันจึงไม่เที่ยง เมื่อมันไม่เที่ยงแล้ว มันเป็นสุขได้อย่างไร มันก็เป็นทุกข์เท่านั้น

เมื่อรู้จักชัดเช่นนี้แล้ว **วเส อวตฺตนาเยว อตฺตวิปกฺขภาวโต สุญฺญตฺตสฺสามิกตฺตา จ เต อนตฺตาติ ญายเร** สังขารธรรมทั้งหลายเหล่านั้น **บัณฑิตรู้ว่าไม่ใช่ตัว ว่าเป็นอนัตตา** เพราะความเป็นสภาพไม่เป็นไปตามอำนาจเลย และเป็นปฏิปักษ์แก่ตัวเสียด้วย **อตฺตวิปกฺขภาวโต** เพราะเป็นปฏิปักษ์แก่ตน **สุญฺญตฺตสฺสามิกตฺตา จ** เป็นสภาพว่างเปล่าหมดทั้งสากล–โลก **เราก็ว่างเปล่า เขาว่างเปล่า** ว่างเปล่าหมดทั้งนั้น เอาอะไรมิได้ หาอะไรมิได้เลย โบราณต้นตระกูลเป็นอย่างไรหายไปหมด ว่างเปล่าไปหมด หาแต่คนเดียวก็ไม่ได้ ว่างเปล่าอย่างนี้ไม่มีเจ้าของ เอ้า ! ใครล่ะมาเป็นเจ้าของเบญจขันธ์ คนไหนเล่าเป็นเจ้าของเบญจขันธ์ ด้วยกันทั้งนั้น เป็นเจ้าของไม่ได้เลย ของตัวก็ต้องทิ้ง เอาไปไหนไม่ได้ ทิ้งทั้งนั้น ยืนยันว่าเหมือนของขอยืมเขาใช้ทั้งนั้น แล้วก็ต้องส่งคืนทั้งนั้น เอาไม่ได้ เอาอะไรไม่ได้ทั้งนั้น เมื่อรู้จักหลักจริงดังนี้ ให้ตรึกไว้ในใจ ท่านจึงได้ยืนยันเป็นตำรับตำราไว้ว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ**

เมื่อกี้พูดถึงขันธ์นะ พูดถึงสังขาร นี่มาพูดถึงธรรมเสียแล้ว **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา** เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่า ธรรมทั้งหลายมิใช่ตัว เอ้า มาเรื่องธรรมเสียแล้ว เมื่อกี้พูดสังขารอยู่ ธรรมทั้งหลายมิใช่ตัว เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ นี้เป็นมรรคาวิสุทธิ์ หรือวิสุทธิมรรค หนทางหมดจดวิเศษ

นี่ธรรมละ ธรรมทั้งหลายมิใช่ตัวหละ **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ** ธรรมทั้งปวงมิใช่ตัว นี่มันอื่นจากสังขารไป มันสังขารคนละอย่าง สังขารอันหนึ่ง ธรรมอันหนึ่ง ไม่ใช่อันเดียวกัน ธรรมทั้งหลายมิใช่ตัว ธรรมที่ทำให้เป็นตัวนะ ที่จะเป็นมนุษย์นี่ก็ต้องอาศัยมนุษยธรรม ที่จะเป็นกายมนุษย์ละเอียดนี่ก็อาศัยมนุษยธรรม ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ธรรมที่เป็นกายทิพย์ อาศัยทิพยธรรม เป็นกายทิพย์ละเอียด อาศัยทิพยธรรม ที่เป็นกายรูปพรหมก็อาศัยพรหม–ธรรม ที่เป็นกายรูปพรหมละเอียด ก็อาศัยธรรมละเอียด ธรรมที่ทำให้เป็นพรหม ที่เป็นอรูปพรหมก็อาศัยธรรมของอรูปพรหม คือ อรูปฌาน ถึงละเอียดก็เช่นเดียวกัน ธรรมนะเป็นอย่างไร สังขารเป็นอย่างไร ต่างกันหรือ ต่างกัน ไม่เหมือนกัน คนละอัน เขาเรียกว่าสังขารธรรมอย่างไรละ นั่นอนุโลม ความจริง คือ ธรรมน่ะไม่ใช่ตัว ธรรมนะไม่ใช่ตัว เราจะ

ค้นเข้าไปเท่าไรในตัวเรานี่แนะ ค้นเท่าไร ๆ ก็ไปพบดวงธรรม

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ อยู่กลางกายมนุษย์ใสนักทีเดียว ธรรมดวงนั้นแหละ เราได้มาด้วยกายวาจาใจบริสุทธิ์ ถ้าว่าไม่บริสุทธิ์แล้วไม่ได้ธรรมดวงนั้น ธรรมดวงนั้นเราเรียกว่าธรรมแท้

ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ก็ได้แบบเดียวกัน บริสุทธิ์ของมนุษย์ ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ละเอียด ดวงโตขึ้นไปกว่าธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์เท่าตัว ๒ เท่าฟองไข่แดงของไก่

ธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ ๓ เท่าฟองไข่แดงของไก่

ธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ๔ เท่าฟองไข่แดงของไก่

ธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมโตกว่าอีกเท่าหนึ่ง ๕ เท่าฟองไข่แดงของไก่

ธรรมที่ทำให้เป็นรูปพรหมละเอียด ก็โตขึ้นไปอีกเท่าหนึ่ง อย่างเดียวกัน เป็นดวงใสอย่างเดียวกัน ๖ เท่าฟองไข่แดงของไก่

ธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม โตขึ้นไปอีก ๗ เท่าฟองไข่แดงของไก่

ธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด โตขึ้นไปอีก ๘ เท่าฟองไข่แดงของไก่

นั่นดวงนั้นเป็นธรรม พระพุทธเจ้าพระอรหันต์ที่ได้สำเร็จ ท่านเดินในกลางดวงธรรมนี้ทั้งนั้น เดินด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ในกลางดวงธรรมนี่ทั้งนั้น ไม่เดินในกลางดวงธรรมนี้ สำเร็จไม่ได้ ไปถึงกายเป็นลำดับไปไม่ได้ ดวงธรรมนี้เป็นธรรมสำคัญ ท่านจึงได้ยืนยันว่า ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ไม่ใช่ตัว แต่ธรรมถึงไม่ใช่ตัว ก็ธรรมนั่นแหละทำให้เป็นตัว ตัวอยู่อาศัยธรรมนั่นแหละ ตัวก็ต้องอาศัยดวงธรรมนั้นแหละ จึงจะมาเกิดได้ ถ้าไม่อาศัยดวงธรรมนั้น มาเกิดไม่ได้ กายมนุษย์ ดวงธรรมนั้นได้ด้วยบริสุทธิ์ กายวาจา ตลอดถึงใจ เป็นอัพโภหาริกไปด้วย บริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ ได้ธรรมดวงนั้น ธรรมที่ทำให้เป็นเทวดาทั้งหยาบทั้งละเอียด ต้องเติมทาน ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญา ไปในความบริสุทธิ์กาย วาจา ใจ อีก มันก็ได้ธรรมที่ทำให้เป็นกายเทวดาเป็นลำดับไป ทั้งหยาบทั้งละเอียด ธรรมที่ทำให้เป็นพรหมละ ได้ด้วยรูปฌานทั้ง ๔ ได้สำเร็จรูปฌานแล้ว ให้สำเร็จธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ธรรมเป็นอรูปพรหมเล่า ทั้งหยาบทั้งละเอียด ก็ได้ด้วยอรูปฌาน อากาสานัญจายตนะ วิญญานัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญ–ญายตนฌาน นั่นแหละสำหรับเติมลงไป ในธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ในธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมอีก จึงจะได้ธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมขึ้น ทั้งหยาบทั้งละเอียดดังนี้

นี่แหละว่า ธรรมทั้งหลายมิใช่ตัว ไม่ใช่ตัวจริง ๆ ตัวอยู่ที่ไหนละ เออ ! ธรรมทั้ง

หลายนี่ไม่ใช่ตัว แล้วตัวไปอยู่ที่ไหนละ ตัวก็ง่าย ๆ กายมนุษย์นี่แหละเป็นตัว กายมนุษย์ละเอียดก็เป็นตัว แต่เป็นตัวฝันออกไป กายทิพย์ก็เป็นตัว กายทิพย์ละเอียด ที่กายทิพย์นอนฝันออกไปก็เป็นตัว กายรูปพรหมก็เป็นตัว กายรูปพรหมละเอียดก็เป็นตัว กายอรูปพรหมก็เป็นตัว **แต่ว่าตัวสมมุติ ไม่ใช่ตัววิมุตติ** ตัวสมมุติกันขึ้น เป็นตัวเข้าถึงกายธรรม กายธรรมก็เป็นตัว เข้าถึงกายธรรมละเอียด กายธรรมละเอียดก็เป็นตัวอีกนั่นแหละ เป็นชั้น ๆ ขึ้นไป นั่นเข้าถึงกายธรรม กายธรรมละเอียดก็เอาตัวที่เป็นโคตรภู **เข้าถึงกายธรรมพระโสดาพระโสดาละเอียด นั่นเป็นตัวแท้ ๆ** ตัวเป็นอริยะ เรียกว่า **อริยบุคคล** พระองค์ทรงรับรองแค่กายธรรมโคตรภูนี่ **ภควโต สาวกสงฺโฆ** พระสาวกของพระตถาคตของพระผู้มีพระภาค กายธรรมที่เป็นโสดา โสดาละเอียด สกทาคา สกทาคาละเอียด อนาคา อนาคาละเอียด อรหัต อรหัตละเอียด ทั้งมรรคทั้งผล นั่นเรียกว่า อริยบุคคล ๘ จำพวก นั้นเรียกว่า อริย–บุคคล

นี่แหละ **ภควโต สาวกสงฺโฆ** สาวกของเราตถาคต ท่านปรากฏในโลก แล้วท่านทั้งแสวงหาพวกนี้ ถ้าได้แล้วก็ต้องจัดเป็นพวกของท่านทีเดียว ถ้ายังไม่ถึงกระนั้นท่านลดลงมา ถ้าบุคคลผู้ใดได้ถึงกายธรรม กายธรรมละเอียดนั่นก็ ภควโต สาวกสงฺโฆ เหมือนกัน เรียกว่า พระพุทธชินสาวก ไม่ใช่อริยสาวก เป็นพระพุทธชินสาวก หรือปุถุชน ลดลงตามส่วนลงมาตามนั้น ประพฤติดี ถูกต้องร่องรอยที่จะเข้าถึงธรรมกาย ธรรมกายละเอียดขึ้นไป ไม่ได้เคลื่อนเลยทีเดียว ทางนั้นไม่คลาดเคลื่อน ท่านก็อนุโลมเข้าเป็นพุทธชินสาวกด้วยเหมือนกัน หรือจะผลักเสียเลยไม่ได้ ถ้าผลักเสียเลยละก็ ที่จะเป็นโคตรภู ธรรมกายละเอียดก็ไม่มีเหมือนกัน อาศัยความบริสุทธิ์ของพวกเราที่เป็นคฤหัสถ์บรรพชิต บริสุทธิ์จริง ๆ นั่นเป็นปุถุชนสาวกของพระบรมศาสดา นี่เป็นตำรับตำรา

บัดนี้ เราจะเป็นพระสาวกของพระศาสดาบ้าง ก็ต้องขาดจากใจนะ พิรุธจากกาย พิรุธจากวาจา ไม่ให้มีทีเดียว ให้บริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจจริง ๆ ด้วยใจของตนจะค้นลงไปสักเท่าไร ตัวเองจะค้นตัวเองลงไปเท่าไร หาความผิดทางกาย วาจา ใจไม่ได้ คนอื่นพิจารณาด้วยปัญญาสักเท่าหนึ่งเท่าใด ก็หาความผิดทางกาย วาจาไม่ได้ หรือท่านมี **ปุริสวิชชา** รู้วาระจิตของบุคคลผู้อื่น ให้พินิจพิจารณาค้นความพิรุธทางกาย วาจา ใจ ของบุคคลผู้บริสุทธิ์เช่นนั้นไม่ได้ นั่นเรียกว่า ปุถุชนสาวก **ถ้าว่าเข้าธรรมกายแล้ว เป็นโคตรภูทีเดียว ไม่ใช่ปุถุชน ไม่ใช่อริยะ ที่จะถึงอริยะต้องอาศัยโคตรภู แต่ว่ายังกลับเป็นปุถุชนได้** ยังกลับเป็นโลกีย์ชนได้ จึงได้ชื่อว่าโคตรภู ระหว่างปุถุชนกับพระอริยะต่อกัน ถ้าเข้าถึงโคตรภูแล้ว ที่จะเป็นโสดาก็เป็นไป ที่จะกลับมาเป็นปุถุชนก็กลับกลาย ที่จะเป็นโสดาก็ถึง

นั้นก่อน จึงจะเป็นไปได้

เมื่อรู้จักหลักอันนี้นี่แหละ ท่านจึงได้วางบาลีว่า ผู้ใดเห็นตามปัญญาว่า ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว เหมือนธรรมทั้งสิ้นไม่ใช่ตัว เมื่อนั้นย่อมเหนื่อยหน่ายในทุกข์ ไม่ใช่ตัวแล้วจะไปเพลินอะไรกับมันเล่า มันของยืมเขามาหลอก ๆ ลวง ๆ อยู่อย่างนี้ เพลินไม่สนุก ปล่อยมัน อ้ายที่ปล่อยไม่ได้ ก็เข้าใจว่าตัวเป็นของตัว จงปล่อยมัน เมื่อปล่อยแล้วนั่นแหละ หนทางหมดจดวิเศษ หนทางบริสุทธิ์ทีเดียว นั่นเป็นหนทางบริสุทธิ์แท้ ๆ **วิสุทฺธิ สพฺพเกลเสหิ วิสุทฺธิ อตฺถํ อญฺญาย สาธุกํ ปฏิปชฺเชถ** เมื่อหมดจดจากกิเลสทั้งหลายได้แล้ว **วิสุทฺธิ สพฺพเกลเสหิ โหติ ทุกฺเข นิพฺพุติ เจตโส โหติ สาสนติ นิพฺพานมีติมุจฺจเร** ความหมดจดความปลอดจากกิเลสทั้งหลายแล้ว ย่อมดับจากทุกข์ทั้งหลายเสียได้ **ทุกข์เหล่านั้นดับไปแล้ว จิตก็สงบ** หลุดไปจากทุกข์ทั้งหมด **นิพฺพานมีติ มุจฺจเร** นักปราชญ์กล่าวว่า เป็นความดับ คือ นิพพาน แต่ว่าความสงบนี่เป็นต้นของมรรคผลนิพพานทีเดียว ถ้าเข้าความหยุดความสงบไม่ได้ บรรลุมรรคผลไม่ได้ **ความหยุดความสงบเป็นเบื้องต้นมรรคผลนิพพานทีเดียว จะไปนิพพานได้ต้องไปทางนี้ มีทางเดียว** ทางสงบอันเดียวกันนี้แหละ ท่านจึงได้ยืนยันต่อไปว่า **นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ** สุขอื่นนอกจากหยุดจากนิ่งไม่มี หยุดนิ่งกันให้หมดทั้งสากลโลก ไม่เอาธุระ นั่นเป็นทางบริสุทธิ์ นั่นเป็นทางไปสู่มรรคผลนิพพานแท้ ๆ รู้แน่เช่นนี้แล้ว ย่อสั้นลงไป ท่านจึงได้ยืนยันว่า **เย จ โข สมฺมทกฺขาตา ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน เต ชนา ปรเมสฺสนฺติ มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ กณฺหํ ธมฺมํ วิปฺปหาย สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺฑิโต** ก็ชนเหล่าใดประพฤติตามธรรม ในธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวแล้ว ชนทั้งหลายเหล่านั้นจักถึงฝั่ง คือ **นิพพาน อันเป็นที่ตั้งอันล่วงเสียซึ่งวัฏฏะ อันเป็นที่ตั้งของมัจจุ ฝั่งที่ล่วงเสียซึ่งวัฏฏะ อันเป็นที่ตั้งของมัจจุสุดจะข้ามได้ คือ นิพพาน** นั่นเอง ชนทั้งหลายเหล่านั้น จักถึงซึ่งฝั่งอันล่วงเสีย**ซึ่งวัฏฏะ อันเป็นที่ตั้งแห่ง มัจจุ สุทุตฺตรํ** แสนยากที่จะข้ามได้ ในสากลโลกที่จะข้ามไปถึงฝั่งนิพพานนะ แสนยาก ไม่ใช่เป็นของง่ายเลย

พระพุทธเจ้าท่านสร้างบารมี ๔ อสงขัยแสนกัลป์ ๘ อสงขัยแสนกัลป์ ๑๖ อสงขัยแสนกัลป์ จึงจะข้ามวัฏฏสงสารได้ ถ้าคนข้ามได้บ้าง ก็แสนยากที่ข้ามได้ ท่านจึงได้วางตำราไว้เป็นเนติแบบแผนไปเป็นลำดับ ๆ ไปว่า **สทฺธาย จ สีเลน จ ยา ปวตฺตติ ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ สาตาทิ สีสี ลภตี อุปฺปาติกา อาทิยติ สารมิเทว อตฺตโน** แต่ว่าในท้ายพระคาถาบัณฑิตผู้มีปัญญาละธรรมดำเสีย ไม่ประพฤติเลยทีเดียว ยังธรรมขาวให้เจริญขึ้น เด็ดขาดลงไป เหมือนภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา พอบวชเป็นพระเป็นเณร ขาดจากใจความชั่วไม่ทำเลย ถ้าว่าชีวิตตายเป็นตายกัน ชีวิตจะดับดับไป ทำความดีร่ำไป นี่พวกละธรรมดำ

ประพฤติธรรมขาวแท้ ๆ

อุบาสกอุบาสิกาละ เมื่อจะเป็นอุบาสกอุบาสิกาดี ๆ แท้ ๆ นะ พอเริ่มเป็นอุบาสกอุบาสิกาก็ขาดจากใจ ความชั่วกายวาจาใจละเด็ดขาด ไม่ทำชีวิตดับ ๆ ไป เอาความบริสุทธิ์ใส่ลงไป เอาความบริสุทธิ์ใส่ได้ไปสวรรค์ ไม่ต้องทุกข์กับใคร แน่นอนใจทีเดียว นี้อย่างชนิดนี้ละธรรมดำเสีย ยังธรรมขาวให้เจริญขึ้น

นี่พระโพธิสัตว์เจ้าสร้างบารมีเป็นสองชาติดังนี้ ละธรรมดำจริง ๆ เจริญธรรมขาวจริง ๆ ไม่ยักเยื้องแปรผันไป เมื่อเป็นเช่นนี้ ตามวาระพระบาลีว่า คาถาข้างหลังรับรองไว้ **สทฺธาย จ สีเลน จ ยา ปวตฺติ ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ สาตาทิ สีสี ลภตี อุปฺปาติกา อาทิยติ สารมิเทว อตฺตโน** หญิงชายต้องแปลเป็น **เอาเสส** หญิงชายเหล่าใด เจริญด้วยศรัทธาความเชื่อมั่นในขันธสันดาน ละชั่วขาดแล้ว ไม่กลับกลอกแล้ว เหลือแต่ดีแล้วฝ่ายเดียวแล้ว เจริญด้วยศีล เจริญด้วยสุตตะ นี่ก็เป็นฝ่ายดี เจริญด้วยจาคะ เจริญด้วยปัญญา หญิงชายเหล่าใดที่เจริญในทางจิตด้วยศีล ด้วยจาคะ ด้วยสุตตะ ด้วยปัญญาแล้ว **สาตาทิ สีสี ลภตี อุปฺปาติกา** หญิงชายเช่นนั้น ชื่อว่าประพฤติเป็นปกติ หญิงชายเหล่านั้น ชื่อว่าประพฤติเป็นระเบียบเรียบร้อยดี มั่นในพระรัตนตรัยแท้ มั่นในพระรัตนตรัย **อาทิยติ สารมิเทว อตฺตโน** ได้ชื่อว่า ยึดแก่นสารของตนไว้ได้

ตรงนี้หลักต้องจำไว้ ยึดไว้ให้มั่นเชียว ไม่ให้คลาดเคลื่อนได้ **ชีรนฺติ เวยา ธนตฺถา สุจิติ วา อโถ สรีรญฺปิ สรํ อุปฺโปติ ปปญฺจธมฺโม สครํ อุเปติ ปุญฺญานิ กยิราถ สุขาวหานิ** ราชรถอันงดงามย่อมถึงซึ่งความเสื่อมทรามไป แม้สรีรร่างของเราท่านทั้งหลายนี้ละ สรีระร่างกายก็ย่อมเข้าถึงความทรุดโทรม ไม่ยักเยื้องแปรผันไปข้างไหน ทรุดโทรมหมดเหมือนกันหมดเป็นลำดับ ๆ ไป ย่อมเข้าถึงซึ่งความทรุดโทรม ธรรมของสัตตบุรุษ ย่อมหาเข้าถึงซึ่งความทรุดโทรมไม่ ดำรงคงที่อยู่ดังกล่าวมาแล้วนั้น เป็นธรรมของสัตตบุรุษ ไม่ถึงซึ่งความทรุดโทรม ไม่สลาย ไม่เสียหาย ไม่เข้าถึงซึ่งความทรุดโทรม

เมื่อรู้ชัดเช่นนี้ ควรกระทำเถิดซึ่งบุญ **ปุญฺญานิ กยิราถ** ควรกระทำเถิดซึ่งบุญทั้งหลาย **สุขาวหานิ** อันนำความสุขมาให้ เมื่อทำบุญทั้งหลายแล้ว นำความสุขมาให้ **อจฺเจนฺติ กาลา** กาลย่อมผ่านไป **ตรยนฺติ รตฺติโย** ราตรีก็ย่อมล่วงไป วันก็ผ่านไป **วโยคุณา อนุปุพฺพํ ชหนฺติ** กาลผ่านไป ราตรีย่อมล่วงไป ชั้นของวัยย่อมละลำดับไป ชั้นของวัยเป็นไฉน เด็กเล็ก ๆ ละลำดับเด็กเรื่อยมา เป็นคนโต ๆ เป็นลำดับมา หนุ่มสาวละเป็นลำดับมา แก่เฒ่าละเป็นลำดับมา อีกหน่อยก็หมด ละลำดับอย่างนี้มาเรื่อย เหมือนอย่างกาลเวลาล่วงไปไม่กลับมา กาลเวลานะ อดีตกาลปีที่ล่วงไปแล้ว ปัจจุบันกาลปีที่เป็นปัจจุบันนี้ อนาคตกาลปีที่จะมี

มาข้างหน้าผ่านไปหมด นี่แหละกาลผ่านไป วันเวลา วันนี้ผ่านไปบ้างแล้ว ผ่านไปแล้วเป็นอดีตที่กำลังปรากฏ ฟังเทศน์อยู่นี้เป็นปัจจุบัน วันที่จะมีมาข้างหน้าเป็นอนาคต นั่นแหละเรียกว่ากาลเวลาผ่านไป ๆ ราตรีล่วงไปวันหนึ่งคืนหนึ่งผ่านไป ไม่ถอยกลับมาเลย ชั้นของวัยเด็กเล็ก ๆ เป็นหนุ่มสาว เป็นแก่เป็นเฒ่า ก็ละลำดับเรื่อยไป ไม่ได้หยุดอยู่เลยสักนิด ไม่รอใครเลย เอ็งจะรออย่างไรก็ตามเถิด ข้าไม่รอเจ้า ความจริงเป็นอย่างนี้ ก็ต้องละลำดับไป **เอตํ ภยํ มรเณ เปกฺขมาโน** ผู้มีปัญญาเห็นเหตุนั้น เป็นภัยในความตายทีเดียว ไอ้กาลเวลาผ่านไป ราตรีล่วงไป ชั้นของวัยละลำดับไป นั่นเป็นภัยในความตายเทียวนะ ตัวตายทีเดียว ไม่ใช่ตัวอื่นละ เมื่อรู้ชัดเช่นนี้ เมื่อรู้ชัดจริงลงไปเช่นนี้แล้ว อย่ามุ่งอื่น มุ่งแต่บำเพ็ญการกุศลไป ที่จะนำความสุขมาให้แท้ ๆ ไม่ต้องไปสงสัย **เอตฺตกานมฺปิ ปาฐานํ อตฺถํ อญฺญาย สาธุกํ ปฏิปชฺเชถ เมธาวี อโมฆํ ชีวิตํ ยถาติ** ผู้มีปัญญาได้รู้เนื้อความของบาลีแม้เพียงเท่านี้ก็ดีแล้ว **สาธุกํ** ยังประโยชน์ให้สำเร็จ

ผู้มีปัญญารู้ความของบาลีเพียงเท่านี้ก็ดีแล้ว พึงปฏิบัติชีวิตของตนไม่ให้ไร้ประโยชน์ พึงปฏิบัติตามเป็นอยู่ของตนในวันหนึ่ง ๆ ให้มีประโยชน์อยู่ร่ำไป ไม่ให้ไร้ประโยชน์ ถ้าปล่อยความเป็นอยู่ของตนให้ไร้ประโยชน์ละก็ เป็นลูกศิษย์พญามาร เป็นบ่าวของพญามาร ไม่ใช่เป็นลูกศิษย์พระ บ่าวพระ เป็นลูกพญามาร เป็นบ่าวพญามาร พึงปฏิบัติชีวิตของตน **อโมฆํ** ไม่ให้ไร้ประโยชน์ ไม่ให้เปล่าประโยชน์ จากประโยชน์ทีเดียว ให้มีประโยชน์อยู่เสมอในความบริสุทธิ์ในธรรมที่ขาวอยู่เสมอไป ไม่ให้คลาดเคลื่อน นี่พระองค์ได้เตือนเราท่านทั้งหลาย แม้เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานไปแล้วตั้งนาน ก็ยังเตือนเราท่านทั้งหลายอยู่ชัด ๆ อย่างนี้ เราพึงปฏิบัติตามเถิด สมกับพบพระบรมศาสดา

ที่ได้ชี้แจงแสดงมาตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่อ้างธรรมปฏิบัติมาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุเต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมิกถาเพียงแค่เท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

บุคคลผู้หาได้ยากสามจำพวก

๑. การปรากฏขึ้นแห่งพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. การปรากฏขึ้นแห่งบุคคลผู้แสวงธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๓. บุคคลผู้มีความกตัญญู กตเวที

(องฺ ติก. ๒๐/๓๔๒)

๔๘. การแสดงศีล (สีลุทเทส)

๓ พฤศจิกายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)
สีลปริภาวิโต สมาธิมหปฺผโล โหติ มหานิสํโส
สมาธิปริภาวิตา ปญฺญามหปฺผลา โหติ มหานิสํสา
ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ
เสยฺยถีทํ กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวา
ตตฺถ อปฺปมาเทน สมฺปา เทตพฺพนฺติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงใน**สีลุทเทส** แสดงเรื่อง **ศีลเป็นเหตุ มีสมาธิเป็นอานิสงส์ สมาธิเป็นต้นเหตุ มีปัญญาเป็นอานิสงส์ ปัญญาเป็นต้นเหตุ อบรมจิตให้หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย** ในข้อนั้นท่านทั้งหลายพึงกระทำโดยความไม่ประมาทเถิดประเสริฐนัก ที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา สมเด็จพระบรมศาสดาทรงวางตำรับตำราไว้ เป็นแบบแผนแน่นหนา ทรงตรัสเทศนาโปรดเวไนยสรรพสัตว์อยู่ ๔๕ พรรษา เมื่อรวบรวมธรรมวินัยไตรปิฎกของพระบรมศาสดาแล้ว ก็คงเป็น ๓ คือ วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก ปรมัตถปิฎก เรื่องนี้พระเถรานุเถระ มีพระมหาอริยกัสสปเป็นประธาน ได้สังคายนาร้อยกรอง ทรงพระธรรมวินัยเป็นหลักฐาน เรียกว่าพระวินัย พระสูตร พระปรมัตถ์

พระวินัย จัดเป็น **ศีล** ศีลมากนัก เป็น **อปฺปริยนฺตปริสุทฺธิศีล** ศีลของพระภิกษุไม่มีที่สุดทีเดียว ศีลของอุบาสกอุบาสิกา มี ๕ มี ๘ มี ๑๐ ตามหน้าที่ สามเณรมี ๑๐

ส่วนพระสูตรก็ตรัสเทศนามากอีกเหมือนกัน เรียกว่า **สุตตันตปิฎก** ยกเป็นสุตตันต–ปิฎกนั้น ถึง ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ถ้าจะสรุปเข้าแล้ว ถ้าจะสรุปรวบรวมเข้า ก็เป็น **สมาธิ** สมาธิจัดเป็นภูมิไปมาก มีมากอีกเหมือนกัน แต่ว่า ว่าสั้น ๆ แล้วก็สมาธิ

พระปรมัตถปิฎก ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ถ้าย่นลงเป็นสั้น ๆ แล้ว ก็คือ **ปัญญา** ปัญญาก็แยกออกมากอีกเหมือนกัน

เพราะฉะนั้น **ศีล สมาธิ ปัญญา** นี่แหละ เป็นหลักเป็นประธานของพระพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติควรศึกษาเสียให้รู้ศีลชัด รู้ศีลแล้ว ให้รู้จักสมาธิชัด ให้รู้จักปัญญาเสียให้ชัด บัดนี้

จักแสดงให้จำไว้เป็นข้อปฏิบัติ ตามวาระพระบาลีที่ยกขึ้นไว้เป็นนิเขปกถา ว่า **สีลปริภาวิโต** ศีลเจริญขึ้นแล้ว **สมาธิมหปฺผโล** มีสมาธิเป็นอานิสงส์ **สมาธิปริภาวิตา** สมาธิเจริญขึ้นแล้ว **ปญฺญามหปฺผลา โหติ มหานิสํสา** มีปัญญาเป็นผลอานิสงส์ **ปญฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมุจฺจติ** ปัญญาเมื่อเจริญขึ้นแล้ว อบรมจิตให้หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย **เสยฺยถีทํ** อย่างไรเล่า นี้คือ **กามาสวะ** อาสวะทั้งหลายนั้นคือ **กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ** เป็นอาสวะ ๓ อาสวะมี ๔ ในระหว่างอวิชชาสวะนั้น หน้าอวิชชาสวะ มีทิฏฐาสวะอีก อาสวะมี ๔ แต่ท่านจัดไว้ในที่นี้ มี ๓ **ตตฺถ อปฺปมาเทน สมฺปาเทตพฺพํ** ท่านทั้งหลายในข้อนั้น ไม่ควรประมาท **อปฺปมาเทน สมฺปาเทตตฺพํ** คือยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด ประเสริฐนัก นี้เนื้อความของพระบาลี คลี่เป็นสยามภาษาได้ความเท่านี้

ต่อจากนี้จะอรรถาธิบายเป็นลำดับไปว่า ศีลนะ **สีลปริภาวิโต** ศีลเจริญขึ้นแล้วเป็นไฉน เจริญนั้นคืองอกขึ้นเจริญขึ้นแล้ว ศีลถ้าว่าปริยายหยาบ ๆ ก็คือ **ศีล ๕** เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักฉ้อ ประพฤติผิดในกาม พูดปด เสพสุรา **ศีล ๘** เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักฉ้อ ล่วงสัทธรรมประเวณี พูดปด เสพสุรา บริโภคอาหารในเวลาวิกาล ฟ้อนรำขับร้องดีดสีตีเป่าต่าง ๆ ทัดทรงประดับประดาร่างกาย เสียบดอกไม้ของหอม เครื่องลูบไล้ให้เกิดยั่วยวนใจต่าง ๆ เหล่านี้ นั่งนอนอาสนะอันสูงใหญ่ ไม่สมควร นี่เป็นศีล ๘ **ศีล ๑๐** เติม เว้นหยิบเงินและทอง รับเงินและทองไว้ นี่เป็นศีล ๑๐ นี่โดยปริยาย หากว่าขั้นเข้าถึงภายใน ถึงเจตนา ที่พระองค์ทรงรับสั่งว่า **เจตนาสีลํ ภิกฺขเว** ดูกรภิกษุทั้งหลาย เจตนาเป็นศีล เจตนาความคิดอ่านทางใจ คิดดีคิดชั่ว คิดไม่ดีไม่ชั่ว เรียกว่าเจตนาศีล ที่จะบริสุทธิ์ได้ก็เพราะอาศัยเจตนา เจตนามีภายในก่อนจึงรักษาศีลได้ ศีลแล้วแต่เจตนา เจตนาเป็นศีล ศีลความคิดอ่านทางใจ คำว่า **ใจ** นั้นคืออะไร **เห็นอย่างหนึ่ง จำอย่างหนึ่ง คิดอย่างหนึ่ง รู้อย่างหนึ่ง** เป็นจุดเดียวกันเขาเรียกว่าใจ เห็นอย่างหนึ่ง จำอย่างหนึ่ง คิดอย่างหนึ่ง รู้อย่างหนึ่ง รวมเข้าเป็นจุดเดียว เรียกว่าใจ ใจนั่นแหละที่เกิดของใจนั้นอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ที่ตั้งอยู่กลางใจมนุษย์นี้ สะดือทะลุหลัง ขึงด้ายกลุ่มเส้นตึง ขวาทะลุซ้าย ขึงด้ายกลุ่มเส้นตึงกลางสะดือเชียวนะ เจาะให้ทะลุตรงกัน ไม่ให้ค่อนล่างค่อนบนละ ไม่ให้ค่อนหน้าค่อนปลายนะ ขวาก็เจาะขวาทะลุซ้าย ไม่ค่อนหน้าค่อนปลายนะ ตรงดิ่งเชียว เอาด้ายร้อยเข้าเส้นหนึ่งข้างหน้าข้างหลัง ร้อยเข้าเส้นขึงตึง ตรงกลางเส้นด้ายจรดกัน ตรงนั้นเรียกว่า กลางกั๊กกลางกั๊กนั้นแหละ ถูกกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ถูกกลางดวงธรรมพอดีเชียว **กลางกั๊กนั้นแหละเป็นที่เกิดที่ดับ** ถ้ามนุษย์มาเกิดต้องเกิดตรงนั้น เวลาตายก็ต้องไปหยุดตรงนั้น หยุดกลางกั๊กนั้นแหละ เป็นที่เกิดที่ดับ ถ้ามนุษย์มาเกิด

ต้องเกิดตรงนั้น เวลาตายก็ต้องไปหยุดตรงนั้น หยุดกลางกั๊กนั้นจนตาย **เวลาหลับ ใจก็ต้องไปหยุดตรงนั้น จึงหลับ** หลับตรงไหนก็ตื่นตรงนั้น เกิดตรงไหนก็ตายตรงนั้น ให้รู้จักที่เกิดที่ตาย ให้รู้จักที่หลับที่ตื่น เกิดดับหลับตื่น ๆ ให้รู้จักหลักอย่างนี้

นี่แหละรู้จักอย่างนี้ ก็จะรู้จักศีล จะรู้จักศีลจริง ๆ **ศีลภายใน ไม่ใช่ศีลข้างนอก ศีลโดยทางปฏิบัติ ไม่ใช่ศีลโดยทางปริยัติ**

เมื่อใจไปหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้น ให้ถูกส่วนเข้า พอถูกส่วนเข้าเท่านั้น เห็นดวงใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ผุดขึ้นมา ใจก็ไปติดอยู่กลาง **ดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** ที่ดวงใสนั้น **ดวงใสนั้นแหละ** เรียกว่า **เอกายนมรรค** ก็เรียก **เป็นหนทางไปชั้นเอก** ไม่มีทางไปอื่นดีกว่านั้นอีกต่อไป เรียกว่า เอกายนมรรค อีกนัยหนึ่งท่านเรียกว่า **ปฐมมรรค หนทางเบื้องต้นมรรคผลนิพพาน** ผู้ที่จะไปสู่มรรคผลนิพพานก็ไปกลางดวงนั้น ไปหยุดอยู่กลางดวงนั้น นี่หนทางเบื้องต้นมรรคผลนิพพาน อีกนัยหนึ่งท่านเรียกว่า **ดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** ธัมมานุปัสสนานะ แปลว่า ดำเนินไปตามทางของพระอริยเจ้าพระอรหันต์ เหมือนกันทุกองค์ ทั้งอดีต ปัจจุบัน อนาคต ยืนยันเหมือนกันหมดไปทางเดียวกัน ใจหยุดอยู่กลางดวงนั้น พอหยุดอยู่กลางดวงนั้น พอถูกส่วนเข้าเท่านั้นแหละ กลางดวงนั่นเองจะเห็น **ดวงศีล** ดวงเท่ากันนั่น ดวงศีลเห็นเข้าแล้ว เมื่อเห็นดวงศีลแล้วก็ได้การหละ ถูกทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์หละ ดวงเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ใสบริสุทธิ์สนิท ดุจกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า ใสเทียว นั่นไปเห็นนั่นนะ ถ้าเห็นเข้าเท่านั้นใจก็ติดอยู่กลางดวงศีลนั้น กลางดวงศีลนั่น หยุดอยู่กลางดวงศีล พอถูกส่วนเข้าเท่านั้นแหละ หยุดในหยุดหนักเข้า ๆ เมื่อถึงดวงศีลแล้ว ดวงศีลเป็นเหตุจะเข้าถึงดวงสมาธิเท่ากัน ๆ แบบเดียวกัน ดวงเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน นั่นเรียกว่า **ดวงสมาธิ** หยุดอยู่กลางดวงสมาธินั่นเหมือนกัน พอถูกส่วนเข้าเท่านั้นแหละ เข้าถึง **ดวงปัญญา** ดวงเท่า ๆ กันเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เหมือนกัน แต่ว่าตามตำราพระพุทธศาสนามีเบื้องต้น ถ้ามีดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เบื้องปลายของดวงศีล สมาธิ ปัญญา มีดวงวิมุตติ วิมุตติญาณ–ทัสสนะ มีหนทางเบื้องต้นเบื้องปลายอีก หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงปัญญานั่นแหละ ถูกส่วนเข้าเห็น **ดวงวิมุตติ** ดวงเท่ากัน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตตินั่นแหละ ถูกส่วนเข้า เห็น **ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** ดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั่น หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะก็ไปเห็น **กายมนุษย์ละเอียด** ที่นอนฝันออกไป เอ๊! นี่แปลกจริง ไอ้กายนี้เราไม่เคยเห็นเลยเวลาฝัน เลิกจากฝันมันมัว ๆ ไม่รู้อยู่ที่ไหน พอเข้ามาในทางกลางศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะเข้า เอ๊! เจ้ากายมนุษย์ละเอียดนี่อยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนี่เอง

ดวงเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ อ้ายกายมนุษย์ละเอียดอยู่ในนั้นเอง ถ้าว่ากายใหญ่ประมาณ ๘ ศอก กายนั้น กายละเอียดนั่นแหละ ประมาณ ๘ ศอก แต่ว่าลดส่วนเข้ามาเท่ากับกายมนุษย์ นี่ก็ไอ้กายที่นอนฝันออกไป มันก็เท่า ๆ ตัวเรานี่แหละ หญิงก็เท่า ๆ กัน ชายก็เท่า ๆ กัน แต่ว่าตามส่วนของมันสูง ๘ ศอก กายละเอียดนั้น นั่นไปเห็นกายละเอียดเข้าแล้ว อยู่ในกลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนี่เอง ที่เข้าถึงกายละเอียด

ทำไมจึงเข้ามาถึงเล่า เดินถูกทางเข้า ปฏิบัติถูกต้องร่องรอยทางพระพุทธศาสนาเข้าก็ไปเห็นกายมนุษย์ละเอียด เอาละเห็นกายมนุษย์ละเอียดแล้ว ก็สนุกหละเรา เออ ! ข้าไม่เคยเห็นเลย เจ้าเป็นคนเจ้าหน้าที่ฝัน ลองฝันให้ดูสักเรื่องซิ เอาเรื่องเชียงใหม่กันเชียวนะ กระพริบตาเดียว เอาดอยสุเทพมาเล่าให้ฟังแล้ว ไปเชียงใหม่มาแล้ว กระพริบตาเดียว นั่นแน่ ฝันเร็วขนาดนั้นแน่ะ เอ้า! ฝันในเรื่องภาคใต้ นครศรีธรรมราช กระพริบตาเดียว ไปเอาเรื่องนครศรีธรรมราชมาให้ฟังแล้ว เรื่องพระเจดีย์ใหญ่ เอ้า! ฝันไปจังหวัดนครพนมซิ กระพริบตาเดียวเอาเรื่องพระธาตุพนมมาเล่าให้ฟังแล้ว ฝันได้อย่างนี้ นั่งเฉยอยู่นั่นแหละ เอ้า! ฝันถึงเรื่องเมืองเพชรเข้าซิ กระพริบตาเดียว เอาเรื่องเขาวังมาเล่าให้ฟังแล้ว พระเจ้าแผ่นดินแกอยากเป็นเทวดาทั้งเป็นมนุษย์นี่ จะพาพระมเหสีของแกขึ้นไปโน้นบนยอดเขาวังโน้น ไปตั้งวังอยู่โน้น อยู่บนยอดเขาโน้น แกนึกว่าแกเป็นเทวดาแล้วทีเดียว ได้รับความสุข นั่นเอาเรื่องเขาวังมาเล่าให้ฟังแล้ว นี่กายที่ฝัน ๆ ได้อย่างนี้ ฝันได้ทั้งที่กำลังตื่น ๆ หนา ไม่ต้องหลับหนา ฝันได้จริงจังอย่างนี้

อย่างขนาดวัดปากน้ำเขาฝันได้ ๑๕๐ กว่าคน ทั้งภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา เขาฝันได้ นี่เพราะเหตุอะไรเขาจึงฝันได้อย่างนี้ **สีลปริภาวิโต** เขาทำศีลให้เป็นขึ้น **สมาธิ-มหปฺผโล** เขาทำสมาธิให้เป็นขึ้น **ปญฺญาปริภาวิตา** เขาทำปัญญาให้เป็นขึ้น แล้วเข้าถึงวิมุตติวิมุตติญาณทัสสนะ เห็นกายมนุษย์ละเอียดที่นอนฝันออกไป เขาทำได้อย่างนี้ เป็นอย่างนี้จริง ๆ ในทางปฏิบัติ ไม่ใช่ลวงไม่ใช่หลอกเล่น เป็นอย่างนี้จริง ถ้าพวกปฏิบัติไม่เป็นอย่างนี้ ร่องรอยพระพุทธศาสนารู้จักได้ยากจริง ไม่ใช่ของง่ายเลย จะไม่เห็นศีล สมาธิ ปัญญาเลยทีเดียว จะไม่เห็นดวงศีล สมาธิ ปัญญาเลยทีเดียว

ดวงศีลนั้น ตัววินัยปิฎกแท้ ๆ กลั่นจากวินัยปิฎกมากน้อยเท่าไร มารวมเป็นดวงศีลดวงเดียว ส่วนสมาธินั้น กลั่นมาจากสุตตันตปิฎก มากน้อยเท่าใดมารวมอยู่ในสมาธิดวงเดียว ตัวปัญญานั้น ปรมัตถปิฎกมากน้อยเท่าใด ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ สรุปเข้าในดวงปัญญานั้นดวงเดียว ในดวงนั้นทั้งนั้น อยู่ในนั้น **ก็อยู่ในกลางดวงธรรมกายมนุษย์** ใสบริสุทธิ์เท่าฟองไข่แดงของไก่ เดินในนั้นหนา เดินในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์

ไม่ใช่เดินเลอะ ๆ เทอะ ๆ เหลว ๆ ไหล ๆ เดินในทางไปเกิดมาเกิดของมนุษย์ทีเดียว ไม่ใช่เดินทางอื่น เลอะเทอะไป เมื่อรู้จักหลัก เข้าใจเสียอย่างนี้ชัดแล้วก็ต่อไป อีกสักเท่าไรชั้นก็เดินอย่างเดียวกันอย่างนี้

เดี๋ยวจะแสดงลึกลงไปกว่านี่นะ ตั้งใจฟังเอาแค่นี้ก่อน นี่ตามศีล สมาธิ ปัญญา แล้วก็เติมธัมมานุปัสสนาในเบื้องต้น และเบื้องปลายดวงวิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ตำราเขามีอย่างนั้นจริง ๆ คำในปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย สุตตนิบาตปิฎก ยกข้อสำคัญขึ้นแสดงว่า ธรรมะของพระพุทธเจ้ามี ๕ ประการ มี ๕ นั้น คืออะไร คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุต–ติญาณทัสสนะ

ตามตำราท่านวางไว้ว่า **ทสหํเคหิ สมนนาคโต อรหา วิมุจฺจตีติ** ผู้ใดมาตามพร้อมแล้วด้วยองค์ ๑๐ ผู้นั้นเป็นพระอรหันต์ องค์นั้นคืออะไร **สัมมาทิฏฐิ ๑ สัมมาสังกัปโป ๒ สัมมาวาจา ๓ สัมมากัมมันโต ๔ สัมมาวายาโม ๕ สัมมาอาชีโว ๖ สัมมาสติ ๗ สัมมาสมาธิ ๘** มี ๘ แล้ว **สัมมาญาณ ๙ สัมมาวิมุตติ ๑๐** แล้วมีองค์ ๑๐ อย่างนี้

องค์ ๘ นั้นย่นลงเป็นองค์ ๓ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป นี่ย่นเข้าเป็น **ปัญญา** สัมมา–วาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว ย่นลงเป็น **ศีล** สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ย่นลงเป็น **สมาธิ** รวมเป็น ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ ถ้าได้ ๓ แล้ว เติม **สัมมาญาณ ๔ สัมมา-วิมุตติ** เป็น ๕

นี่แหละผู้ใดมาตามพร้อมด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล้ว ผู้นั้นจะพบหลักฐานของพระพุทธศาสนาอย่างแน่ นี่อาศัยดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ได้เห็นดวงศีล ดวงสมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ หลักนี้เป็นสำคัญนัก ต้องเข้าถึงหลักนี้ให้ได้ หญิงก็ดี ชายก็ดี คฤหัสถ์ บรรพชิตไม่ว่า ถ้าเข้าถึงหลักนี้ไม่ได้ จะไม่ถึงพระพุทธศาสนา จะบวชเป็นพระเป็นเณร เป็นอุบาสกอุบาสิกาก็อย่างนั้นแหละ ไม่มีรสมีชาติอะไร จะไว้ใจยังไม่ได้ ๆ แน่นอน ถ้าเพลี่ยงพล้ำแล้ว จะพาลไปถึงอื่นร่ำไป แต่เพียงว่าต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์เท่านั้นแหละ ถึงไหว้แล้วเอาเข้าแล้ว ถึงเขาใหญ่ ๆ ศักดิ์สิทธิ์ ถึงไหว้แล้ว เอาเข้าแล้ว ไหว้ภูเขาให้อีกแล้ว ไหว้ต้นไม้ไหว้ภูเขา ไปถึงไอ้ป่าใหญ่ ๆ เข้าดงใหญ่ ๆ เข้ามีพวกผีดุ ผีร้ายหนัก พอไปเข้าก็ไหว้ก็บูชากัน เอาเข้าแล้ว ไปไหว้ไปบูชากันอีกแล้ว นั่นเลอะแล้ว ถือพุทธศาสนา ถือธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ถือศีล สมาธิ ปัญญา ไม่แน่นแล้วหละ เลอะเลือนเหลวไหล เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ก็เพราะเหตุไรจึงเป็นเช่นนั้นละ เข้าร่องรอยพุทธศาสนาไม่ถูก จับหลักพุทธศาสนาไม่ได้ ตัวจริงของพระพุทธศาสนา วางไม่ถูกไม่ต้องอะไร เดี๋ยวจะแสดงให้ฟังว่ามันลึกซึ้งอย่างนี้ ทางพระพุทธศาสนาไม่ใช่เป็นของผิวเผิน ผู้เทศน์นี้เอง บวชด้วยเรียนด้วย เป็นครูสอนด้วย

๑๒ พรรษาโน้นแน่ะ จึงจะรู้จักพระพุทธศาสนาชัด ว่า อ้อ! พระพุทธศาสนานี่เป็นอย่างนี้เอง คือ พระพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะนี้เอง ที่จะเข้าถึงพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ ไม่ใช่เป็นของง่าย เข้าไปถึงยากนักลำบากนัก ต้องเข้าไปอย่างนี้แหละ

พอเข้าไปถึง **กายมนุษย์ละเอียด** ละก็ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด พอถูกส่วนเข้า ก็ถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึงกาย **กายทิพย์** ทีเดียว

ใจกายทิพย์หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ แบบเดียวกัน เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึง **กายทิพย์ละเอียด**

ใจกายทิพย์ละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด พอถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติ–ญาณทัสสนะ เข้าถึง **กายรูปพรหม**

ในกายที่ห้า ใจกายรูปพรหมหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม พอถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึง **กายรูปพรหมละเอียด**

ใจกายรูปพรหมละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้า ถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ แบบเดียวกัน เข้าถึง **กายอรูปพรหม**

ใจกายอรูปพรหมหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำเป็นกายอรูปพรหม ถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ แบบเดียวกัน เข้าถึง **กายอรูปพรหมละเอียด**

ใจกายอรูปพรหมละเอียด หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียดอีก พอถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึง **กายธรรม** พอเข้าถึงกายธรรมเท่านั้นแหละ รูปของพระพุทธ–ปฏิมากร เกตุดอกบัวตูม ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า งดงามนัก จะปั้นทำให้เหมือนที่เขาปั้นไว้ในโบสถ์ ในวิหารการเปรียญ นี่ก็เพราะธรรมกายนี่แหละ รูปธรรมกาย รูป **พุทธ-รัตนะ** นี่แหละ

ใจของพุทธรัตนะ หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพุทธรัตนะ ใหญ่วัดเส้นผ่าศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย หน้าตักกว้างแค่ไหน ๆ ๓ วา ๔ วา อย่างไรก็เท่ากัน

วัดเส้นผ่าศูนย์กลางเท่าหน้าตักธรรมกาย กลมรอบตัว อยู่กลางกาย กลางองค์พุทธรัตนะนั้น ใจพุทธรัตนะหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพุทธรัตนะ พอถูกส่วนเข้า เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงเท่ากันกับดวงพุทธรัตนะนั้น เข้าถึงดวงศีลก็เท่ากัน ถึงดวงสมาธิก็เท่ากัน ดวงปัญญาก็เท่ากัน ดวงวิมุตติก็เท่ากัน ดวงวิมุตติญาณทัสสนะก็เท่ากัน กลมรอบตัวเท่ากัน ๖ ดวงด้วยกัน เข้าถึง **กายธรรมละเอียด** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม ใสเหมือนกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้าหนักเข้า นั้นเรียกว่า **ธรรมกายละเอียด** พุทธรัตนะตอนต้น เรียกว่าเป็นพุทธรัตนะ เป็นพระพุทธเจ้า **ธรรมรัตนะ** ดวงใส วัดเส้นผ่าศูนย์กลางเท่าหน้าตัก ดวงธรรมนั้น เรียกว่า **ธรรมรัตนะ** เรียกว่า **ธรรมเจ้า** ทีเดียว เฉพาะกายละเอียดอยู่ในดวงธรรมรัตนะนั่น เรียกว่า **พระสงฆเจ้า**

คำว่า **พุทฺโธ** เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นจากพุทธรัตนะ คำว่า **ธมฺโม** เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นจากธรรมรัตนะ คำว่า **สงฺโฆ** นั่นเป็นเนมิตกนาม เกิดขึ้นจากสังฆรัตนะ เป็นต้นยืนให้เห็นของจริงเข้า **เห็นความเกิด เหตุให้เกิด ความดับ เหตุให้ดับ** เข้าจริง เห็นจริงเข้า เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นกับพุทธรัตนะว่า **พุทโธ** ธรรมรัตนะ นั่นเอง

ธรรมรัตนะ ดวงนั้นแหละ เมื่อสัตว์เข้าไปถึงแล้ว ทรงผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ถึงได้เป็นเนมิตกนามเกิดขึ้นว่า **ธมฺโม** แล้วทรงจัดผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว

สังฆรัตนะ รักษาธรรมรัตนะนั้นไว้ไม่หายไป ให้อยู่ในดวงธรรมรัตนะนั้น ปฏิบัติในดวงธรรมรัตนะนั้นไม่ให้สูญหายไป ธรรมรัตนะนั่น เป็นบ้านเป็นเรือนให้อยู่ทีเดียว อยู่ของสังฆรัตนะทีเดียว ทิ้งไม่ได้ ห่างไม่ได้ มีที่อยู่เมื่อรักษาธรรมรัตนะไว้ได้เช่นนั้น จึงได้เกิดเป็นเนมิตกนามยืนยันว่า **สงฺโฆ** แปลตามภาษาบาลีว่า **ธมฺโม สงฺเฆน ปริภาวิโต** ธรรมอันพระสงฆ์ทรงไว้ คือสังฆรัตนะนั้นแหละ ทรงรักษาไว้เป็นเนมิตกนามว่า สงฺโฆ

พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ นี่แหละเป็นตัวจริงหละ แต่ว่าเป็นตัวจริงนี้ยังไม่ถึงอริยบุคคล เป็น **โคตรภู** บุคคล พ้นจากปุถุชนไป เข้าถึงความเป็นโคตรภูบุคคล ถ้าว่ายังไม่ขาดจากโคตรภูบุคคล ยังไม่เข้าถึงอริยภูมิ ยังเป็นโคตรภูสาวกอยู่ หรือยังเป็นปุถุชนสาวกอยู่ นี้สาวกของพระพุทธเจ้ามีขีดแค่นี้ ถ้าเข้าถึง พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ดังนี้แล้ว ก็ว่า **ภควโต สาวกสงฺโฆ** เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค แต่ว่าชั้นสาวกชั้นเป็นโคตรภูนี้ ได้ชื่อว่าเป็นปุถุชนสาวก ไม่ใช่อริยสาวก

ที่นี้จะเข้าถึงอริยสาวกต่อไป โคตรภูนั่นเองธรรมกาย ธรรมกายละเอียด พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะนั้นแหละ ปฏิบัติถูกส่วนเข้า ใจธรรมกายหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียด ถูกส่วนเข้า ก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวง

ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ วา เท่ากับดวงธรรม–รัตนะ ธรรมกายละเอียดเท่า ๆ กัน เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว ก็เข้าถึงดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถึงดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เข้าถึง **ธรรมกายพระโสดา** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูม

ใจธรรมกายพระโสดา หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระโสดา วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ วา กลมรอบตัว ถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งตรงกลางนั่น ก็ถึง **ธรรมกายพระโสดาละเอียด** ธรรมกายพระโสดา ธรรมกายพระโสดาละเอียดอย่างเดียวกัน นั่นเป็นพระโสดาแล้ว พอเป็นพระโสดาเท่านั้นแหละ เป็นอริยทีเดียว **อริโย สงฺฆิโก** ทีเดียว เป็น **พระอริยบุคคล** นี่แหละเป็นพระอริยบุคคลในสาวกพระพุทธศาสนา

ใจธรรมกายพระโสดาละเอียด หยุดนิ่งอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาละเอียด ถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดนิ่งตรงกลางนั่น ก็ถึง **ธรรมกายพระสกทาคา** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้นไป นี่ **ธรรมกายพระสกทาคา**

ดำเนินไปในแบบเดิมอีก ก็จะถึง **ธรรมกายพระสกทาคาละเอียด ธรรมกายพระอนาคา ธรรมกายพระอนาคาละเอียด ธรรมกายพระอรหัต ธรรมกายพระอรหัตละเอียด**

นี่ต่อจากธรรมกายโคตรภูขึ้นมาอีก ๔ คู่ รวมเป็นพระอริยบุคคล ๘ พระองค์ นี่ยกเป็นวาระพระบาลีว่า **อฏฺฐปุริสปุคฺคลา** จัดเป็นปุริสบุคคล ๘ จัดเป็นบุคคล ๘ หรือจัดเป็น ๔ คู่ คือ **พระโสดาปัตติมรรค พระโสดาปัตติผล พระสกทาคามิมรรค พระสกทาคามิผล หยาบ** นั้นเป็น **มรรค** ส่วน **ละเอียด** นั้นเป็น **ผล พระอนาคามิมรรค พระอนาคามิผล พระอรหัตมรรค พระอรหัตผล** รวมเป็นพระอริยบุคคล ๘ จำพวก **หยาบ** เป็น **มรรค ละเอียด** เป็น **ผล** พระอริยบุคคล ๘ นี้ เรียกว่า **ภควโต สาวกสงฺโฆ** เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยประการฉะนี้

ท่านเหล่านี้ที่มาเป็นได้เช่นนี้เพราะหลุดจากอาสวะได้ต้องไปสูง ส่วนโสดา โสดาละเอียดยังไม่หลุดจากอาสวะ หลุดแต่เพียง **สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลพตปรามาส** เท่านั้น ส่วนพระสกทาคา พอหลุดจากกามราคะหยาบ อย่างหยาบเท่านั้น ส่วนพระอนาคาหลุดจากกามราคะอย่างละเอียด ยังติดอยู่ **รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา** สัญโยชน์เบื้องบนอีก ๕ รูปราคะ กำหนัดยินดีในรูปฌาน อรูปราคะ กำหนัดยินดีในอรูปฌาน มานะ ยกเนื้อยอตัวยังมีอยู่ อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญยังมีอยู่ แต่พยายามให้ไปถึงพระอรหัต

ตัดกิเลสเป็นสมุจเฉทปหาน ยังมีกิเลสหมกมุ่นอยู่ในสันดานเรียกว่า สัญโยชน์เบื้องบน รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา แล้วก็เข้าไปถึงพระอรหัต พระอรหัตละเอียดเป็นลำดับไป พอถึงพระอรหัตเท่านั้น **วิราโค เตสํ อคฺคมกฺขายติ** เป็นผู้ประเสริฐ **หลุดจากสราคธาตุ สราคธรรม** หลุดจากสราคธาตุสราคธรรมทีเดียว **เข้าถึงวิราคธาตุ วิราคธรรม** ทีเดียว เป็นพระอรหัต หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัว เมื่อเข้าถึงดังนี้แล้ว ก็จะได้ชื่อว่าพ้นจากอาสวะแล้ว กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ถ้าพูดอาสวะก็มี ๓

วันนี้ตั้งใจจะแสดงพระธรรมเทศนาถึงเรื่องอาสวะเหล่านี้ ที่แสดงมานี้เป็นเนื้อความท้าวเรื่องนะ ก็เปลืองเวลาอยู่เหมือนกัน จะแสดงถึงเรื่องอาสวะ **อวิชชาสวะ** ตั้งใจจะแสดงอย่างนี้ **กามาสวะ** กามก็มีอาสวะเหมือนกัน ตัดออกเป็นสองบท กามอย่างหนึ่ง อาสวะอย่างหนึ่ง กามกับอาสวะ **ภวาสวะ** ตัดออกเป็นภวอันหนึ่ง แต่ว่าภวนั่นตัดเป็นภพ อาสวะอีกอันหนึ่ง ภพกับอาสวะติดกันอยู่ แสดงอาสวะทั้ง ๔ ทีเดียว **ทิฏฐาสวะ** ความเห็นผิด ทิฏฐิอันนั้นแปลว่า เห็นผิด อาสวะมีอันหนึ่งอีกเหมือนกัน อาสวะในความเห็นผิด อวิชชาสวะ อวิชชาบทหนึ่ง อาสวะอีกบทหนึ่ง มันติดกันได้อย่างนี้ นี่ถ้าไม่ได้เรียนบาลีก็ไม่เข้าใจ เนื้อความเหล่านี้ก็เป็นอย่างเดียวกัน

อาสวะ นะเรายังไม่เคยได้ยินได้ฟังนัก ยังไม่เคยได้ยิน แต่สิ่งอื่นนะเคยได้ยินได้ฟังกัน แต่ส่วนอวิชชานะ เคยได้ยินได้ฟังมาก จะแปลกันลงไปจริง ๆ ว่ากระไร กามนะ กามก็ไม่ใช่ตัวอะไร ตัว **พัสดุกาม กิเลสกาม** นั่นเอง พัสดุกามนั่นอะไร **รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ** คือรสสัมผัสนั่นซิ คือ ตัวพัสดุกาม รูปที่ชอบใจ เสียงที่ชอบใจ กลิ่นที่ชอบใจ รสที่ชอบใจ สัมผัสที่ชอบใจ นั่นแหละ นั่นแหละเขาเรียกว่ากาม เขาเรียกว่าพัสดุกาม ก็กิเลสกามละ ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสเหล่านั้นแหละ ยินดีในเสียง ยินดีในกลิ่น ยินดีในรส ยินดีในสัมผัส แกะไม่ออก ถอนไม่ออก ก็เหมือนพวกเราอย่างนี้แหละ ครองเรือนกันโต่ไปตามกันนั่นแหละ แกะไม่ออก ถอนไม่ออก พยายามฆ่ามันทุกวันทุกคืนเหมือนกันแหละ ฆ่าจนแก่คล่ำไปตามกัน นั่นแหละ ไม่ตายซักที ไม่เลิกติดในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นซักที แก้ไม่หลุด แกะไม่หลุด พาให้ภิกษุสามเณรบวชเป็นสมภาร ติดอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่น ถึงหลุดหมดไปแล้วก็ตามเถอะ เป็นนักบวชก็ช่าง ไอ้ใจไปเจอะกับรูป เสียง กลิ่น รส นั่น ถอยไม่ออกอีกเหมือนกัน ถอนไม่ออกอีกเหมือนกัน หนักเข้าถึงกับเตรียมเครื่องมือ ได้เงินได้ทองเก็บไว้ เก็บไว้ นี่พอสินสอดแล้วนี่ พอปลูกเรือนหอแล้ว อายุ ๔๐-๕๐ สึกหัวโด่ นั่นแน่จับได้ ติดอะไรละ ติดรูป

เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละ

รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละ แก้มันไม่หลุด แกะไม่หลุด เพราะเหตุอะไรมันถึงแกะไม่หลุด เข้าไม่ถึงธรรมทางพุทธศาสนา ที่เข้าจริงเข้าไม่ถึงอะไร เข้าไม่ถึงศีล ดวงศีลจริง ๆ เข้าไม่ถึง เป็นแต่รู้จักศีล รู้จักหลั่ว ๆ ไม่เห็นดวงศีลจริง ๆ ในกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ไม่เห็น ทำไม่เป็น ไม่เห็นปรากฏก็ยังสงสัยไม่หมดสิ้นอยู่ร่ำไป ก็ต้องสึกออกมาเพราะเข้าไม่ถึงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ถ้าเข้าถึงธรรม ๕ ข้อนี้มันก็เข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด หลุดจากกายมนุษย์ไปเสีย มันก็ไม่เกี่ยวกับกายมนุษย์ไปไอ้นี่มันไม่หลุด มันเข้าไม่ถึงนี่ ถ้าหลุดไปมันก็สบายหน่อย ถึงอย่างนั้นก็อย่าโง่ไว้ใจมันยังมีฤทธิ์มีเดชมากนัก ให้สูง ๆ ขึ้นไป นี่เข้าถึงศีลแล้ว นี่เขาเรียกว่ากาม อาสวะของกามเป็นอย่างไรละ เออ! รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละ เป็นตัวพัสดุกาม ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นเป็นตัวกิเลสกาม ก็อาสวะของกามนะ อะไรละ ไอ้รูปที่เราแลเห็นนะมันมีรสนา มันมีรสทีเดียวแหละ ถ้าตามไปเห็นถูกส่วนมันเข้าละก็ โอ้ ! เอาละ กินไม่ลงนอนไม่ลงหละ กระสับกระส่ายทีเดียว รสมันขึ้นแล้ว รสไอ้เห็นมันขึ้นแล้ว มันดึงดูดแล้วไอ้ดึงดูดเป็นรส นั่นแหละเป็นตัวอาสวะทีเดียว ไอ้เสียงละ ถ้าฟัง ๆ พอดีพอร้ายละไม่ถนัดถนี่ไปฟังเข้าช่องเข้ากระแสเข้าคูมันละ ก็ติดมับทีเดียว ลืมไม่ได้ทีเดียว นั่งคิดนอนคิดทีเดียวไอ้เสียงนั่นแหละมันเป็นอาสวะ เป็นรสของเสียง ของกลิ่น รสของรส ไอ้รสของกลิ่นนะไอ้พวกที่ไปถูกกลิ่นพอดีพอร้ายเข้า ก็พอดีพอร้ายอยู่ ไอ้เมื่อไปถูกกลิ่นไปถูกตัวกามมันเข้าไปถูกอาสวะมันเข้า เอาหละตานี้ไปติดไอ้กลิ่นนั่นเข้าอีกแล้ว ไอ้รสก็เหมือนกัน ลิ้มรสไปเถอะถ้าว่าไปถูกอาสวะของกามเข้า เอาหละเข้าไปฆ่าสัตว์ตัดชีวิต จะเป็นจะตายหละ เพราะไอ้อาสวะนั่นมันบังคับอยู่ ติดในรสอยู่ สัมผัส สัมผัสละ อย่างไรก็สัมผัสไปเถิด ถ้าไปถูกอาสวะของกามเข้าละก็ เอ้าละถอนจากเรือนไม่ออกทีเดียว อยากจะให้ถึงเวลาสัมผัสอยู่ร่ำไปว่าไอ้นี่ร้ายนัก ๆ ทีเดียว นี่สัมผัสนี่สำคัญนัก นี่อาสวะมันบังคับเราอย่างนี้นะ ทำไมจึงจะแก้มันได้

ไม่ใช่อาสวะอย่างเดียว อวิชชา เข้าช่วยสนับสนุนด้วย **อวิชชา** เป็นอย่างไร ศึกษาไปเถอะ ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่น รู้ไม่จริงทั้งสิ้น ยังสงสัยอยู่ร่ำไป สงสัยใน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นแหละ ไอ้รูปดี ๆ แค่นี้ก็ยังสงสัย จะให้ดีต่อไปอีก ไอ้เสียงดีแค่นี้ก็ยังสงสัย อยากจะให้ดีต่อไป กลิ่นดีแค่นี้ก็ยังสงสัย อยากจะให้ดีขึ้นไปอีก ไอ้สัมผัสดีแค่นี้ไอ้รสดีแค่นี้ก็ยังสงสัยให้ดีต่อไปอีก ไอ้สัมผัสดีแค่นี้ก็ยังสงสัยให้ดีต่อไปอีก มันจะให้เกินนั้นต่อไปอีกนั่นแหละ ไอ้นั่นแหละสำคัญ ถ้ารู้ไม่จริง ไม่สิ้นสุดสงสัย เป็นอวิชชาทีเดียว

นี่ให้รู้จักอย่างนี้ เต่ว่าพูดถึงอวิชชาก็มันเลยไป ๆ จะว่าอาสวะของกามก่อน อาสวะของภพต่อไป อาสวะของภพเป็นอย่างไร อาสวะของภพนะ มีรสมีชาติเบบเดียวกัน ที่เราอาศัยอยู่นี้ **สิ่งที่มี ที่เป็นแก่เรา** นี้เรียกว่า **ภพ** รูปมามีมาเป็นแก่เรา ก็มีเป็นภพอันหนึ่ง ไม่ว่าอะไรหละ ถ้ามันมามีแก่เราผืน ก็เป็นภพอันหนึ่ง ไม่ว่าสิ่งอะไร ผ้านุ่งผ้าห่มมามีแก่เรา ก็เป็นภพ เรียกว่าภพ **ภพ** แปลว่า **มี** ว่า **เป็น** มันมีปรากฏว่าเป็นภพขึ้น สิ่งที่มามีมาเป็น สิ่งนั้นที่มาปรากฏขึ้นแล้ว อยากได้บ้านเรือน บ้านเรือนมาปรากฏเป็นภพขึ้นแล้ว อยากได้ไร่ได้นา ไร่นามาปรากฏขึ้นเป็นภพขึ้นแล้ว อยากได้อะไรสิ่งนั้นมาปรากฏเป็นภพขึ้น ที่มีเป็นเห็นปรากฏ **ที่เรากำหนดว่า เป็นเรา เป็นของเรา ก็นั่นแหละเป็นตัวภพ** ทั้งนั้น กามภพ รูปภพ กามภพ ไอ้นั่นเป็นกามภพ รูปภพ ปรากฏ รูปภพ อรูปภพ สองประการนี้ กามภพติดอยู่ในกาม ติดอยู่กามนี้ รูปภพละ เอาพวกเทวดา พวกที่ได้รูปฌาน อรูปฌาน ไปติดอยู่แกะไม่ออกอีกเหมือนกัน อรูปภพ ไปติดอยู่ในอรูปฌาน แกะไม่ออก ติดอยู่เหมือนกัน ต้องกลับมาเกิดเวียนว่ายตายเกิดอยู่ ไม่จบไม่แล้ว เพราะไอ้ที่ไปยินดีติดอยู่ในรูปภพ อรูปภพนะ นั่นอาสวะมันตรึงเข้าไว้ ชาติมันมีอยู่ ถอนไม่ออกถอนเสียดายมัน จะทิ้งก็เสียดายมัน ถ้าจะถอนจริง ๆ ก็เสียดายมัน มันไม่กล้าถอน เสียดายมัน ไอ้เสียดายนั่นตัวสำคัญนัก ถึงได้ติดอยู่ในภพรูปภพ ก็ยิ่งติดอยู่ในรูปภพ อรูปภพ ติดแบบเดียวกันนั่น เพราะอาสวะมันดึงเข้าไว้ มันเป็นเครื่องเหนียวเครื่องรั้งดึงดูดไว้ ผักเสี้ยนแท้ ๆ ยังไม่ได้ดอง รสชาติไม่ดีเหม็นเขียว แต่เมื่อดองเข้า เปรี้ยวเข้า เค็ม ๆ ดีเท่านั้นแหละ มีรสอร่อยเกินผักเสี้ยน ผักเสี้ยนอร่อยเหลือเกินน้ำพริกขี้หนูจิ้มให้ดี ๆ หาแกล้มให้ดี ๆ เข้า ว่าลืมอื่นหมดทีเดียว นั่นแหละรสของผักดองหละ ไม่ใช่เล่น ๆ ตัวสำคัญ รสเหมือนกันหมดแบบเดียวกัน กามภพก็ดี รูปภพก็ดี ที่ติดอยู่ในภพนะ ติดอยู่ในรสชาติของภพนั่นเอง ในกามภพที่มีรสชาติของภพนั่นเอง ในกามภพที่มีรสมีชาติสำคัญนัก รูปภพ ก็มีรสชาติประเสริฐเลิศกว่ากามภพอีก อรูปภพก็เลิศประเสริฐกว่ากามภพอีก ประเสริฐเลิศกว่ารูปภพอีก นี้ให้รู้ว่า อาสวะของภพนะเป็นอย่างนี้ ไม่ใช่แต่เพียงอาสวะของภพเท่านั้น อวิชชาก็มีอีกด้วย ไม่ใช่ละทิ้ง อวิชชานั่นตัวไม่รู้ไม่จริงในภพไม่สิ้นสงสัย ติดอยู่ในภพนั่น อยากจะอยู่ในภพ อยากจะติดอยู่ในภพร่ำไป เพราะอวิชชานั่นเป็นตัวสำคัญนัก นี่เรียกว่าติดอยู่ในภพ เรียกว่า **ภวาสวะ** ส่วน **ทิฏฐาสวะ** ไม่อยู่ในประเด็นนี้ แต่เอามาอธิบายด้วย ติดอยู่ในความเห็น (ผิด)

ความเห็นนั่นไม่ใช่พอดีพอร้ายนะ รบกับเกาหลีนะ รบกับไต้หวันนะ เวลานี้นั่นนะ รบกันยุ่งเหยิงหมด ยุ่งยากมากมายเทียวนะ นั่นแหละ นั่นเรื่องอะไรละ ทิฏฐาสวะ ความเห็นนั่นมันไม่ตรงกันหละ มันแก่งแย่งกันหละ มันไม่ถูกต้องร่องรอยกัน อวดความเห็น

อวดเชิดความเห็นกันหละ ต้องประหารซึ่งกันและกัน ไม่ใช่พอดีพอร้าย ทิฏฐิ ๆ นะ นั่งอยู่ดี ๆ นะ ลุกขึ้นรบ ขึ้นตี ขึ้นต่อย ขึ้นยิง ขึ้นแทงกันทีเดียว นั่นเพราะอะไร ที่เป็นเช่นนั้นเพราะความเห็นของตัวไม่ตรงกัน ทำตามความเห็นของตัว ความเห็นมันก็มีรสมีชาติเหมือนกัน ไม่ใช่พอดีพอร้าย เออ! เวลาจะไม่พอ ย่อเสียเถอะ แบบเดียวกัน รู้จักความเห็นละก็เป็นอาสวะเหมือนกัน ยังมีอวิชชาแอบอยู่ด้วย อวิชชาสวะ อยู่กลาง ๆ รู้ไม่จริงด้วย ไอ้รสชาติของรู้ไม่จริง มันก็เหมือนเกลือกกลั้วอยู่เต็มไปด้วยทีเดียว ถอนไม่ออกทีเดียว รู้ไม่จริง ด้วยรสชาติของรู้ไม่จริง มันบังคับบัญชาแน่นหนาอยู่ ออกไม่ได้ ถ้าไก่ก็ติดอยู่ในกระเปาะฟองไข่ ถ้ามนุษย์ติดอยู่ในกามภพ ติดอยู่ในรูปภพ ติดอยู่ในอรูปภพ ออกไม่ได้ เพราะอวิชชาสวะนี้เองออกไม่ได้ ถ้ารู้จักอวิชชาสวะแล้ว เหมือนอย่างกับพระอรหัตที่แสดงในเบื้องต้นนั้นนั่นแหละ พ้นจากอวิชชาไป นี่อาสวะเป็นสำคัญ นี้ตั้งใจจะอธิบายในเรื่องอวิชชาสวะ นี้ให้เข้าใจ กามาสวะ ภวาสวะ ทิฏฐาสวะ อวิชชาสวะ

อวิชชาสวะ นี่สำคัญนักทีเดียว เมื่อเข้าใจดีแล้วจะได้พาตนหลีกลัดลุล่วงพ้นจากเครื่องถ่วง เครื่องรั้ง เครื่องตรึง ทั้งหลายเหล่านี้ มีนิพพานเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ท่านได้วางในบทเบื้องท้ายว่า **ตตฺถ อปฺปมาเทน สมฺมา เทตพฺพํ** ในเหตุนี้ ท่านทั้งหลายไม่ควรประมาท อย่าเลินเล่ออย่าเผลอตัว ถ้าเผลอตัวไป วันคืนล่วงไป ๆ ๆ นะ ไม่รอใครนะ เรารอใครก็ช่างเถอะ ความตายไม่รอเลย ความตายไม่รอเลยสักวินาทีเดียว วันคืนเดือนปีล่วงไปเท่านั้น ท่านจึงได้วางตำรับตำราไว้ว่า **อจฺเจนฺติ กาลา ตรยนฺติ รตฺติโย วโยคุณา อนุปุพฺพํ ชหนฺติ เอตํ ภยํ มรเณเปกฺขมาโน กุสลานิ กยิราถ สุขาวหานิ** แปลเนื้อความว่า กาลเวลาผ่านไป ราตรีล่วงไป ชั้นของวัยละลำดับไป ไม่เหลือเลย เด็กก็ละเรื่อยไปจนถึงแก่เฒ่าชรา ละหมดไม่เหลือเลย ละไป ผู้มีปัญญาเห็นเหตุนี้ ว่าเป็นภัยในความตายทีเดียว ก็ความตายทั้งนั้น พวกนี้ไม่ใช่อะไร มีชีวิตอยู่ทั้งนั้น ว่าข้อนี้เป็นภัยในความตาย

ท่านทั้งหลายเมื่อรู้จักเช่นนี้แล้ว ก็ควรเร่งทำบุญ บุญทั้งหลายนั่นแหละ อันจะนำความสุขมาให้ เหมือนเจ้าภาพได้อุตส่าห์มาทำบุญทำกุศลวันนี้ เข้าใจว่ากาลล่วงไปกาลผ่านไป ราตรีล่วงไป ชั้นของวัยก็ละลำดับไปไม่เหลือเลย เพราะฉะนั้น จึงได้เร่งอุตส่าห์พยายามอยู่ถึงนครชัยศรี รวมกันมาเกือบตั้ง ๕๐ คน หรือ ๕๐ คนกว่าเสียอีก วันนี้มาบริจาคทานที่วัดปากน้ำ มาทำกุศลนี่แหละ ทำกุศลแล้วได้กุศลนั่นแหละ จะให้ถึงซึ่งความสุขแท้ เหตุนี้แลท่านบรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า ด้วยอำนาจสัจจวาจาที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ

เทศนามา ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติยุติ–ธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๔๙. ปกิณกะ

๓ พฤศจิกายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ทุทฺททํ ททมานานํ ทุกฺกรํ กมฺมกุพฺพตํ
อสนฺโต นานุกุพฺพนฺติ สตํ ธมฺโม ทุรนฺวโย
ตสฺมา สตญฺจ อสตญฺจ นานา โหติ อิโต คติ
อสนฺโต นิรยํ ยนฺติ สนฺโต สคฺคปรายนา
น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ อุโภ สมวิปากิโน
อธมฺโม นิรยํ เนติ ธมฺโม ปาเปติ สุคฺคตึ

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ
ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ
เอสานิสํโส ธมฺเม สุจิณฺเณ
น ทุคฺคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารีติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา แก้ด้วย **ปกิณกเทศนา** เป็นเทศนาเรี่ยรายเบ็ดเตล็ดสำหรับเป็นเกร็ดของสัตบุรุษ อสัตบุรุษ เป็นเครื่องประดับสติปัญญาของเราท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิตทุกถ้วนหน้า ธรรมที่เป็นของสัตบุรุษอสัตบุรุษนี้ต่างกันหาเหมือนกันไม่ เราจะได้รู้ได้เข้าใจว่า บัดนี้เราเป็นสัตบุรุษหรืออสัตบุรุษ ก็ไปฟังธรรมที่ผุดขึ้นในใจ หรือธรรมที่เป็นไปทั้งกาย เป็นสัตบุรุษก็รู้ว่าตัวเป็นสัตบุรุษ เป็นอสัตบุรุษก็รู้ว่าตัวเป็นอสัตบุรุษ หรือธรรมที่เป็นไปทางวาจา เมื่อบังเกิดขึ้นแล้ว กาย วาจาของเราก็จะรู้ว่าวาจาของเราเป็นสัตบุรุษหรืออสัตบุรุษ หรือธรรมที่จะผุดขึ้นทางใจ ก็จะตัดสินตัวเองได้ว่าเป็นสัตบุรุษหรืออสัตบุรุษ ความเห็นจะได้ไม่พิรุธ ถูกต้องร่องรอยความประสงค์ของพระพุทธศาสนา

จะได้เริ่มบาลีปกิณกเทศนาที่ได้ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นว่า **ทุทฺททํ ททมานานํ** เมื่อสัตบุรุษทั้งหลายให้สิ่งที่บุคคลให้ได้ด้วยยาก **ทุกฺกรํ กมฺมกุพฺพตํ** ทำกรรมที่บุคคลทำได้ด้วยยาก **อสนฺโต นานุกุพฺพนฺติ** อสัตบุรุษทั้งหลายย่อมทำตามไม่ได้ **สตํ ธมฺโม ทุรนฺวโย**

ธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย อันอสัตบุรุษเอาอย่างไม่ได้ **ตสฺมา สตญฺจ อสตญฺจ นานา โหติ อิโต คติ** ความไปจากโลกนี้ของสัตบุรุษทั้งหลาย และอสัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมเป็นต่าง ๆ กัน **อสนฺโต นิรยํ ยนฺติ** อสัตบุรุษทั้งหลายไปนรก **สนฺโต สคฺคปรายนา** สัตบุรุษทั้งหลายไปสวรรค์ **น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ อุโภ สมวิปากิโน** ธรรมและอธรรมทั้งสองอย่างนี้ย่อมหาเสมอกันไม่ ธรรมทั้งสองอย่างนี้เสมอกันหามิได้ **อธมฺโม นิรยํ เนติ** อธรรมนำไปนรก **ธมฺโม ปาเปติ สุคฺคตึ** ธรรมให้ถึงซึ่งสวรรค์ ต่างกันดังนี้ **ธมฺโม หเว รักฺขติ ธมฺมจารี** ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมไว้ **ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ** ธรรมอันบุคคลสั่งสมดีแล้วนำความสุขมาให้ **เอสานิสํโส ธมฺเม สุจิณฺเณ** นี้เป็นอานิสงส์ในการประพฤติธรรม คือความประพฤติดี นี้เป็นอานิสงส์ในธรรม คือความประพฤติดี **น ทุคฺคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารี** ผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ ย่อมไม่ไปทุคติ ผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ ย่อมไม่ไปสู่ทุคติ นี้เป็นเนื้อความของพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษาได้ความเท่านี้

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายขยายความเป็นลำดับไป **ทุทฺททํ ททมานานํ** เมื่อบัณฑิตทั้งหลายให้สิ่งที่บุคคลให้ได้ด้วยยาก บัณฑิตให้อย่างแปลก ๆ ให้อะไร ให้สิ่งที่บุคคลให้ได้ด้วยยากโดยวัตถุที่ปรากฏต่อหน้าต่อตาแล้ว บัณฑิตให้ลูกเป็นทาน บัณฑิตให้ภรรยาเป็นทาน คือให้เมียเป็นทาน คือบุคคลให้ได้ด้วยยาก บัณฑิตให้เลือดเนื้ออวัยวะเป็นทาน ให้เงินทองข้าวของไร่นาเป็นทาน บัณฑิตให้ชีวิตเป็นทาน นี่เขาเรียกว่า **ปัญจมหาบริจาค** นี้ให้ยากอย่างนี้ เหล่านั้นแหละ ว่ายากเสียแล้ว ให้ได้ยากไหมละ ให้ลูกเป็นทานก็ไม่ใช่ง่าย ให้เมียเป็นทาน ให้ผัวเป็นทาน ก็ไม่ใช่ง่าย ให้ยากนัก ยังให้เนื้อเป็นทานอีก ก็ยิ่งยากใหญ่ และให้เลือดเป็นทานอีกก็ยิ่งยากหนักเข้าไป ให้ชีวิตเป็นทานอีก ก็ยิ่งยากใหญ่ทีเดียว นี่บัณฑิตทำได้ ผู้ดำเนินด้วยคติของปัญญาทำได้ เรียกว่า **บัณฑิต** บัณฑิตให้สิ่งที่บุคคลให้ได้ด้วยยาก ไม่ใช่ให้แต่เท่านั้น นี่ขั้นสูงสุดพระโพธิสัตว์เจ้าสร้างบารมีลดส่วนกว่านี้ลงมา ผู้เป็นบัณฑิตดำเนินด้วยคติของปัญญาตลอดภพนี้ ตลอดภพหน้า ปัญญาตลอดถึงนิพพาน มีวัตถุพัสดุใด ๆ ให้ทานได้ ถ้าอสัตบุรุษ ให้ไม่ได้ง่าย ๆ ไม่ให้ทีเดียว สัตบุรุษให้ ที่เราให้อาหารเป็นทานอยู่นี้ นั่นแหละให้เนื้อให้เลือดของตัวเป็นทานแล้วใช่ไหมละ ถ้าไม่ให้ เรารักษาของเราก็เป็นเนื้อเป็นเลือดของตัว ถ้าให้กับคนอื่นไปเสีย ก็ได้ชื่อว่าให้เลือดของตัวเป็นทานไปแล้ว แต่ว่าโดยปริยายนี้ ได้ชื่อว่าให้เนื้อให้เลือดของตัวเหมือนกัน ให้ชีวิตของตัวเหมือนกัน ให้ผ้าสำหรับนุ่งห่ม ก็นี่เป็นชีวิตรักษาป้องกันตัว รักษาสัตว์ต่าง ๆ จนกระทั่งป้องกันอันตรายแก่ชีวิตก็ได้ชื่อว่าเนื่องด้วยชีวิตแล้ว ได้ชื่อว่าให้ชีวิตเป็นทาน ให้เงินทองข้าวของแก้วแหวนรัตนะใด ๆ ที่ให้กับลูกหญิงลูกชายก็ดี หรือให้กับสามีภรรยา ภรรยาต่างฝ่ายต่างให้กัน นี่ก็ให้

ชีวิตจิตใจกันเหมือนกัน ถ้าไม่ฉะนั้นไม่ให้ ลูกหญิงลูกชายรักเป็นชีวิตจิตใจ เงินทองเท่าไรให้ได้ นี่สัตบุรุษทำได้ง่าย อสัตบุรุษทำไม่ได้ง่าย ๆ อสัตบุรุษทำได้ยากนัก อย่างนี้ไม่ค่อยจะให้กัน เพราะบำรุงแต่ความสุขส่วนตัวโดยมาก

นี่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์ บรรพชิต สละกิจมาบวชในพระธรรมวินัยของพระศาสดา ก็ได้ชื่อว่า จาคเจตนาบังเกิดขึ้นแล้วภายใน สละเงินทองข้าวของ ตึกกว้านบ้านเรือน เรือกสวนไร่นาอย่างนี้ ก็ทำได้ยากอีกเหมือนกัน ตัดกิเลสเสีย หนทางนี้ตัดกิเลสเสีย ทางไปของพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ ทางไปนิพพานทีเดียว เพราะฉะนั้น เมื่อสัตบุรุษทั้งหลายให้สิ่งที่บุคคลให้ได้ด้วยยากแล้ว ให้อะไรที่บุคคลให้ได้ด้วยยากนั้น ให้ด้วยยากที่สุดก็ให้ชีวิต ที่สองรองลงมาให้ยากที่สุดก็ให้ลูก ยากที่สุดอีกก็ให้เมีย ให้เมียเป็นทานยากนัก ยากที่สุดอีกก็ให้เลือดเนื้อ นี่ให้ยากนัก นี่เป็นของให้ยากเรียกว่า ปัญจมหาบริจาค เพราะฉะนั้น สร้างบารมีให้เป็นพระพุทธเจ้าให้ได้ ให้เนื้อเป็นทานได้ ให้เลือดเป็นทานได้ ให้พัสดุวัตถุ เงินทอง ข้าวของไร่นา ตึกกว้านบ้านเรือน ที่เรียกว่า **ทานบารมี** ที่เรียกว่าทานบารมีไม่ใช่เป็นของให้ง่ายนะ คนเป็น**พาล** คนมีกิเลสหนาลามก ปัญญาหยาบ ลองหยิบขึ้นแล้วตัวสั่นเชียวหนา ทานที่มือถือไว้นะ เหงื่อแตก เหงื่อแตกเชียว มือเป็นเหงื่อเชียวที่จะให้ได้แต่ละครั้งละคราน่ะ ต้องหัดจนกระทั่งชำนาญทีเดียว ให้เสียคล่องแคล่ว ให้เสียชำนาญในชาตินั้นแหละ จึงจะให้ได้ง่าย ถ้าว่าชาติเดียวภพเดียว ไม่ได้ให้ง่าย ๆ ทีเดียว บางคนเกิดมาไม่ได้เคยให้อะไรใครเสียเลย บางคนก็เคยให้เสียจนชำนิชำนาญ ให้แต่เพียงว่าให้กับตัว ให้กับลูกของตัว เพื่อความรุ่งเรืองแก่ตัว ให้กับเมียของตัว เพื่อจะต้องการเอาไว้ใช้สอยตามชอบใจของตัว ให้กับผัวของตัวให้ได้ เพื่อต้องการตอบแทน ถ้าไม่ตอบแทนก็ไม่ให้อีกเหมือนกัน ลูกนะเป็นเนื้อเป็นเลือดของตัวหละ รักสนิทชิดชมเป็นประหนึ่งว่าดวงใจของตัวนั่น เป็นคล้าย ๆ ทีเดียว จะได้ดำรงวงศ์ตระกูลต่อไป นี่ก็ให้มีความมุ่งหมายเหมือนกัน ให้มีความมุ่งหมายเหมือนกัน เพื่อจะได้เจริญในวงศ์ตระกูลต่อไป ถ้าแม้ว่าเราให้เช่นนี้แคบ ไม่กว้าง

ถ้าให้ไว้เป็นกลาง ๆ กับภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาในพระพุทธศาสนา ให้เป็นตำราบุคคลดีต่อไป นี้ตัวไม่ได้มุ่งหมายอะไรเลย มิได้มุ่งหมายอะไรเลย หมายแต่บุญกุศลเท่านั้น จะสร้างบารมีของตนเท่านั้น ให้อย่างนี้เรียกว่า ให้กว้าง ไม่แคบ ให้เป็นกลาง กว้างออกไป นี่คนมีปัญญาสูง เหมือนประเทศไทยมีปัญญาสูง เลี้ยงเอาพระพุทธศาสนาไว้ คือภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ผู้ปกครองประเทศก็เอาพระทัยใส่ พระเจ้าแผ่นดินปกครองพิทักษ์รักษา เพื่อจะได้เป็นขนบธรรมเนียมของประชุมชนในยุคนี้ และต่อไปในภายหน้า

ว่าสัตว์ผู้ใดต้องการพ้นจากทุกข์ ให้ปฏิบัติตามร่องรอยของพระบรมศาสดานี้ เสียสละพระ–ราชทรัพย์เท่าใด ที่ทรงสละในเช่นนี้ เลี้ยงเอาภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาไว้ นึกรายจ่ายเข้าซิ นึกเข้าละก็ เราตกอกตกใจทีเดียว วันหนึ่งจะต้องจ่ายเลี้ยงพวกเหล่านี้เท่าไร พวกนี้ไม่ทำการทำงานเลย ต้องขออิ่มหนึ่ง ไม่อิ่มหนึ่งมันอยู่ไม่ได้ ตายต้องจ่ายเท่าไร วันหนึ่ง วันหนึ่งภิกษุสามเณร ๓๐๐,๐๐๐ เศษ ๆ คนละสี่บาท อย่างน้อยที่สุดคนละสี่บาท แสนหนึ่งก็สี่แสน สองแสน ก็แปดแสน สามแสนละก็ สิบสองแสน ล้านสองแสน วันหนึ่งต้องเสียสมบัติของพระเจ้าแผ่นดิน ล้านสองแสน ๆ ทุกวัน เลี้ยงพระภิกษุสามเณรไว้เป็นสามแสนนะ อุบาสกอุบาสิกาอีกเล่า ไม่ประกอบกิจการงานอะไร ต้องเลี้ยงอิ่ม ๆ หนึ่ง อิ่มหนึ่งในขนาดสองแสนนี่ รวมห้าแสน ห้าสี่ ยี่สิบนะ สองล้าน วันละสองล้าน ๆ เมื่อนึกถึงรายจ่ายของพระเจ้าแผ่นดินออกไปแล้วหละ ก็เสียพระราชทรัพย์ไปวันละสองล้าน ๆ อีก ควบคุมเอาพวกอุบาสกอุบาสิกาไว้ให้เป็นพระพุทธศาสนา จะได้ช่วยกันรักษาชาติต่อไป นี่พระเจ้า–แผ่นดินเสียสละ นี่ก็ให้สิ่งที่บุคคลให้ได้โดยยากเหมือนกัน อย่างนี้ทำยาก เหมือนมารดาบิดามีลูกหญิงลูกชาย อนุญาตให้มาบวชในพระธรรมวินัยของพระศาสดาเสีย ไม่ต้องไปทำงานหละ ดังนี้ ก็ยากเหมือนกัน อย่างนี้ก็ **ทุทฺททํ** เหมือนกัน ให้ได้ด้วยยาก

เพราะฉะนั้น การให้ไม่ใช่เป็นของพอดีพอร้าย ยังแถมให้ตัวอีก ตัวก็สละการครอบครองบ้านเรือนเคหา มอบตนเป็นพุทธศาสนิกชนในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ เหมือนภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกานี้ ต่างคนต่างให้ทั้งนั้น นี่ก็ให้ด้วยความยากเหมือนกัน ไม่ใช่เป็นของให้ง่าย ถ้าให้ง่ายก็มีกันมากนะซิ นี่เพราะให้ยากถึงได้มีกันน้อย เห็นอยู่แล้วว่าให้ยากอย่างนี้ เพราะฉะนั้น **ทุทฺททํ ททมานานํ** เมื่อบัณฑิตทั้งหลายให้สิ่งที่บุคคลให้ได้ด้วยยากดังนี้

ทุกฺกรํ กมฺมกุพฺพตํ กระทำกรรมที่บุคคลทำได้ด้วยยาก กระทำอะไร อะไรที่บุคคลทำได้ด้วยยาก นี่แหละภิกษุสามเณรมาประพฤติตัวเช่นนี้แหละ เขายินดีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสกัน นี่มันตัดห่วงตัดอาลัย มาบวชเป็นพระเป็นเณรเช่นนี้ หรืออุบาสกอุบาสิกาเขายินดีปรีดาในการครอบครองบ้านเรือนเคหา ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อยากหยอกหลอกลวง อะไรกันต่าง ๆ ดังนี้ ละมันเสีย ปล่อยมันเสีย นี่กระทำเช่นนี้ ที่บุคคลทำได้ด้วยยากเหมือนกัน ไม่ใช่ทางทำง่าย นี่ทำได้ยากทั้งนั้น เมื่อทำได้ยากเช่นนี้ ไม่ควรดูถูก ดูเบาอย่าประมาทเลินเล่อ อย่าเผลอตัว ทำให้ยิ่งหนักขึ้นไป ให้บรรลุธรรมที่พระองค์ทรงประสงค์ หนทางเบื้องต้นคือ **ปฐมมรรค มรรคจิต มรรคปัญญา โคตรภู โสดา สกทาคา อนาคา อรหัต** ให้ปรากฏขึ้นในตัวของตัว จะได้เป็นที่พึ่งของตัว เหตุนี้ทำกรรมที่บุคคลทำได้ด้วยยาก

นะ อีกมากมายนัก

ผู้ได้บรรลุผลศีล มีศีลบริสุทธิ์ นี่ก็ทำได้ยาก ศีลห้าบริสุทธิ์ ผู้ได้บรรลุศีลแปด ศีลแปดบริสุทธิ์ นี่ก็ทำได้ยาก ผู้บรรลุศีลสิบ ศีลสิบก็บริสุทธิ์ เป็นเพศสามเณรก็ทำได้ยาก บรรลุศีล ๒๒๗ เมื่อบรรลุศีล ๒๒๗ ถ้ามีศีลบริสุทธิ์ ถ้าบรรลุปฐมมรรค มรรคจิต มรรค–ปัญญา นี่ทำได้ยากทั้งนั้น **ทุกฺกรํ กมฺมกุพฺพตํ** เหมือนกัน เป็นกรรมที่บุคคลทำได้ด้วยยาก ไม่ใช่เป็นของทำง่าย ทำบริสุทธิ์อย่างเดียว ไม่มีพิรุธในกายวาจาใจเลย มีบริสุทธิ์กายวาจาใจอย่างเดียวนี้ ก็ทำได้ยากอีกเหมือนกัน ถ้าบุคคลใดทำได้ บุคคลผู้นั้นก็ได้ชื่อว่า ทำกรรมอันบุคคลทำได้ด้วยยาก

อสนฺโต นานุกุพฺพนฺติ อสัตบุรุษทั้งหลายกระทำตามไม่ได้ กระทำเช่นนั้นกระทำไม่ได้ ให้ไม่ได้ จะทำบริสุทธิ์ตามทำไม่ได้ **สตํ ธมฺโม ทุรนฺวโย** ธรรมของสัตบุรุษทั้งหลายอันอสัตบุรุษทำตามไม่ได้ อันอสัตบุรุษทำอย่างไม่ได้ก็แบบเดียวกัน อันอสัตบุรุษเอาอย่างไม่ได้ เพราะอสัตบุรุษมีหน้าที่ตรงกันข้ามกับสัตบุรุษ อย่างสัตบุรุษทำนะ อสัตบุรุษทำไม่ได้ทีเดียว มันเป็นเช่นนั้น

ตสฺมา สตญฺจ อสตญฺจ นานา โหติ อิโต คติ เพราะเหตุนั้น ความไปจากโลกนี้ของสัตบุรุษและอสัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมเป็นต่าง ๆ กัน การไปจากโลกนี้ของสัตบุรุษและอสัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมเป็นต่างกัน **อสนฺโต นิรยํ ยนฺติ** อสัตบุรุษทั้งหลายไปนรกทีเดียว ตรงกันข้ามกับสัตบุรุษ **สนฺโต สคฺคปรายนา** สัตบุรุษทั้งหลายไปสวรรค์ทีเดียว ไปสวรรค์ เมื่ออสัตบุรุษทั้งหลายไปนรก สัตบุรุษทั้งหลายไปสวรรค์ นี้อาการของสัตบุรุษและอสัตบุรุษ ย่อมเป็นต่างกันอย่างนี้ จากโลกนี้ การไปจากโลกนี้ของสัตบุรุษและอสัตบุรุษเป็นต่างกันอย่างนี้

เมื่อเราเข้าใจชัดอย่างนี้ **น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ อุโภ สมวิปากิโน อธมฺโม นิรยํ เนติ ธมฺโม ปาเปติ สุคฺคตึ** ธรรมก็ดี อธรรมก็ดี ทั้งสองอย่างนี้มีผลเสมอกันหามิได้ มีผลไม่เสมอกันนั้นเอง **อธมฺโม นิรยํ เนติ** อธรรมนำไปนรก **ธมฺโม ปาเปติ สุคฺคตึ** ธรรมให้ถึงสุคติ คือให้ถึงสวรรค์ อธรรมนำไปนรก ธรรมให้ถึงซึ่งสวรรค์นี้ ต่างกันดังนี้

ทีนี้จะพูดถึงธรรม และอธรรมทั้งสองอย่าง นี่ตามวาระพระบาลีว่า **กุสลา ธมฺมา** ธรรมไปดี **อกุสลา ธมฺมา** ธรรมไปชั่ว ที่แสดงมานี้ ธรรมและอธรรมทั้งสองอย่างนี้ ประสงค์กุศลธรรม เรียกฝ่ายธรรม อกุศลธรรมเรียกว่า ฝ่ายอธรรม ไม่ใช่ธรรมฝ่ายดี เป็นธรรมฝ่าย

ชั่ว ทั้งสองอย่างนี้ ธรรมฝ่ายดี เป็นที่แอบแนบแน่นอยู่กับใจของบัณฑิต ธรรมฝ่ายชั่ว เป็นที่แอบแนบแน่นอยู่กับใจของคนพาล คนทั้งสองจำพวก พาลและบัณฑิตนี้ คนพาลเป็นเครื่องหมายของคนเลว คนบัณฑิตเป็นเครื่องหมายของคนดี มันตรงกันข้ามอย่างนี้เสีย เอาอย่างกันไม่ได้ ตามกันไม่ได้ ทุกคนมันคนละแนวคนละสายทีเดียว ไม่ใช่แนวสายเดียวกัน **ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ** ธรรมนะย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ กุศลธรรมความดีนี่แหละ รักษาผู้ประพฤติดีให้ได้รับความสุขตลอดสาย ไม่ให้ได้รับความทุกข์ นี่แหละธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ประพฤติดี ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ไม่มีร่องเสียเลย ประพฤติดีฝ่ายเดียว เขาไม่ได้เสียหายอย่างหนึ่งอย่างใดเลย แม้อยู่ในหมู่ใด หมู่พระภิกษุหรืออยู่ในหมู่สามเณร ในหมู่อุบาสก อุบาสิกา เมื่อประพฤติธรรมอยู่เช่นนั้นแล้ว ใคร ๆ ก็ย่อมนับถือ ใครก็ย่อมต้องเชิดชูบูชา เขาต้องนับถือ เขาต้องเชิดชูบูชา ประพฤติธรรมอยู่อย่างเดียว อย่าประพฤติอธรรม อย่าประพฤติเหลวไหลอย่างหนึ่งอย่างใด ให้ถูกต้องร่องรอย คือ ความบริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจ เป็นภายนอกสมเจตนา จนกระทั่งทำใจให้ผ่องใส นี้เรียกว่า ผู้ประพฤติธรรม ผู้ประพฤติเช่นนี้ ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมนั้นไว้

ธมฺโม สุจิณฺโณ สุขมาวหาติ ธรรมอันบุคคลสั่งสมดีแล้ว นำความสุขมาให้ ผู้ประพฤติบริสุทธิ์กายวาจาและบริสุทธิ์ใจ บริสุทธิ์เจตนา จนกระทั่งใจผ่องใส นั่งก็เป็นสุข นอนก็เป็นสุข ยืนเที่ยวเป็นสุขทั้งนั้น ไม่มีทุกข์อันหนึ่งอันใดมาแผ้วพาน เพราะเหตุว่าในเรื่องทุจริตไม่มี มีแต่สุจริตฝ่ายเดียว นี่แค่นี้ขั้นหนึ่ง เพราะว่าธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม

สูงขึ้นไปกว่านี้ ผู้ที่ได้บรรลุ **เป็นโคตรภูบุคคล มีธรรมกาย** ใจก็อยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม อย่างนี้สูงขึ้นไป ธรรมก็ย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมไว้ เป็นโคตรภู เป็นโสดาทั้งหยาบทั้งละเอียด เป็นสกทาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด เป็นอนาคาทั้งหยาบทั้งละเอียด เป็นอรหัตทั้งหยาบทั้งละเอียด พวกนี้หมดทุกข์ มีสุขฝ่ายเดียว ทุกข์มีน้อยนักไปถึงพระอรหัตหมดทุกข์ ไม่มีทุกข์เลย มีสุขฝ่ายเดียว เรียกว่า **เอกนุต** เป็นบรมสุขฝ่ายเดียว เข้าถึง **วิราคธาตุ วิราคธรรม** ทีเดียว

อย่างนี้แหละ ได้ชื่อว่าธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ผู้มีธรรมกายนั้นแหละ ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม หรือยังไม่ถึงธรรมกาย มีบริสุทธิ์กายวาจาใจ จะให้เข้าถึงธรรมกายให้ได้ ก็ได้ชื่อว่าผู้รักษาธรรมเหมือนกัน ธรรมนั้นแหละย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมเหมือนกัน ธรรมนั้นแหละนำความสุขมาให้ ธรรมที่สั่งสมดีแล้ว ปฏิบัติดีแล้ว ก็นำความสุข

มาให้ **เอสานิสํโส ธมฺเม สุจิณฺเณ** นี้เป็นอานิสงส์ นี้เป็นอานิสงส์ในธรรม คือ ความประพฤติดีนี้เป็นอานิสงส์ในธรรม

น ทุคฺคตึ คจฺฉติ ธมฺมจารี ผู้ประพฤติธรรมเสมอไม่ไปสู่ทุคติ มีสุคติเป็นเบื้องหน้า

ผู้ประพฤติธรรมเสมอไม่มีทุคติ มีสุคติเป็นไปในเบื้องหน้า เรียกว่าธรรมนั้นนำความสุขมาให้ ธรรมนั้นนำให้ถึงสุคติเป็นเบื้องหน้า ไม่มีทุคติตลอดไป

เมื่อเป็นผู้ประพฤติธรรมดังนี้แล้ว ผู้ประพฤติธรรมนะ รักษากายวาจาใจให้บริสุทธิ์ไว้ ไม่ให้พิรุธไปได้ นี้ประพฤติธรรมให้บริสุทธิ์ ด้วยกาย วาจา ใจ ตลอดจนกระทั่งถึงใจเจตนา เจตนาก็บริสุทธิ์ไม่มีพิรุธเข้าไปแทรกแซงได้ เข้าไปถึงใจ ใจก็ใส ไม่มีขุ่นมัวเศร้าหมอง เข้าไปดองอยู่ในใจได้ ดังนี้เรียกว่าบริสุทธิ์ขั้นกายมนุษย์ บริสุทธิ์ขั้นกายมนุษย์ละเอียดเข้าไปอีก ละเอียดยิ่งขึ้นไปกว่านี้อีก ที่สุดเข้าถึงกายทิพย์อีก ผู้ประพฤติธรรมนะ อุตสาหะให้ทาน รักษาศีล อุตส่าห์สดับตรับฟังพระธรรมเทศนาอยู่เสมอ อุตส่าห์มีจาคะ สละสิ่งที่เป็นโทษ เป็นข้าศึกต่อคัมภีร์อยู่ร่ำไป มีปัญญารอบรู้รักษาตัว นี้ได้ชื่อว่าผู้ประพฤติธรรม

ละเอียดขึ้นไป กายทิพย์ทั้งหยาบทั้งละเอียด ผู้ประพฤติธรรมสูงขึ้นไปยิ่งกว่านี้ ได้บรรลุ **ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน** ฌานนั้นแจ่มใสอยู่เสมอ ไม่ให้เสื่อม ไม่ให้สร่าง ไม่ให้หายไป อยู่ในฌานนั้นร่ำไป เรียกว่าได้รับความสุข ในปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน สุขเยี่ยมยอดประเสริฐเลิศกว่าในโลกนี้นัก เมื่อเข้าถึงปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน แล้วก็ลืมยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ทีเดียว สิ่งอื่นไม่เหลือในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เอาใจรูปพรหมไปนั่งอยู่บนปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ลืมยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่มาเคาะใจทั้งหลับทั้งตื่น ตื่น ๆ ก็มาเคาะอยู่เสมอ หลับมันก็เคาะนะ เคาะให้ฝัน นั่น ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสของมัน นั่นแหละมันเคาะใจอย่างนี้ ทว่าไปติดแน่นแฟ้นอยู่ในปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ละก็ให้ความยินดี ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ติดอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทั้งอดีต ปัจจุบัน อนาคตนั้น หายเงียบไปหมด ไม่กระทบกระเทือนเลย ไม่สะกิดเลย หายเงียบไปหมด

สูงขึ้นไปสุขสูงขึ้นไปกว่านี้ เข้าถึง **อรูปฌาน** อากาสานัญจายตนฌาน วิญญานัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน เมื่อไปถึงอรูปฌานเช่นนั้นละก็ ความยินดีในรูปฌานนั้น ติดอยู่ในรูปฌานนั้นหายไป หลุดไม่ติดเลย ก็ไปติดอยู่ใน

อากาสานัญจายตนฌาน วิญญานัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน เนวสัญญานาสัญญาย–ตนฌาน ได้รับความสุขอยู่แปดหมื่นสี่พันมหากัลป์ เนวสัญญานาสัญญายตนญาณอยู่ขอบภพข้างบนนี่ สุขเลิศประเสริฐนัก ยอดสุขของในภพมีเท่านี้แหละ สูงกว่าไม่มี ยอดแล้วถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ ยอดสุขในภพแล้ว ไม่มีสุขยิ่งกว่านี้ขึ้นไป

ถ้าจะให้สุขยิ่งกว่านี้ขึ้นไป ต้องไปสู่ **มรรค ผล นิพพาน พวกมีธรรมกายไปสู่นิพพานได้** ก็ได้ไปสอบสวนสุขในนิพพานได้ เข้าไปในนิพพานได้ เป็นนิ่งอยู่ในนิพพานเสียนี่ รับสุขในนิพพานทีเดียว เมื่อได้รับสุขชนิดนี้ในนิพพานแล้ว คนที่พูดมาก ๆ เงียบหมด ไม่พูดแล้ว ใจคอครึ้ม สบาย เอิบอิ่มตื้นเต็ม ปลาบปลื้มว่าสุขชนิดนี้เราไม่เคยพบ ไม่เคยเห็น

เรานึกถึงความสุข ไม่ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส นั่นมันซากของศพ นั้นไม่ใช่สุขจริง ไม่ใช่เนื้อหนังของสุข มันซากของสุขนะ เมื่อหลุดขึ้นพอพ้นจากกามไปแล้ว ถึงรูปภพเข้า ไปถึงรูปฌานทั้งสี่เข้า นึกถึงสุขของกาม ไอ้สุขของกามนั้นมันเศษสุข ไม่ใช่สุขจริง ๆ เมื่อไปถึงอรูปญาณเข้า ไอ้สุขของรูปฌานนั่นนะ มันสุขอย่างหยาบนะ ไม่สุขละเอียดนุ่มนวล ชวนให้สบายอกสบายใจเหมือนอรูปฌาน เมื่อได้รับความสุขในอรูปฌานแล้ว สุขในอรูปฌานนี่มันสุขในภพ ไม่ใช่สุขนอกภพ นี่มันสุขต่ำทรามนะ พอไปถึงนิพพานเข้าก็อ้อ! นี่มันสุขนุ่มนวลชวนติดนัก นี่มันสุขจริง จะได้เล่าถึงสุขในพระนิพพานให้ฟังอีก

เรื่องสุขในพระนิพพานนั้นมันสุขลึกซึ้งนัก พระพุทธเจ้ามีเท่าไร ๆ ไปติดอยู่ในนั้นหมด พอติดเสียเช่นนั้น เหลวอีกเหมือนกัน ไปติดแต่นิพพานนั้น ต้องไม่ติดสุขแค่นี้ แล้วหาสุขต่อขึ้นไป ใคร่ที่จะหาสุขต่อขึ้นไป เขาเรียกว่า **อปฺปสุขํ** ไป **ปหาย** ละสุขอันน้อยเสียไปหาสุข **สุขํ อาทาย** ถือเอาสุขใหญ่ ปล่อยสุขขึ้นไปไม่หยุดอยู่ในสุขแค่นั้น ถ้าไปหยุดแค่นั้นโง่ ไม่ฉลาด ถ้าปล่อยสุขขึ้นไปไม่มีที่สุดกันหละ ก็นั่นฉลาดหละ อย่าง **พระพุทธเจ้า** ผู้เป็น**ต้นธาตุ** นี้ฉลาดเต็มที่ นี่แค่นี้ธรรมนั่นแหละนำความสุขมาให้นะ ผู้ใดถึงธรรม ผู้นั้นได้รับสุขด้วยประการดังนี้

ที่ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลีแห่งพระปกิณกคาถา คลี่ความเป็นสยามภาษาตามมตยาธิบายพอสมควรแก่เวลา ว่า **นตฺถิ เมสรณํ อญฺญํ** ว่าสิ่งอื่นไม่ใช่ที่พึ่งอันเลิศประเสริฐของเราทั้งหลาย **สรณํ เม รตฺนตฺตยํ** พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเราท่านทั้งหลาย **เอเตน สจฺจวชฺเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้

สทา โสตฺถี ภวนฺตุเต ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดมีแด่ท่านทั้งหลาย บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

...ดูกรภิกษุทั้งหลาย
บัณฑิตหาภัยเฉพาะหน้ามิได้,
บัณฑิตหาอันตรายมิได้,
บัณฑิตหาอุปสรรคมิได้,
ภัยไม่มีมาแต่บัณฑิต
อุปสรรคไม่มีมาแต่บัณฑิต...

คนพาลมีภัยเฉพาะหน้า
คนพาลมีอันตราย
คนพาลมีอุปสรรค
ดูกรภิกษุทั้งหลาย
อันตรายไม่มีมาแต่บัณฑิต

(พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาตปฐมปัณณาสก์ ภยสูตร ข้อ ๔๔๐ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๐ หน้า ๑๑๔)

๕๐. ของที่ได้โดยยาก

๗ พฤศจิกายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

ทุลฺลภญฺจ มนุสฺสตฺตํ พุทฺธุปฺปาโท จ ทุลฺลโภ
ทุลฺลภา ขณสมฺปตฺติ สทฺธมฺโม ปรมทุลฺลโภติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงใน **ทุลฺลภ** สิ่งที่หาได้โดยยาก ทั้ง ๔ ประการนี้ จะชี้แจงแสดงตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมตยาธิบาย กว่าจะยุติกาลลงโดยสมควรแก่เวลา

เริ่มต้นใน **ทุลฺลภ** ทั้งสี่นี้ว่า **ทุลฺลภญฺจ มนุสฺสตฺตํ ความได้เป็นมนุษย์เป็นของได้ยาก พุทฺธุปฺปาโท จ ทุลฺลโภ ความเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าเป็นของได้ยาก** เป็นประการที่สอง **ทุลฺลภา ขณสมฺปตฺติ ถึงพร้อมด้วยขณะด้วยสมัยเป็นของได้ยาก** เป็นประการที่สาม **สทฺธมฺโม ปรมทุลฺลโภ สัทธรรมเป็นของได้ยาก** อย่างนี้เป็นประการที่สี่ **ทุลฺลภ** ทั้งสี่ประการนี้ แปลเนื้อความของพระบาลีเป็นสยามได้ความเท่านี้

ต่อแต่นี้จะอรรถาธิบายความเป็นลำดับไป ในอัตภาพเป็นมนุษย์ที่ได้ยากนั้นเป็นไฉน เพราะความบังเกิดขึ้นของมนุษย์ ต้องบริสุทธิ์ด้วยกาย บริสุทธิ์ด้วยวาจา บริสุทธิ์ด้วยใจ ไม่มีขาดตกบกพร่องเลย นั้นจึงจะได้อัตภาพเป็นมนุษย์

ความบริสุทธิ์ด้วย **กาย** นั้น เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ทำลายชีวิตสัตว์ เว้นขาดจากถือเอาวัตถุที่เจ้าของมิได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมยและหลอกลวงต่าง ๆ ฉ้อโกงต่าง ๆ คือเว้นจากถือพัสดุที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยเป็นของตน ชักชวนบุคคลอื่นไม่ให้ถือเอาพัสดุที่เจ้าของมิได้ให้ และยินดีในการที่ไม่ถือเอาพัสดุที่เจ้าของมิได้ให้ และสรรเสริญการดำเนินเช่นนั้น นี้ได้ชื่อว่าไม่ถือเอาพัสดุที่เจ้าของมิได้ให้ เว้นจากประพฤติผิดในกามด้วยตนของตน เว้นจากการชักชวนบุคคลอื่นให้ประพฤติผิดในกาม และไม่สรรเสริญผู้ดำเนินด้วยกาย วาจาเช่นนั้น และไม่ยินดีพวกดำเนินประพฤติเช่นนั้นตลอดไป นี้สามข้อแยกออกเป็นข้อละสี่ ๆ เป็น ๑๒ ข้อนี้ เว้นขาดจากใจ ไม่ได้มีการกระทบจิตใจ ในกายวาจาตลอดถึงใจของตนเลย ดังนี้ได้ชื่อว่า **บริสุทธิ์กาย**

ส่วน **วาจา** ละ ไม่พูดปด พูดแต่ถ้อยคำที่จริงด้วยตนของตน ชักชวนบุคคลผู้อื่นให้พูดคำที่จริงเหมือนตน ยินดีพวกกล่าวถ้อยคำจริงเหมือนตน สั่งสอนและสรรเสริญพวกที่พูดจริงเหมือนตน สี่ข้อเป็นวาจาบริสุทธิ์ เว้นจากพูดกล่าวคำหยาบช้า ด่าชาติด่าตระกูล กล่าวคำไม่เป็นที่ไพเราะเสนาะโสต คำหยาบช้าทารุณเช่นนี้ ตัวเองเว้นได้ดี ชักชวนบุคคลผู้อื่นให้เว้นด้วย เหมือนอย่างตนบ้าง ยินดีพวกเว้นจากคำหยาบเช่นนั้น สรรเสริญพวกดำเนินด้วยการไม่กล่าวคำหยาบเช่นนั้นบ้าง นี้เรียกว่าเป็นดีส่วนหนึ่ง กล่าวคำสมาน ไม่กล่าวคำแตกร้าวฉาน แล้วกล่าวคำสมานให้กลมเกลียวสนิทชิดชมในกันและกัน แล้วชักชวนบุคคลผู้อื่นให้กล่าวคำสมานเหมือนอย่างตนบ้าง ยินดีพวกกล่าวคำสมาน สรรเสริญพวกกล่าวคำสมาน นี่เป็นวาจาบริสุทธิ์ กล่าวคำเป็นหลักเป็นธรรมวินัย เมื่อต้องการหาความจริง สาวหาเหตุได้ ไม่ใช่ถ้อยคำเหลาะแหละเหลวไหล กล่าวคำเป็นหลักเป็นธรรมวินัยด้วยตนของตนแล้ว ชักชวนบุคคลผู้อื่นให้กล่าวถ้อยคำเป็นธรรมเป็นวินัยเหมือนตนบ้าง ยินดีพวกกล่าวถ้อยคำเป็นธรรมวินัย สรรเสริญพวกกล่าวถ้อยคำเป็นธรรมเป็นวินัยเหมือนตน นี่เรียกว่า วจีสุจริต อีกอย่างหนึ่ง บริสุทธิ์ทั้งสี่ข้อนี้ รวมเป็นข้อละสี่ ๆ เป็น ๑๖ ข้อ วาจาบริสุทธิ์ทั้ง ๑๖ ข้อนี้แล้ว เรียกว่า **วจีสุจริต**

ส่วน **ใจ** ละ ส่วนใจก็ด้วยเหมือนกัน ไม่โลภ อยากได้ของเขา คิดจะให้สมบัติของเราเป็นเบื้องหน้า คิดชักชวนบุคคลผู้อื่นให้สละสมบัติของตน ให้แก่บุคคลผู้อื่น นี่เป็นมโน–สุจริต ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่พยาบาทด้วย เป็นคนเมตตาแก่ตนและบุคคลผู้อื่นทุกถ้วนหน้า รักใคร่ปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข เขาเป็นสุขแล้วยินดีชอบอกชอบใจ แล้วก็ชักชวนบุคคลผู้อื่นให้ดำเนินเช่นนั้น สรรเสริญพวกดำเนินเช่นนั้น ยินดีพวกดำเนินเช่นนั้น นี้เป็นมโนสุจริต ความเห็นผิดไม่กล่าว ความเห็นผิดทางใจเลิกเสีย ให้ความเห็นถูก เห็นถูกด้วยตัวของตัวแล้ว ชักชวนบุคคลผู้อื่นให้เห็นถูก ยินดีในการเห็นถูก สรรเสริญในการเห็นถูก สามข้อนี้ ข้อละ ๔ ๆ เป็น ๑๒ นี้เรียกว่า **มโนสุจริต เมื่อบริสุทธิ์ ไม่พิรุธทั้งกาย ทั้งวาจา ทั้งใจ สามประการนี้แล้ว** เรียกว่า **เป็นหลักประธานของการประพฤติธรรม ที่จะทำให้เป็นมนุษย์ เมื่อบริสุทธิ์ไม่มีพิรุธ แตกกายทำลายขันธ์จากมนุษย์ ได้กลับเป็นมนุษย์อีกทันที** เมื่อประพฤติขึ้นไปกว่านี้ ประพฤติดีขึ้นกว่าบริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจ ประพฤติดีขึ้นไปกว่านี้ ก็ได้เป็นมนุษย์สูงขึ้นไปกว่านี้ เป็นมนุษย์เกินมนุษย์ขึ้นไป นี้กล่าวเฉพาะ **ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์เป็นของได้ยาก** ดังนี้นะ เมื่อเราปรับกับตัวของเราแล้วละก็ ขาดธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์มากนัก ขาดธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์จะไปเป็นอะไร **เมื่อขาดธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ละก็ แตกกายทำลายขันธ์จากมนุษย์ ต้องไปเกิดเป็นเปรตบ้าง อสุรกายบ้าง เป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง เกิด**

ในนรก ๔๕๖ ขุมบ้าง ขุมใดขุมหนึ่ง **อบายภูมิทั้งสี่ไม่เคลื่อนหละ** ไม่พ้น พอเคลื่อนจากการเป็นมนุษย์แล้ว ก็เป็นผู้ไปอบายภูมิทั้งสี่ทีเดียว **เพราะเหตุนี้การเกิดเป็นมนุษย์เป็นของได้ยาก** ไม่ใช่เป็นของได้ง่าย เกิดเป็นมนุษย์ ต้องประพฤติถูกธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ จึงได้ง่าย ถ้าเคลื่อนจากธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ก็เป็นมนุษย์ไม่ได้

เหตุนี้เราจะต้องคาดคั้นตัวเองเสียให้ดี ว่าเราได้อัตภาพเป็นมนุษย์ ด้วยความบริสุทธิ์เช่นนั้นแล้วละก็ ต่อแต่นี้ไปเราจะเป็นมนุษย์อีกหรือไม่ เราจะเป็นกับเขาอีก ต้องพินิจพิจารณาเราเกิดมาเป็นมนุษย์ แค่เราเกิดนี้ยังเป็นมนุษย์ชั้นต่ำอยู่ หรือแค่เป็นมนุษย์ชั้นกลาง หรือเป็นมนุษย์ชั้นสูงเราก็รู้ได้ เกิดเป็นมนุษย์ชั้นสูงก็เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เป็นผู้ปกครองประเทศเป็นเศรษฐี พวกโน้นเป็นมนุษย์ชั้นสูง ลดส่วนกว่านั้นลงมา มนุษย์ชั้นกลาง ๆ ลดส่วนจากพวกกษัตริย์ เศรษฐีลงมา เป็นมนุษย์ธรรมดา เขาเรียกว่าเป็นพลเมืองดี เป็นคนมั่งมี คหบดีมีทรัพย์สมบัติ มีบริษัทมีบริวารมาก เป็นคนสุจริตนั้น บริสุทธิ์สนิทดี เป็นมนุษย์ชั้นกลาง เป็นมนุษย์ชั้นต่ำ หาเช้ากินค่ำ หยุดทำงานไม่ได้ ข้าวสารไม่มีกรอกหม้อ พวกไหนหยุดทำงานไม่ได้ พวกไหนไม่มีงานทำ ไม่มีเวลาหยุด พวกนั้นแหละมนุษย์ชั้นต่ำ ไม่มีข้าวสารกรอกหม้อ หยุดทำงานไม่ได้ ข้าวสารไม่มีกรอกหม้อ นั้นเรียกว่ามนุษย์ชั้นต่ำ หรือต่ำลงไปกว่านั้นเป็นคนขอทานนั้นก็ต่ำมาก ชั้นต่ำก็ต้องจัดไปอีกมาก มนุษย์ชั้นต่ำของต่ำ มนุษย์ชั้นต่ำของกลาง มนุษย์ชั้นต่ำของสูง สูงในชั้นต่ำ กลางในชั้นต่ำ ต่ำในชั้นต่ำ แยกออกไป ดังนี้มากมายนัก เราอยากเป็นมนุษย์ชั้นไหน เราต้องแก้ไขตัวของตัวเรา ในเวลาเราจะเป็นมนุษย์อีก บริสุทธิ์ด้วยกายดังกล่าวแล้ว บริสุทธิ์ด้วยวาจาดังกล่าวแล้ว บริสุทธิ์ด้วยใจดังกล่าวแล้ว เราจะต้องมีมารยาทเพิ่มเติมอีก เราต้องการเป็นคนดี เมื่อเวลาให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องใช้มารยาทให้เรียบร้อย เวลาจะให้ทาน ต้องใช้มรรยาทที่นุ่มนวลเป็นที่น่าดูน่าชม ใครเห็นก็นิยม เมื่อเราอยากจะทำเช่นนั้นบ้าง เมื่อมีมรรยาทเช่นนั้นแล้วก็จะเป็นเหตุให้เกิดสกุลสูง มันจะให้เป็นมนุษย์ที่มีมรรยาทดี ต้องแก้ไขตัวของตัว เช่นนี้ส่วนวาจาเล่า จะพูดจาปราศรัยกับบุคคลผู้หนึ่งผู้ใด ผู้เฒ่าผู้แก่ สมณพราหมณาจารย์ ก็พูดแต่ถ้อยคำที่นุ่มนวลชวนสดับ ถ้อยคำที่กักขพะชั่วช้าหยาบคาย อย่าเอาไปใช้ ถ้าใช้เข้าแล้วมันเป็นนิสัยติดไป จะไปเป็นคนป้ำเถื่อนเช่นนั้นบ้าง ให้ใช้วาจาที่นุ่มนวลชวนสดับทีเดียว เวลาให้ทาน จำศีล ภาวนา เมื่อใช้อยู่จนกระทั่งเคยติดกาย ติดวาจา ติดใจ เช่นนั้น แล้วก็จะเป็นคนดีได้ต่อไปในภายหน้า

ส่วนใจเล่า ใจก็ต้องให้นุ่มนวล ให้อ่อนโยน ต้องใช้ใจที่เป็นบุญเป็นกุศล ใจเป็นอกุศลไม่เอาเข้ามาใช้ ใจที่เห็นผิด เข้าใจผิด อย่าเอามาใช้ ใจที่เห็นชอบ เห็นถูก ก็เอาเข้ามาใช้

อย่างชนิดนั้นเกิดไปในภายหน้าเป็นมนุษย์ชั้นสูง หรืออย่างต่ำพลาดพลั้งลงมา ก็ชั้นกลางของสูง พลาดพลั้งลงมาก็ชั้นต่ำของสูง เราจะไม่ตกไปเป็นมนุษย์ชั้นกลาง ชั้นต่ำ ให้แก้ไขตัวดังนี้ ให้มั่นหมายทีเดียว ถ้าได้เช่นนั้นแล้วละก็ จะได้อัตภาพว่า เป็นมนุษย์สมมาตรปรารถนา สมด้วยบาลีว่า **ทุลฺลภญฺจ มนุสฺสตฺตํ ได้เป็นมนุษย์เป็นของได้ยาก** เราก็ได้เป็นมนุษย์สมมาตรปรารถนา

พุทฺธุปฺปาโท จ ทุลฺลโภ ความบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า เป็นของได้ยาก บังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้านะ บังเกิดอย่างไร เราฟังกันมานานแล้ว ความบังเกิดขึ้นของมนุษย์เป็นของได้ยาก พุทธประวัติพระสีธาตุราชกุมาร นานกว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้า ได้รับพยากรณ์แล้วนะ สี่อสงไขยแสนกัลป์ ได้รับพยากรณ์เมื่อครั้งพระพุทธทีปังกรได้เสด็จเข้าไปในเมืองอมรวดี ทอดตัวลงในที่เปลือกตม อาราธนาให้พระพุทธทีปังกรให้เดิน เป็นสะพานไปให้ข้ามเหยียบตัว **สุเมธดาบส** ข้ามไปเป็นสะพาน พระสงฆ์แสนรูปก็ข้ามไปเช่นกัน เหยียบตัวของสุเมตตดาบสนั้น พอสุดหมดพระสงฆ์แล้ว มนุษย์หนึ่งแสนเดินเหยียบไปได้ ถ้าว่าบารมีไม่แก่กล้าแล้ว ก็ตายคาเท้าเชียวนะ ไม่ใช่พอดีพอร้ายนะ มนุษย์แสนหนึ่งนะ เอาไม้ไผ่มาเป็นแพ ๆ นะ วางไว้เกือบแหลกเชียวนะ เหยียบเสียเกือบแหลกเชียว ถึงแสนหนึ่งนะ ไม่ใช่น้อยนะ ที่ทนอยู่ได้ก็เพราะบารมี

สุเมธดาบส แกมีฌานสมาบัติ แกเห็นจะต้องเข้าฌานสมาบัติเวลานั้น ถ้าไม่เข้าฌานสมาบัติ กายแกจะแหลกแน่ แต่ว่าแกอยู่ในเปลือกตม เหยียบลงไปมันก็หยุ่น ๆ มันไม่แข็งแรงนัก อ้ายเปลือกตมมันรองรับอยู่ข้างล่าง เหมือนอยู่บนเบาะบนฟูกก็พอทนได้ พอข้ามไปเสร็จแล้ว พระพุทธทีปังกรก็เสด็จหันพระพักตร์กลับมา พระสงฆ์กลับมาพร้อมกัน มาล้อมอยู่ที่สุเมตตดาบสนั้น ทรงรับสั่งถามพระสงฆ์ทั้งหลาย พระสงฆ์ทั้งหลายรู้จักไหม ดาบสผู้นี้นะคือใคร ไม่มีใครรู้จัก พระองค์ก็ทรงตรัสว่า ดาบสผู้นี้นะ น้องชายเราตถาคตนะ ต่อไปในภายหน้าอีกสี่อสงไขยแสนกัลป์ จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเหมือนอย่างเราเช่นนี้ ทรงรับสั่งเรื่องพุทธมารดา พุทธบิดา พุทธอนุชา พุทธบุตรเสร็จทีเดียว พระสาวกซ้าย ขวาเสร็จ เมื่อได้พุทธพยากรณ์เสร็จแล้วเช่นนั้น ดีอกดีใจ **สุเมธดาบส** เหมือนจะเป็นพระพุทธเจ้าในวันพรุ่งนี้ทีเดียว มันหมายความเป็นพระพุทธเจ้าทีเดียว ก็ตรึกนึกในใจว่า เออ ! นี่เราได้รับพยากรณ์แล้ว จะได้เป็นพระพุทธเจ้าแน่แล้ว แต่เรื่องความเป็นพระพุทธเจ้านะ เริ่มต้นเราจะทำอะไรกันเล่า จึงจะเริ่มต้นความเป็นพระพุทธเจ้า นี่ทำอย่างไรกัน พระองค์ฉลาดปรีชาสามารถรอบรู้ทุกสิ่งทุกประการ ว่าเราเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ไปเกิดมาเกิดอยู่อย่างนี้ อีกสี่อสงไขยแสนกัลป์ ถ้าเราเลินเล่อเผลอตัวเมื่อไรแล้ว ต้องทนยากลำบาก ถ้าเราไม่

เลินเล่อเผลอตัวแล้วละก็ เราจะเป็นคนมั่งมี เราจะทำอย่างไรเล่า นี่เราจะต้องให้ **ทาน** เริ่มต้นต้องให้ทาน ต้องให้ทานกันยกใหญ่ ใครขออะไรเราให้ทั้งนั้น ถ้าไม่ขอเราก็ให้คนจนคนยากเสมอไป เกิดชาติใดภพใดไม่ขาดสายทีเดียว เรื่องให้ทาน ก็มั่นหมายด้วยพระทัยว่าเช่นนั้น พระโพธิสัตว์จึงได้สร้างบารมีให้ทานเป็นเบื้องหน้า เกิดมาเป็นมนุษย์ ให้ทานเป็นเบื้องหน้าทีเดียว ทานนั่นแหละจะเป็นชนกกรรมนำไปเกิดในสกุลที่มั่งมีมาก เพราะผลทานส่งให้ เมื่อให้ทานแล้วสมบูรณ์บริบูรณ์ ผู้ยากขัดสนก็สมบูรณ์ อ้ายความสมบูรณ์ที่ให้แก่เขานะ กลับมาเป็นของตัว มากน้อยเท่าใด กลับมาเป็นของตัวทั้งหมด ปรากฏว่าพระองค์ให้ถึง **ปัญจมหาบริจาค** ให้ทานวัตถุนอกกาย เงิน ทอง ข้าวของ ตึก ร้าน บ้าน เรือน เรือก สวน ไร่ นา เรือแพ นาวา สมบัติ พัสถาน ทรัพย์ศฤงคาร บริวารให้หมด **การให้เช่นนี้** เป็น **ทานบารมี** เท่านั้น ยังไม่เป็นทานอุปบารมี

ให้เนื้อ และ **เลือดของตัวเองเป็นทานได้** นี้เป็น **ทานอุปบารมี ให้ชีวิตเป็นทาน** ได้ นี้เป็น **ทานปรมัตถบารมี**

เมื่อให้ทานสามประการเช่นนี้แล้ว ยังไม่พอ ในชาติเป็นพระเวสสันดรหรือชาติใด ๆ ก็ตามที่ให้ทาน **ให้ลูกเป็นทาน ให้เมียเป็นทาน** เมื่อชูชกไปขอกัณหา ชาลี ที่เขาวงกต พระราชทานกัณหา ชาลี ทั้งสองให้ชูชก นั้นเรียกว่า **ปุตตบริจาค** เป็นทานข้อคำรบสี่ พระอินทร์เห็นว่าไม่ได้การ สีธาตุกุมารนี้ใจกล้าหาญนัก เรื่องศรัทธาบารมีมีเต็มอยู่แล้ว ถ้ามีผู้หนึ่งผู้ใดมาขอมัทรี จะให้เสียอีก ถ้าให้เสียอีก เธอก็จะลำบาก หาลูกไม้บริโภคเอง ถ้าหากว่ามัทรีอยู่ ก็จะได้หาผลหมากรากไม้มาให้ทรงเสวย พระอินทร์ก็แปลงเป็นอินทร-พราหมณ์ลงมา ขอมัทรีเสียทีเดียว ขอก็ทรงพระราชทานพระมัทรีให้ แต่ว่าอินทรพราหมณ์ฉลาด ข้าพระพุทธเจ้าได้ขอพระมัทรี พระองค์ได้ทรงพระราชทานแก่ข้าพระพุทธเจ้า เป็นสิทธิ์ของหม่อมฉันแล้ว ต่อแต่นี้ไป ผู้หนึ่งผู้ใดมาขอให้ไม่ได้ แต่ว่าหม่อมฉันจะขอฝากพระองค์ไว้ กว่าเมื่อใดต้องการจึงจะมาเอา ถ้ายังไม่ต้องการ จะให้ใครผู้หนึ่งผู้ใดเป็นไม่ได้ เป็นของหม่อมฉันแล้ว แกคาดคั้นไว้เสียเช่นนี้ ใครมาขออีกเท่าไรก็ไม่ได้แล้ว เพราะแกให้อินทรพราหมณ์ไปเสียแล้ว นี่พระอินทร์มาสงเคราะห์พระเวสสันดร ให้พระมัทรีอยู่พิทักษ์รักษา จะได้ไม่ลำบาก ด้วยพระกระยาหารแต่อย่างหนึ่งอย่างใด นี้ได้ชื่อว่าให้ภรรยาเป็นทานอีกแล้ว จิตบริจาคอันหนึ่งเป็นห้า เรียกว่าปัญจมหาบริจาค ให้ทานจริง ๆ เช่นนี้นะ ไม่ใช่พอดีพอร้ายนะ

ถ้าให้ทาน ให้ได้ทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ของชอบใจไม่ให้เก็บเสีย ซ่อนเสีย ของไม่ดีที่ไม่เสมอใจให้เสีย ให้อย่างนี้มันเลือกให้ **ให้ของไม่ดีเป็นทาน เป็นทาสทาน จัดว่ายังเข้าไม่ถึง**

สหายทาน เป็นทาสทานแท้ ๆ **เพราะเลือกให้** หากว่ามีมะม่วงสักสามใบตั้งขึ้นก็จะให้ใบเล็กเท่านั้นแหละ เอามะม่วงสามใบเท่า ๆ กัน ก็จะให้ใบที่ไม่ชอบใจนั่นแหละ เอามะม่วงสามใบเสมอกัน ก็จะเลือกเอาอีกแหละ ลูกที่ไม่ชอบจึงให้ ลูกที่ชอบไม่ให้ หรือมันใกล้จะสุกแล้วไม่ให้ ให้ที่อ่อน ๆ ไปอย่างนี้ อย่างนี้เป็นทาสทาน ไม่ใช่สหายทาน

ถ้าให้สหายทานจริงแล้ว ก็ตัวบริโภคใช้สอยอย่างไร ให้อย่างนั้น เป็นสหายทาน **ถ้าว่าสามีทานละก็ เลือกหัวกระเด็นให้** เลือกให้ของที่ไม่ดีกว่านั้นต่อไป ถ้าเลือกหัวกระเด็นให้เช่นนี้ละก็ เป็นสามีทาน ลักษณะโพธิสัตว์เจ้าให้ทานนะ ให้สามีทานนะ ให้สหายทาน สามีทานทีเดียว ทาสทานไม่ให้ นี้เราสามัญสัตว์ ชอบให้แต่ของที่ไม่ประณีต ไม่เป็นที่ของที่ชอบเนื้อเจริญใจละก็ให้ มันก็เป็นทาสทานไป เสมอที่ตนใช้สอยมัน ก็เป็นสหายทานไป ยิ่งกว่าตนใช้สอย มันก็เป็นสามีทานไป แต่ว่าพวกเราที่บัดนี้ เป็นสามีทานอยู่ก็มี เช่นเลี้ยงพระสงฆ์องค์เจ้า ตบแต่งสูปพยัญชนะเกินกว่าเราบริโภคทุกวัน ๆ ที่เกินใช้สอย เช่นนี้เป็นสามีทาน ประณีตบรรจงแล้วจึงให้ อย่างนี้เรียกว่าเป็น สามีทาน

ทานนี่แหละเป็นข้อสำคัญนัก พระโพธิสัตว์จะได้เสด็จเป็นพระพุทธเจ้า ก็อาศัยทานนี้แหละ ไม่ทานละก็เป็นไม่สำเร็จทีเดียว เพราะฉะนั้น บัดนี้วัดปากน้ำ ที่มีภิกษุสามเณรมารวมอยู่มาก ก็เพราะอาศัยเจ้าอาวาสบริจาคทาน บริจาคมานาน ๓๗ ปี บริจาคมา บริจาคเรื่อยไม่ได้ครั่นคร้ามนะ ถ้าว่าใครไม่มาบริจาค ก็บอกผู้หนึ่งผู้ใดมาบริจาคด้วยละ ก็ทำไป ถ้าว่าไม่พอละก็ เท่าใดก็ให้ทีเดียว เป็นหนี้เป็นสินยอมทีเดียว เขาจะบริจาคทานทำบารมีไปในอนาคตกาลข้างหน้ากันอย่างนั้น เรียกว่า **ความเป็นพุทธเจ้า** นะ **ไม่ใช่เป็นของได้ง่ายของได้ยาก**

เมื่อพระสีธาตุราชกุมารเป็นพุทธเจ้าได้ ก็เพราะอาศัยเบื้องต้นให้ทานทีเดียว ทั้งเป็นสุเมธดาบส ท่านกำหนดจะเป็นพระพุทธเจ้า **นึกอยู่แต่ในใจ ๗ อสงไขย แต่ออกวาจาว่าข้าพเจ้าปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาลภายภาคเบื้องหน้า ปรารถนาอย่างนี้แล้วก็อีก ๙ อสงไขย ได้รับพยากรณ์แล้วเมื่อครั้งเป็นสุเมธดาบส เมื่อพระพุทธีปังกรได้ทรงพยากรณ์ไว้เช่นนั้นแล้ว ต่อไปอีก ๔ อสงไขยแสนกัลป์ รวมทั้งหมด สร้างบารมีทั้งหมด ๒๐ อสงไขย หนึ่งแสนกัลป์** ที่พระสีธาตุราชกุมารได้ทำสูงขึ้นไปกว่านี้ ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า พิสดารออกไปแล้วก็ ๘ อสงไขยแสนกัลป์ นี้หลักการอย่างนี้ เรียกว่า ๑๖ อสงไขยแสนกัลป์นะ ต้องแยกพิสดารออกไปอีก ตามจำนวนอีกเท่าหนึ่ง เรียกว่าปรารถนาบารมีท่านสูง สามพวกนี้แหละที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้า แต่อย่างย่อลงไปก็ ๔ อสงไขยแสน-กัลป์ ๘ อสงไขยแสนกัลป์ ๑๖ อสงไขยแสนกัลป์ สามจำนวนนี้ แต่ว่าสร้างบารมีกว่าจะเป็น

พระพุทธเจ้านะ ไม่ใช่เป็นของง่าย

ทานบารมี ทานอุปบารมี ทานปรมัตถบารมีเป็นทั้งนั้น ศีลบารมี ศีลอุปบารมี ศีลปรมัตถบารมีเป็นทั้งนั้น เนกขัมมบารมี เนกขัมมอุปบารมี เนกขัมมปรมัตถบารมี ปัญญา-บารมี ปัญญาอุปบารมี ปัญญาปรมัตถบารมี วิริยะบารมี วิริยะอุปบารมี วิริยะปรมัตถบารมี ขันติบารมี ขันติอุปบารมี ขันติปรมัตถบารมี สัจจบารมี สัจจอุปบารมี สัจจปรมัตถบารมี อธิษฐานความตั้งใจมั่น อธิษฐานบารมี อธิษฐานอุปบารมี อธิษฐานปรมัตถบารมี เมตตา-บารมี เมตตาอุปบารมี เมตตาปรมัตถบารมี อุเบกขาบารมี อุเบกขาอุปบารมี อุเบกขา-ปรมัตถบารมี เต็มสามสิบทัศ

แต่ว่าบารมีหนึ่ง ๆ กว่าจะได้เป็นบารมีนะ ไม่ใช่เป็นของง่าย ทานบารมีเต็มดวงนะ ดวงบุญที่เกิดจากการบำเพ็ญทาน ได้เป็นดวงบุญ ดวงบุญใหญ่โตเล็กเท่าไหร่ไม่ว่า สร้างไปเถอะ ทำไปเถอะ แล้วเอาดวงบุญนั้นมากลั่นเป็นบารมี ดวงบุญมากลั่นเป็นบารมีนะ **บุญมีคืบหนึ่ง** เต็มเปี่ยมเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ทีเดียว **เอามากลั่นเป็นบารมีได้นิ้วเดียว** เท่านั้นเอง กลมรอบตัวเท่านั้นแหละ กลั่นไปอย่างนี้แหละทุกบารมี ไปจนกว่าบารมีนั้นจะเต็มส่วน แล้วก็บารมีที่จะเป็นอุปบารมี เอา **บารมี** นั้นแหละ **คืบหนึ่งเต็มส่วนเอามากลั่นเป็นอุปบารมีได้นิ้วเดียว** แล้วเอา **อุปบารมี** นั้นแหละ **คืบหนึ่ง** กลมรอบตัว **เอามากลั่นเป็นปรมัตถบารมีได้นิ้วเดียว**

บารมี ก็ดี **อุปบารมี** ก็ดี **ปรมัตถบารมี** ก็ดี **วัดผ่าเส้นศูนย์กลางกลมรอบตัวทุกบารมีไป มีทั้ง ๓๐ ทัศ จึงจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า** ยากนักเรื่องนี้ยากนัก พระองค์จึงได้ทรงโปรดออกพระโอษฐ์ว่า **พุทฺธุปาโท จ ทุลฺลโภ ความบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าเป็นของได้ยากดั่งนี้**

ทุลฺลภา จ ขณสมฺปตฺติ ที่จะถึงด้วยทานสมัย เป็นของได้ยากอีกประการหนึ่ง ที่ ๓ ถึงพร้อมด้วยทานด้วยสมัยเป็นอย่างใด พระพุทธเจ้ามาอุบัติตรัสขึ้นในโลกนี้ พูดถึงทานสมัยนี้ เราไปเกิดเสียบ้านนอกเมืองดอนรอนแขมแรมไพร สิบวันพันปี ไม่พบภิกษุสามเณรผ่านไปทางนั้นสักหนหนึ่ง นี่เป็นอขณะสมัยเสียข้อหนึ่งแล้ว พระพุทธเจ้ามาอุบัติเกิดในโลก โน้นไปเกิดเป็นสัตว์นรกเสีย ก็เป็นอขณะสมัยเสีย ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานเสีย พระพุทธเจ้ามาอุบัติเกิดขึ้นในโลก ก็เป็นอขณะสมัยเสีย ไปเกิดเป็นเปรต อสุรกายเสีย ก็เป็นอขณะสมัยอีกเหมือนกัน พระพุทธเจ้ามาอุบัติเกิดขึ้นในโลก ก็ไปเกิดเป็นอรูปสัตว์ ชั้นเนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น หรืออสัญญีสัตว์โน้น พระพุทธเจ้ามาอุบัติเกิดขึ้นในโลก เกิดมาเป็นมนุษย์โลกได้เสียกำเนิด นี้ก็เป็นอขณะสมัย พระพุทธเจ้ามาอุบัติเกิดในโลก เขาเรียกว่าเป็น

บ้าเสีย เอาเรื่องไม่ได้ นี้ก็เป็นอขณะสมัย พระพุทธเจ้ามาอุบัติในโลก เป็นคนดีบริสุทธิ์ ตัวกลับเฉลียวฉลาด พูดจาปราศรัยไม่ได้กลัวใคร ไม่ได้ครั่นคร้ามผู้หนึ่งผู้ใด พระพุทธเจ้าก็ไม่กลัวเสียอีก กลับดูถูกดูหมิ่นพระพุทธเจ้าไปเสียอีก หาว่าตัวฉลาดกว่าพระพุทธเจ้าเข้าไปเสียอีก พูดจาปราศรัยไม่มีใครเทียมทันทั้งนั้น ผู้คนชนิดนี้เขาเรียกว่า **เอฬมตฺตโก** บ้าน้ำลาย เอาจริงไม่ได้ ดูถูกดูหมิ่นคละไปเสียอีก เป็นเอฬมตฺตโก เป็นอขณะสมัย เหมือนกับไม่พบพุทธศาสนา ไม่พบพระพุทธเจ้าทีเดียวนั้นแหละ แบบเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เป็นมิจฉา-ทิฏฐิเสีย ก็ใช้ไม่ได้ ก็เป็นอขณะสมัยเสียอีกเหมือนกัน ไม่เอาจริง พวกนี้เหลวไหลทั้งนั้น อขณะสมัย พระพุทธเจ้ามาอุบัติตรัสขึ้นในโลก ตัวเองเป็นคนสมบูรณ์บริบูรณ์อยู่ เลื่อมใสเหมือนภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ในบัดนี้ก็เหมือนกันละนะ ต่างพวกเป็นคนบ้าน้ำลายเหมือนกัน เอฬมตฺตโก ดีแต่พูดไม่จริงซักอย่างหนึ่ง ไอ้ชนิดนี้เขาเรียกว่าบ้าน้ำลาย เป็นอขณะสมัย มาพบพุทธศาสนาไม่ได้อะไร เสียเวลาเปล่า ให้เป็นโทษเสียอีก

ทว่าเลื่อมใสในศาสนาในพระศาสดาจริง ๆ เหมือนกับ **ท่านทั้งหลายที่ได้บริจาคทาน ได้ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ปรากฏอยู่เช่นนี้ ก็ได้ชื่อว่าถึงพร้อมด้วยขณะ ด้วยสมัย ไม่เสียทีที่เป็นมนุษย์ เกิดมาพบพุทธศาสนา** ได้บริจาคทานในพุทธศาสนา ได้มารักษาศีลในพุทธศาสนาโดยน้ำใสใจจริง ได้เจริญภาวนาในพระพุทธศาสนา ทำไมว่ามีเจริญภาวนามี **ธรรมกาย** ขึ้นเรียกว่าเข้าถึงรัตนตรัย เข้าถึงแก่นพุทธศาสนาทีเดียว มีธรรมกายขึ้น เหมือนวัดปากน้ำได้มีตั้ง ๑๕๐ กว่าคน มีธรรมกายทั้งหญิงทั้งชาย ภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา มีธรรมกาย ๑๕๐ กว่าคน ไปนรก ไปสวรรค์ ไปนิพพาน ได้อย่างนี้ **ทุลฺลภา ขณสมฺปตฺติ** ถึงพร้อมด้วยขณะ ด้วยสมัยแท้ ๆ ทีเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วละก็ นี่แหละที่พระองค์ทรงรับสั่งว่า **ทุลฺลภา ขณสมฺปตฺติ พร้อมด้วยขณะด้วยสมัยเป็นของได้ยาก** เป็นประการที่ ๓

สทฺธมฺโม ปรมทุลฺโภ สัทธรรม เป็นของได้ยากยิ่ง สัทธรรม เป็นของได้ยากอย่างยิ่งนะเป็นไฉน สัทธรรม คือธรรม เครื่องสงบระงับ แยกบทออกไปว่า **สนฺโต ธมฺโม ธมฺโม** อันว่าธรรม **สนฺโต** ของบุคคลผู้สงบระงับ **สนฺโต ธมฺโม** อันว่าธรรมของผู้สงบระงับ ธรรมอันสงบระงับนั่นคือธรรมอะไร อยู่ที่ไหน กุศลธรรมสงบระงับเสียซึ่งอกุศลธรรม หรือสงบระงับเสียซึ่งบาปชั่ว นี้สงบระงับเสียซึ่งชั่ว สุจริตสงบระงับเสียซึ่งทุจริต นี้ก็เป็นสัจธรรมส่วนหนึ่ง ภายนอกศีล ๕ เป็นสัทธรรมของทุกศีล ทั้งศีล ๕ ศีล ๘ เป็นสัทธรรมของทุกศีล ทั้งศีล ๘ ศีล ๑๐ เป็นสัทธรรมของทุกศีล ทั้งศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ เป็นสัทธรรมของทุกศีล ทั้ง ๒๒๗ ข้อนั้น นี่เป็นสัทธรรมโดยย่อ ที่เรียกว่าเป็นสัทธรรมจริงแท้แน่นอนนั่นเป็นไฉน

สัทธรรม แปลว่า **ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** ทำให้สัทธรรมของพวกนรก สัตว์

เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย ท่วมทับธรรมให้เป็นสัตว์นรก เป็นสัตว์เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย หายไป แทรกซอนเข้ามาไม่ได้ อยู่ด้วยความบริสุทธิ์กาย บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจ นี่เป็นสัทธรรมของมนุษย์

ถ้าเป็นดวงใสบริสุทธิ์ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ตั้งอยู่ที่ศูนย์กลางกายมนุษย์ ใสเป็นกระจกคันฉ่องส่องเงาหน้า สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย ด้ายกลุ่มขึงเส้นตึง ตรงกลางมาจดกันนั่นกลางกั๊ก ๆ นั่น ถูกกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ใสบริสุทธิ์ เท่าฟองไข่แดงของไก่ ดวงธรรมดวงนั้นแหละ ได้ชื่อว่าเป็นสัทธรรมแท้ ๆ เรียกว่า **สัทธรรมของมนุษย์ ธรรมเครื่องสงบ** ธรรมที่ทำให้เป็นอมนุษย์ไม่มีต่อไป เป็นมนุษย์ก็เกิดปรากฏขึ้นนั่นชั้นหนึ่ง

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด ที่นอนฝันออกไป สองเท่าฟองไข่แดงของไก่ ธรรมดวงนั้นเป็นสัทธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์สูงขึ้นไป

ไปถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ สามเท่าฟองไข่แดงของไก่ นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด

เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด สี่เท่าฟองไข่แดงของไก่ นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์

เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพรหม ห้าเท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด

เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ๖ เท่าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม

เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม ๗ เท่าฟองไข่แดงของไก่ นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด

เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ๘ เท่าฟองไข่แดงของไก่ นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมหยาบ

ดวงธรรมที่ทำให้เป็น **ธรรมกาย** วัดหน้าตักเท่าหน้าตักธรรมกาย ใหญ่เท่าใด แต่ว่าหย่อนกว่า ๕ วา สูง ๕ วา นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียด วัดเส้นผ่าศูนย์กลางกลมรอบตัว นี่เป็นสัทธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมกาย เป็นลำดับขึ้นไป

เข้าถึงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดา นั่นเป็นพระสัทธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายละเอียด ๕ วา กลมรอบตัว

เข้าถึงดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดาละเอียด นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่

ทำให้เป็นกายพระโสดา

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกิทาคา เป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระโสดาละเอียด นั้นหนักจุขึ้นไป ๑๐ วา กลมรอบตัว

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระสกิทาคาละเอียด ๑๐ วา นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกิทาคาหยาบ

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคา วัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๕ วา กลมรอบตัว นั่นเป็นสัทธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายพระสกิทาคาละเอียด

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาละเอียด ๑๕ วา กลมรอบตัว เป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาหยาบ

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัต ๒๐ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน นั่นเป็นสัทธรรมของดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอนาคาละเอียด

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอรหัตละเอียด เป็นสัทธรรมด้วย ต่อเป็นลำดับขึ้นไปทีเดียว

นี่สัทธรรมเป็นของได้ยากอย่างนี้ นี่นะไม่ใช่เป็นของได้ง่าย พอดีพอร้าย วัดปากน้ำได้ค้นพบตลอดมาหลายแล้ว หลักฐานก็ชี้ได้แน่นอนแล้ว ได้ยากนัก พระสัทธรรมนี่เป็นของได้ยากยิ่ง

พระฝรั่งวิลเลียม เป็นศาสตราจารย์ในลอนดอน เป็นผู้ได้มาบวชในโบสถ์วัดปากน้ำนี้ ผู้เทศน์นี้เป็นอุปัชฌาย์ ได้สั่งสอนให้พระวิลเลียมซึ่งเป็นฝรั่งนั้นได้บรรลุธรรมจริงอย่างนี้ ที่เห็นจริงอย่างนี้นี่แหละ จะเอาไปประกาศในลอนดอน ประเทศอังกฤษ จะไปวันที่ ๘ นี้ นี่วันนี้วันที่ ๗ แล้ว บุ๊คเรือบินไว้เสร็จแล้ว แต่ว่าค่าโดยสารที่จะไปนั้นนะ และเครื่องใช้ไม้สอยด้วย ผู้เทศน์นี้ได้บริจาคไว้แล้วสามหมื่นบาท ผู้ใดจะทำบุญค่ารถค่าเรือของพระฝรั่งบ้าง จะได้เป็นนิสัยปัจจัยไป ท่านจะได้ไปประกาศศาสนา จะได้เป็นเนื้อนาบุญอันสำคัญ ต้องการจะบริจาคละก็ ให้ไปมอบกับนายประยูร ที่กุฏินั่นได้ สำหรับเป็นไวยาวัจกร งบประมาณในแง่เรื่องนี้ สำหรับงบประมาณในเรื่องส่งพระฝรั่งไปประกาศศาสนาในประเทศฝรั่งโน้น ไปไม่ใช่ไปเลย ไปถ้าถึงปีหรือสมควรแก่เวลาเท่านั้น แล้วก็จะกลับมาอีก นำเอาฝรั่งมาบวชอีก **จะตั้งศาสนาในลอนดอนให้ได้ ให้เป็นวัดไทยจริง ๆ กัน** นี่เป็นข้อสำคัญอย่างนี้นะ **เรื่องวิชชาธรรมกายวัดปากน้ำนะ จะเป็นประโยชน์ยิ่งใหญ่ไพศาลในยุโรปทีเดียว** ให้อุตส่าห์ตั้งใจบุญกุศลยิ่งใหญ่นะ ข้อนี้นะ นี้ก็ของหาได้ยากเหมือนกัน ในประเทศไทยหาได้เหมือนกัน ธรรม–กายอย่างวัดปากน้ำ ธรรมสี่ประการนี้ก็หาได้ยากเหมือนกัน เราได้ฟังสมเจตนา เรื่องการกุศล

นี้ก็หาได้ยากเหมือนกัน เราก็ได้ฟังสมเจตนาด้วยเหมือนกัน

ได้ชี้แจงแสดงมานี้ ตามวาระพระบาลี คลี่ความเป็นสยามภาษา ตามมคยาธิบายพอสมควรแก่เวลา **วรญฺญํ สรณํ นตฺถิ** สิ่งอื่นไม่ใช่ที่พึ่งอันประเสริฐของเราทั้งหลาย **สรณํ เม รตนตยํ** พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันประเสริฐของเราท่านทั้งหลาย **เอเตน สจฺจวชฺชเชน** ด้วยอำนาจความสัจที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสตฺถี ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดีจงบังเกิดแก่ท่านทั้งหลาย ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต บรรดามาสโมสรในสถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตภาพชี้แจงแสดงมาก็พอสมควรแก่เวลา สมมติยุติธรรมิกถา โดยอรรถ–นิยมความเพียงเท่านี้ **เอวํ** ก็มีด้วยประการฉะนี้

๕๑. ภัตตานุโมทนากถา

๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๗

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ ครั้ง)

อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ
อปฺปมตฺตา น มียนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตา
เอวํ วิเสสโต ญตฺวา อปฺปมาทมฺหิ ปณฺฑิตาติ ฯ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถา เป็น**ภัตตานุโมทนากถา** เฉลิมเพิ่มเติมศรัทธาของเจ้าภาพ ซึ่งเป็นผู้มีสมานฉันท์พร้อมใจซึ่งกันและกัน มีพระภิกษุซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดจันทร์ปะขาว และท่านอาจารย์ที่ไปสอนภาวนาอยู่ สนับสนุนกับท่านเจ้าอาวาสอยู่ที่วัดจันทร์ปะขาวและภิกษุอื่นอีก ที่เป็นอยู่วัดเดียวกัน พร้อมด้วยอุบาสกอุบาสิกาเป็นอันมากมาบริจาคทาน ณ อารามวัดปากน้ำนี้ ถวายเป็นผ้าป่า มีผ้าไตรจีวร เป็นเครื่องหมายเรียกว่าผ้าป่า มีกิ่งไม้เอาแขวนมาคล้องไว้ และอาราธนาเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ จังหวัดธนบุรีนี้ ให้เป็นผู้ชัก มาทอดในวัดปากน้ำ เจ้าอาวาสนี้ก็เป็นประมุขของสงฆ์ในวัดปากน้ำนี้ ถ้าเจ้าอาวาสชักถูกพระสงฆ์ทั่วหมดแล้ว เจ้าอาวาสก็แจกพระภิกษุสามเณร องค์หนึ่งจะขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใด เจ้าอาวาสให้ทั้งสิ้น วัดปากน้ำนะ ค่าไฟฟ้าเดือน ๆ หนึ่งเขาบอกว่า ๒,๐๐๐ กว่าบาทแล้ว ถึงกระนั้นเจ้าอาวาสก็สนับสนุนทุกเดือนไป พระภิกษุสามเณรไม่ต้องออก แจกให้ไฟแจกให้ ไตรจีวรขาดตกบกพร่องแจกให้ทั้งนั้น ทอดกับเจ้าอาวาสถูกทั้งวัด และตั้งแต่บวชมาปฏิญาณขาดในใจ ไตรจีวรไม่มีขาย มีแต่ให้เรื่อยไป ใครจะมาซื้อเป็นไม่ได้หละ ขอให้ซื้อไม่ได้แจกพระแจกเณรหมด ถ้าคิดว่าผ้าเขาทูนหัวแล้วก็ให้เขาประสงค์บุญกุศลในพระพุทธศาสนาผู้รับก็มีศรัทธาก็ต้องการ ผ้านะเป็นวัตถุธรรมดา เมื่อย้อมเข้าแล้วเขาเรียกว่าผ้าย้อมฝาดเจ้าของมีจิตสามารถเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา น้อมมาถวายพระสงฆ์ **กากที่เจ้าของให้นะเป็นกาก เจ้าของนั้นได้เนื้อไปเสียแล้ว บุญกุศลติดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์** ใสบริสุทธิ์ ดวงโตเท่าไหนแล้วแต่ศรัทธาของตน นั้นเจ้าของกลั่นเอาเนื้อเสียแล้ว เอาเปลือกให้แก่ภิกษุ **ถ้าภิกษุโง่ ไม่ฉลาดทันเจ้าของ ก็ไปเก็บเอาใส่ตู้ห้องไว้ แมลงสาบหนูกัดเสียหายไป** ถ้าไม่ฉลาดพอ **ถ้าฉลาดพอ เมื่อเจ้าของเขาสละเช่นนั้นแล้ว** เมื่อเก็บ **ก็เอาไว้แจกพระภิกษุสามเณร อัดเอาบุญเสียเหมือนกัน** กากนั้นให้ไป ถวายไป แต่บุญเอาเสียอีกชั้น